

Miskolci Keresztény Szemle

A KÉSZ ökumenikus kulturális folyóirata

35. (IX/3.) szám

2013

SZERZŐK

Dr. Balázs Géza

Dr. Barna Gábor

Dr. Bíró Zoltán

Csókay Károly

Dr. Di Francesco, Amedeo

Hugyecz János

Dr. Kabán Annamária

Dr. Kiss Endre József

Kojsza Péter

Dr. Köntös László

Dr. Mózes Huba

Papp András

Dr. Pomogáts Béla

Dr. Sály Pál

Dr. Török László

Tüski István

Vas Rita

A szerkesztőbizottság:
*Alakszainé dr. Oláh Annamária, Demjén Péter, Gróf Lajos,
Makkai László, Rácsok András, Sasvári István, Zsugyel János,
Várhelyi Krisztina*

Lapalapító: *Gróf Lajos*

Felelős szerkesztő: *Jeney Edit*

Szerkesztőség (levélcím):
3530 Miskolc, Toronyalja u. 47.
Telefon: (46) 324-429
E-mail: keresztenyszemle@gmail.com

Kiadja a Keresztény Értelmisségiek Szövetsége
miskolci csoportja,
az Eszmék és Értékek Alapítvány támogatásával
Felelős kiadó: *Alakszainé dr. Oláh Annamária*

Írás a Bibliába

– AZ ÚJSZÖVETSÉG KÖNYVE ELÉ –

Ez a könyv a könyvek könyve,
Szegény ember drágagyöngye.
Égi harmat lankadtaknak,
Világosság földi vaknak.
Bölcsességnek arany útja:
Boldog, aki rátalál!
Szomjas lelkek forrás-kútja,
Hol pohárral Krisztus áll.

Ez a könyv az örök törvény,
Királyon lánc, rabon napfény,
Tévelygőnek hívó harang,
Roskadónak testvéri hang.
Elhagyottnak galambbúgás,
Viharvertnek ereszet,
Haldoklónak angyalsúgás:
„Ne félj: fogd a kezemet”

Gyermeknek is: „Mily szép rege”,
Bölcsnek: „Rejtelmek tengere!”
Fal, – s túl rajta élő hangok,
Köd, s benn zengő hárfák, lantok.
Templomok közt legszebb templom:
Csak megnyitom s benn vagyok.
Ablakán a Paradicsom
Rózsáira láthatok.

Minden fakul, minden romlik,
Márványvár is összeomlik.
Bíborleplek ronggyá málnak,
Dicsőségek füstbe szállnak.
Csak ez a könyv nem tér porba,
Mintha volna élő lelke!...
Ez a könyv a Mózes bokra:
Isten szíve dobog benne.

Bölcsesség a hullámokon

Egy vén révésznek ócska csónakán
ült hat tudós. És azt beszélgeték,
hogy nincs Isten, s mily bárgyú a nép!

A csónak roppant. Szólt a vén:
– No lám!... Ha tudnak úszni, hát most ússzanak!
– Jaj Istenem! – kiáltott mind a hat.

Fel nagy öröme!

Fel nagy öröme! Ma született,
Aki után a föld epedett.
Mária karján égi a fény,
Isteni Kisded Szűznek ölén.
Egyszerű pásztor, jöjj közelebb,
Nézd csak örömmel Istenedet.

Nem ragyogó fény közt nyugoszik,
bársonyos ágya nincs neki itt.
Csak ez a szalma, koldusi hely
Rá meleget a marha lehel.
Egyszerű pásztor, térdeden állj!
Mert ez az égi s földi király.

Glória zeng Betlehem mezején,
Éjet elúzi mennyei fény;
Angyali rendek hirdetik Őt,
Az egyedül szent Üdvözítőt.
Egyszerű pásztor, arcra borulj,
Lélekben éledj és megújulj!

Ne félj!

Mintha látnám a fehérruhás Szentet,
amint Jairus házához közelget,
s hírül hozzák: Meghalt már a lányka!
Jézus ránéz az elsápadt apára:
„Ne félj, csak higgy!”

Ha ránk is így szakad a fájdalom,
szerettünket látva a gyászpadon,
s kiáltjuk: Nincs már, nincs, aki megmentsen!
törjön át Jézus szava a bús csenden:
„Ne félj, csak higgy!”

(Gárdonyi Géza 150 évvel ezelőtt, 1863. augusztus 3-án született)

• EMLÉKEZÉS •

TÜSKI ISTVÁN

Imádság 1956. november 4-én

Tüski István 1956. november 4-én reggel Amszterdamba utazott istentisztelet tartására. Útközben a vonaton értesült: az oroszok bevonultak Magyarosztágra. Ekkor írta ezt az imádságot, ami elhangzott az amszterdami Nieuwe Kerk-ben.

Örökkévaló Istenünk, mennynek és földnek Ura! Mennyei Atyánk az Úr Jézus által!

Megköszönjük neked ebben az ünnepi órában, amikor összegyűlt ez a kis magyar sereg a Te szentséges színed előtt, hogy bennünket magyaroknak teremtettél. Megengedted nekünk, hogy élő tagjai lehessünk ennek az életéért, megmaradásáért, szabadságáért küzdő népnek. Megengedted nekünk, hogy osztozzunk, és részt vegyünk népünk szenvedésében, gyászában és dicsőségében. Megvalljuk Előtted a mi bűneinket, a mi népünk bűneit, amelyek az én személyes bűneim is. Te látod, hogy milyen kemény a mi szívünk Tefeléd, inkább a magunk értelme és kívánsága szerint járunk, minthogy a Te szentséges akaratom lenne a mi egyetlen mértékünk és vezérlőnk.

Oh, hitünk olyan ingadozó, mennyei Atyánk! – nem tudjuk magunkat és népünket egyedül csak Tereád bízni, hogy csak Tetőled várnánk népünk életének, jövőjének megoldását. Bocsásd meg a mi hitetlenségünket és kételkedésünket Tebenned, mintha Te nem mindig a legjobbat adnád számunkra, – akkor is, amikor az a mi önző, szűk látásunk és mértékünk szerint csak szomorúság, szenvedés, fájdalom és megpróbáltatás lenne.

Meghajtjuk fejünket Teelőtted és könyörgünk, bocsásd meg a mi egész népünk és mindannyiunk bűneit. Újítsd meg a szívünket, hadd térjen hozzád teljesen. Oh, növeld a mi hitünket, hadd bízhassunk magunkat és népünket egészen Tereád, hadd tegyük a mi életünket a Te megtartó kezébe.

Tehozzád fordulunk, mennyei Atyánk, magyar népünknek ebben a nehéz szenvedéssel teli órájában, – kis magyar közösség, messze szeretett hazánktól, elszakadva szeretteinktől. Kimondhatatlan fájdalom és szomorúság tölt el bennünket, és

Tüski István

(Budapest, 1924–Utrecht, 2010)

elcsügged a mi szívünk, amint most hazaszállnak a gondolataink: otthon járunk gondolatainkban a népünk között, ahol a halál, a gyász és az erőszak uralkodik. A tehetetlenségnek, az elhagyatottságnak érzése tölt be most mindannyiunkat, és a nagy bizonytalanságban nem tudjuk, mihez kezdjünk, miként segítsünk, hová forduljunk... Magunkra maradtunk mennyei Édesatyánk, de kérünk Tégedet, ne hagyj el bennünket, küldd el a vigasztaló Szent Lelkedet mihozzánk: ide közénk és a mi szívünkbe, akik itt a Te nevedben összegyűltünk, – de még inkább haza, a mi szenvedő népünkhöz. Szeretteink otthon, ebben az órában, a Te napodon nem gyűlhetnek össze a Te házában, a Te neved imáadására. A gyilkoló fegyverek tüzétől rettenve, pincék mélyén talán, várják a következő perceket, amikor Te elszólíthatod őket az élők világából.

Óh, Szent Lélek Isten, légy a szenvedőkkel, a sebesültekkel, a haldoklókkal, és maradj velük és vigasztald őket. Kihez mehetnének máshová, óh Urunk, hacsak nem Tehozzád! Nálad van az örök élet ígérete, a Te vigasztaló Igéd! Hadd legyen valóság számunkra, igazi, a szívünk mélyéig átélt valóság a zsolotáríró biztatása:

„Miért csüggedsz el lelkem, és miért nyughatatlankodol bennem?

Bízzál Istenben, mert még hálát adok én néki,

az én szabadítómnak és Istenemnek.

Te vagy egyedüli vigaszunk és reménységünk, óh, ne szegyenüljünk meg!”

Mennyei Atyánk, a Te vigasztaló szavad ajándéka mellett, tisztítsd meg a mi szívünket minden emberi haragtól és gyűlöletől. Te látod, hogy milyen nehéz ez a kérés számunkra, amikor a keserűség árja borít el bennünket. De ha ebben az órában oda nem megyünk Tehozzád, s meg nem üresítjük a szívünket minden indulattól és keserűségtől Teelőtted, akkor a Te Igéd idegen és érthetetlen marad számunkra, a Te vigasztalásod erőtlén a lelkünkben... Óh, fogadj el bennünket úgy, amint vagyunk; óh fogadd el a mi szívünket, amint az most csordultig van...

Add nekünk Atyánk, hogy mindenek a mi lelkünk javát szolgálják, hogy a sok nehézségen és megpróbáltatáson át csak Hozzád kerüljünk közelebb, Tehozzád térjünk, – mint akik tudják, hogy akik Téged szeretnek, azoknak minden a javukat szolgálja...

A Te kezedbe tesszük le ebben az órában mindannyiunk, az egész népünk életét; a nemzetünknek bizonytalan jövődjét! Nem tudjuk, hogy az mit hoz! De ha bármi is jönne, óh, jöjj Temagad is, és ne hagyj el bennünket!

Hallgasd meg esedezésünket, feljebb és jobban, mint azt mi elgondoljuk és kívánhatjuk, a Te szent Fiadnak, a mi Urunk Jézus Krisztusnak nevében. Ámen

TÖRÖK LÁSZLÓ

A hit az Újszövetségben

Lassan már túljutott a világ a racionális kor hitet kifigurázó időszakán, és egyre inkább bevallja: az ember csak úgy képes lelkileg stabil maradni, ha tud hinni valakiben vagy valamiben. Ugyan ma is elhangzik még néha a száraz, kézzel fogható tények előtti meghajlásként, hogy „hinni, a templomban szokás”. Mégis, rendkívül kevés az a dolog az életünk során, amiről tényleges, kézzelfogható tapasztalatunk, százszázalékos bizonyosságunk van. A valóság jelentősebb részét hitben ragadjuk meg.

A hit először is ösbizalom önmagunkban, a teremtett világban, az emberiségben, a természetfeletti létezőben. Anélkül állandó rettegésben élhetnénk: jaj, mikor omlik össze a vérkeringésünk, mikor dől ránk a fal, nyílik meg alattunk a föld, mikor támad ránk valami vadállat vagy ellenséges emberi lény? Hisszük, hogy a nagy világmindenségben, bár néha történnek katasztrófák, mégis minden dolog alapvetően jól működik, és jól teljesíti feladatát. Bízunk önmagunkban, hogy a ránk rótt feladatokat teljesíteni tudjuk, bízunk a másik emberben, hogy jól végzi munkáját, ezért nem robban fel a gép közelünkben, nem mérgezik meg az ételünket és vizünket.

A hit másodszor tanulási folyamat. A világról kapott legtöbb információt nem áll módunkban, és nem is akarjuk ellenőrizni. Nem mérjük meg a Nap–Föld távolságot, a Mount Everest magasságát, a Mariana-árok mélységét. Bízunk abban, hogy ezt már valaki hitelesen kiszámolta, egyszerűen csak elfogadjuk a tényeket, történelmi, földrajzi, biológiai, kémiai adatokat. Az előttünk járók vezetnek minket az ismeretek útján, mi pedig hittel követjük őket.

A hit legmélyebb szintje a teljes ráhagyatkozás. Egzisztenciális döntés valaki, vagy valami mellett. Hivatásválasztás, házasság, papság. Egy belülről megérintő vágy és vonzalom folytán, teljes szívvel elkötelezzük magunkat valaki, vagy valamilyen ügy mellett, holott nincs a kezünkben semmiféle garancia, teljes bizonyosság arra nézve, hogy választásunk csakis helyes és boldogító lesz-e.

Az evangéliumokat olvasgatva tetten érhetjük a hitnek mindhárom fokozatát. Jézus követése, szavainak hallgatása és befogadása feltételez egy őszinte ösbizalmat. Meghallgatom ezt az embert! Nem mindenki tódult hozzá, sokan legyintettek rá, bár hallottak a jelekről és a szavak erejéről, de nem volt bennük természetes nyitottság és igazságkeresés. Aki nyitott szívvel, bizalommal hallgatta őt, az lassan elindult a tanulás útján, újabb és újabb élmények, szavak, újabb és újabb meglátásokat érleltek meg bennük. S végül eljött a döntés órája: kész vagyok-e, ha kell mindent elhagyva, a nyomába szegődni, s vállalni vele a bizonytalan tanítványi létet, majd a kereszt gyalázatát, amit csak később, a feltámadás fénye világít meg?

Ez az a pont, ahol legtöbbször megjelenik a hit témája az Újszövetségében: Jézus feltámadása a halálból, ami igazolja őt az emberek előtt, igazolja a kereszttel való gyalázatot, és értelmet ad a Krisztust követő kereszthordozásnak. Hit és feltámadás együtt jár fogalmak. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy nincs hit feltámadás nélkül, és nincs feltámadás hit nélkül. „Ha Krisztus nem támadt fel, akkor hiábavaló a mi prédikálásunk és hiábavaló a ti hitetek” – írja az Apostol (1Kor 15,14) – „...mert még mindig bűneitekben vagytok” (1Kor 15,17), nem történt meg a megváltás. A feltámadás reménye nélkül a hit értelmetlen hajbókolás, akkor már inkább igaza van a pogányoknak, akik azt mondják: „Együnk, igyunk, mert holnap úgyis meghalunk!” (1Kor 15,32) A keresztény hit tehát értelmetlen a feltámadás reménye nélkül.

De fordítva is igaz. Jézus feltámadása, bár történelmi esemény, el lehet menni mellette közömbösen, mint az összes többi történelmi állítás mellett. Jézus feltámadása a hit eseménye, a személyes hitben válik sorsfordító valósággá. Ezért mondhatjuk: „Jézus addig nem támadt fel, amíg bennem fel nem támad a hit által”. A húsvéti időszak olvasmányai ezeket az összefüggéseket boncolgatják. Végig követve annak vasárnapi evangéliumait, szeretném bemutatni ebben a kis előadásban, hogyan mélyül el a hit tartalma Jézus feltámadásának fényében, a húsvét és a pünkösöd összefüggésében.

Húsvét vasárnapja csupa mozgalmasság. Mindenki fut, szalad: Mária (Magdolna) amikor meglátja asszonytársaival, hogy valaki elmozdította a követ Jézus sírjától, elfut Simon Péterhez és a másik tanítványhoz, akit Jézus szeretett. Péter és a másik tanítvány egymással versengve szaladnak az üres sírhoz. (Jn 20,1–9) Mire való az a nagy sietség? Ezek az emberek a legértékesebb dologért, a hitükért futnak. A hitükért, amit megtépáztak a nagyhét eseményei: Jézussal együtt, az aljas gyilkosok, a tanítványok hitét, és reményeit is és megtiporták. Sok minden kikezdi és megtépázza a mi hitünket is az élet forgatagában, gonosz emberek, egyéni kudarcok és tragédiák, de mégis a legnagyobb tragédia az, ha mindez elveszi a kedvünket, élni akarásunkat, hitünket. Ezért futunk mi is Péterrel, Jánossal és Máriával, hogy a feltámadás örömeiben megújulva visszakapjuk megtépázott hitünket.

Húsvét második vasárnapja a teremtésé. A zárt ajtók mögött bujkáló tanítványok egy életképtelen test képét mutatják. A Feltámadott megjelenik köztük a béke üzenetével, ami a test és a lélek teljes harmóniájára utal. Rájuk lehel, és átadja a Szentlelket, az élet lelkét, amely ott lebegett már a teremtéskor a vizek felett, és a semmiből létrehozta a mindenséget. Most a semmi partján lebegő tanítványokat tölti el, kelti életre, és általuk majd mindazokat, kikkel közlik a bűntől való feloldozást. (Jn 20,19–31) Tamás ekkor még nincs jelen, a többiek beszámolója pedig nem kelti életre hitét. Be akar hatolni a sebekbe, mint a vak, aki a tapintás által tájékozódik. S Jézus megadja neki a lehetőséget, és odanyújtja átszúrt oldalát, miután újra megjelenik nekik, a szó szerinti görög szövegben: „a zárt ajtók Jézusa”. Tamás hite is életre kel. Megszületik, mint az asszony Ádám oldalából, az egyház, az új asszony hite is Jézus átszúrt oldalából: „Én Uram, én Istenem”. Mindebből megértjük: tíz ember egybehangozott vallomása is kevés a hit felébresztéséhez. De ahová belép a „zárt ajtók

Jézusa”, és aki előtt megnyitja oldalát, ott ajándékképpen megszületik a hit, mint belénk teremtett csoda.

A harmadik húsvéti vasárnap a szereteté. A C év perikópáját követve, János evangéliumában Jézus és Péter egymásra találnek. Pétert úgy ismertük meg eddig, mint a hit emberét, akinek hitvallása az egyház köszikléje. (*Mt 16,18*) Mégis, háromszor tagadja meg Jézust. A háromszoros tagadás nem feltétlenül csak egzisztenciális félelemből fakad, hanem mutatja az események hatására a hit elbizonytalanodását is. Péter hite elbizonytalanodott, de szeretete nem. Továbbra is ott van mély empátiával Jézus nyomában. A kiengesztelődés szívszorító eseményében a Galileai-tenger partján ezért Jézus nem Péter hite, hanem szeretete irányából közelít. (*Jn 21,1–19*) János két igével játszik, az amúgy gazdag magyar nyelv mindkettőt „szeretni” jelentéssel fordítja, így nem érzékelhető a párbeszéd igazi drámája. Az ige, amivel Jézus kérdez, az „agapaó”, értelmi döntésen alapuló elismerést, odafordulást, csodálatot, elköteleződést jelent valaki, vagy valami iránt. Az Újszövetség túlnyomórészt ezt a terminust használja a „szeretetre”. Így már megértjük, hogyan lehet azt parancsba adni, minden emberre, még az ellenségre is kiterjesztve. Az érzelmeknek nem lehet parancsolni, de értelmi döntést lehet hozni minden érték mellett, még akkor is, ha ellenérzéseink vannak vele szemben. Jézus ezzel kérdez, értelmén és hiten alapuló újradöntést kíván, Péter azonban a „fileó” igével válaszol, ami sokkal ritkább az Újszövetségben, és érzelmi alapon támadt szeretetet jelent. A szív odahajlását. Péter nem csak hisz Jézusban, nemcsak csodálja, elismeri, mint legfőbb értéket és igazságot. Péter ezt a Jézust szereti is a szív odahajlásával. A szópárba megismétlődik, de harmadszorra már Jézus is a „fileó” igével kérdez, és Péter megrendül. Nem pusztán azért, mert Jézus háromszor kérdez, és ez talán eszébe juttatja háromszoros tagadását. Azért rendül meg, mert Jézus feloldja a viszonylagos távolságtartást, amelyet az „agapaó” ige hordoz, és egészen közel engedi magához, elfogadja szeretetét. Hitünk a szeretetben bontakozik ki, ami sokszor csak jól megértett és helyesnek tartott gyakorlatok, szertartások ismétlését jelenti, az értelem hódolatát a megismert igazságok előtt. De mi a szív emberei is vagyunk, és akkor leszünk igazán boldogok, ha a hitből fakadó édes érzések ajándékát is megkapjuk. A hit ajándékát tehát kiegészíti a szeretet ajándéka.

A negyedik húsvéti vasárnap a megismerésé. A feltámadt Jézus, a hit Krisztusa, nyájának jó pásztora, aki ismeri juhait, és juhait ismerik őt (*Jn 10,27–30*). A júdeai pásztorok nem terelő juhászok. Mi Magyarországon dús legelőkkel bírunk, a juhok szétszaladnak rajta, a juhásznak pedig az a dolga, hogy a szétszéledő nyáját összeterelje és egyben tartsa. Júdeában a legelő és a víz ritka kincs. A táj sivatagos pusztá, kopár hegyvidék. Csak a pásztor tudja, merre érdemes elindulni, és a juhok mennek a nyomába. A pásztor elől halad, nótázgatva, füttyögetve csalogatja a bárányokat, s ők ismerik jelzéseit, és bízást mennek utána, mert tudják, ahová ő megy, ott biztos legelőt és forrásvizet talál. Jézus nyájának jó pásztora, juhait ismerik hangját. Ez a hívők hitérzéke, amely a megismerésen alapul. A megismerés bibliai értelme egyesülést jelent, mind testi, mind lelki, szellemi értelemben. Aki nem akar megismerni, nem akar

egyre jobban eggyé válni, az nem jut el a hitre. Az ember azzá válik, amit megeszik. Ez igaz mind testi, mind lelki-szellemi értelemben. Az egészséges étel egészségessé, erőssé, az egészségtelen étel pedig beteggé teszi a szervezetünket. Lelki értelemben is, amit tanulunk, olvasunk, ami információ eljut hozzánk az éter hullámain, az mind hatással van ránk, formál rajtunk valamit: jó, vagy rossz irányban. Mi a hitben Krisztussal táplálkozunk. Szavai, melyek lelki olvasmányok, szentbeszédek révén jutnak el hozzánk, építik szellemünket. Kenyérre lett teste az Oltáriszentségben táplálja lelkünket, és egyre inkább krisztusivá formálja.

Az ötödik húsvéti vasárnap a hívő közösség alapját ismerjük meg. Ez az alap megint csak a szeretet. Ahogy Krisztushoz, a főhöz ez a szál fűz minket, ugyanez a szál a krisztusi közösség megtartó ereje is. A mintáját is megismerjük a közösségmegtartó szeretetnek. Ez a minta Jézus szeretete: „Amint én szerettelek titeket, úgy szeressétek ti is egymást!” (Jn 13,31–35) Milyen is ez a szeretet? Azt János evangélista az utolsó vacsora bevezető elbeszélésében, a lábmosás történetében írja le. (Jn 13,1–17)

A tanítványok összegyűlnek lassan Jézussal az emeleti teremben. Az érkező vendégeknek a szolgálta nyújt vizet, hogy megmoshassák lábukat. De, mivel a teremben nincs erre a feladatra kijelölt szolgálta, csak a Mester és a tanítványok, a szokásos lábmosás elmarad. Jézus észreveszi ezt a zavart, és levéve felső ruháját maga kezdi el mosni tanítványai lábát. Magyarázatában értelmezi is azt, amit tesz, és ez egyben egész küldetésének is az értelmezése: „Ha Ő, az Úr és Mester megmosta tanítványai lábát, akkor nekik is ugyanezt kell tenniük.” Jézus egész küldetése szolgálat. A hitben elnyert tanítványi lét sem arra való, hogy mások fölé emeljen minket, hanem az a szolgáló szeretetre való meghívás. Hitünk a szolgáló szeretetben tevékeny.

A mennybemenetel ünnepe kapcsán a távolság és a közelség dinamikáját éljük át a hitben. Vannak távoli helyek a Földön és a világmindenségben, ahová valószínűleg soha nem jutunk el, de ha behunyjuk a szemünket, egy szempillantás alatt ott vagyunk a Himalája csúcán, vagy lógatjuk lábunkat a sós tengervízbe. Vannak számunkra kedves személyek, akik térben esetleg nagyon távol kerülnek tőlünk egy időre, de megint csak egy szemhunyasnyi pillanat, és lélekben magunk mellett érezzük őket. Ez a hatalmunk még a halálon is úrrá tesz, s itt tudjuk tartani magunk mellett elhunyt szeretteinket. Jézus mennybemenetelével átlép egy másik térbe, testi, látható jelenlétével. Mégsem az elszakadás gyötrelme az, ami eltölti ennek kapcsán az egyházat, hanem annak az öröme, hogy új módokon tapasztalhatjuk meg jelenlétét lelkünkben és az egyházi közösségben. Ezt a jelenlétet a Szentlélek valósítja meg bennünk, akit eltávozásánál Jézus megígér nekünk (Lk 24,46–53). S a pünkösdi állandósítja ezt az örömet. Jézus új módon, örökre velünk marad. Ugyanez a Lélek munkálkodik bennünk, amely Benne munkálkodott. Sokrétű hatását sokféleképpen fejti ki bennünk és közöttünk. Legfőképpen a szentségekben. A pap Jézus eszköze és nyelve. Átala Jézus az, aki keresztel, megerősít a Szentlélekben, táplál Testével, feloldoz bűneink alól, mellettünk áll betegségünkben, és segít élethivatásunk betöltésében. Mindezt a hitben fogadjuk be és ragadjuk meg, áthidalva a földi lét és az örökkévalóság távolságát.

Ily módon kibontva húsvéti hitünk tartalmát megértjük az apostolok ujjongását, átalakulását Jézus feltámadása nyomán, és lélekben velük együtt futunk mi is a hitünkért. Ezt az élményt befejezőként versben szeretném elmondani, aminek címe:

Hajnali rohanás

Senki nem kérdi: Hová szaladtok? Ily korai órán Mi elől loholtok?	Házat, halászbárkát Földi reményeket Hiába volt minden Minden értelmetlen
Senki nem kérdi Álmos utcákon Kutyák nyugalmát Mért zavarjátok?	Alszik még a város Vagy inkább halódik Megölte hitetek Még sem nyert semmit
Senki nem lát Senki nem kérdez Alszik még a város Mindent bevégzett	Alvása lett mélyebb S talán nyugodtabb Más se higgyen Benne Ha nekünk célt nem adhat!
Alszik ünnep után Túl van a kereszten Kijátszva Pilátust Elvette hitetek	Haljunk meg együtt A reménytelenségben! Ne gyűjtson tüzet Ki maga is eléghet!
Elvette hitetek Lánggyújtó szikráját Bezárta örökre Ígező ajakát	Aludjon a láng A hit is szunnyadjon! Éljen az észlény Ki nem ámul csodákon!
Letörte csodái Éltető erejét Semmivé tette Lelketek mindenét	Önmagában bízik Vagy meghal konokul Hitet irtva büszkén Aljas gyilkosul
Nevetség, gúny tárgya Akit követtetek Otthagya szülőt Asszonyt és gyereket	Aljas gyilkos az Ki más hitére tör Virágra tapos Mert ég felé nő

Zajba takar madárdalt
Növeli a homályt
Epét önt jóságra
Falat húz, árkot ás

Ti csak aludjatok!
De mi már szaladunk
Nem valaki elől
Hitünkért futunk

Senki nem kérdi:
Hová szaladtok?
Az alvó várossal
Miért nem szunnyadtok?

Elorzott álomért
Bezárt igazságért
Letarolt virágért
Fojtott madárdalért

Nem volt még elég
A megleckéztetés?
Esztelen lények
Ennyi nem volt elég?

Tétova jelre
Asszonyi beszédre
Visznek lábaink
Ki a temetőbe

Mivel érveljünk még?
Hol van büszkeségtek?
Bevégeztük, vége!
Mért nem látjátok be?

Üres sírba nézünk
Otthagyt gyolcsokra
Zavart szívünk reszket
Mégis igaz volna?

Halotti lepleken
Új hit születik
Mit bevégeztetek
Csak most kezdődik

(A május 3-án a Szent Anna Kolping-házban tartott előadás szerkesztett változata)

HUGYECZ JÁNOS

A KEK (Katolikus Egyház Katekizmusa) születése és jelentősége

ELŐZMÉNYEK

A Hit évének megnyitása két jeles évfordulóhoz kötődik. A II. vatikáni zsinat megnyitásának 50. évfordulóját gyakrabban emlegetjük, pedig van egy másik évforduló is, mégpedig a Katolikus Egyház Katekizmusa megjelenések 20. évfordulója. A KEK-et a II. vatikáni zsinat katekizmusának is szoktak nevezni. Ebben az előadásban szeretném felhívni a tisztelt hallgatóság figyelmét a KEK jelentőségére, hiszen előző Szentatyánk, Benedek pápa, valamint a Hittani Kongregáció is azt ajánlja, hogy a Hit évében még nagyobb buzgósággal tanulmányozzuk a katekizmust. Előjáróban meg kell jegyeznünk, hogy már a II. vatikáni zsinaton, majd az azt követő püspöki szinódusokon felmerült az igény egyesekben, hogy szükség lenne egy katekizmusra, ahogyan a tridenti zsinaton is megszületett a *Catechismus Romanus*. De a többség úgy érvelt, hogy még nem jött el az idő arra, hogy a zsinat tanítását tükröző katekizmust kiadjanak.

Előadásom első részében szeretném ismertetni a Fidei Depositum kezdetű apostoli konstitúciót, amellyel Boldog II. János Pál pápa közzétette a KEK-et. Így kezdődik ez a fontos dokumentum. *„A hitletételmentés őrzését az Úr adta egyháza feladatául, s az egyház e feladatot minden időben teljesíti.”* Már a dokumentum bevezető mondata meghatározza a katekizmus megjelenésének a célját. A Szentatya egyértelműen a II. vatikáni zsinathoz köti a katekizmus megjelenését, és arról beszél, hogy a katekizmus a zsinat alapvető célkitűzéseit akarja segíteni. Visszaemlékezve Boldog XXIII. János pápára, ő így fogalmazott: *„szándéka és vágya arra irányult, hogy megfelelő megvilágításba kerüljön az egyház apostoli és lelkipásztori küldetése, és így az evangéliumi igazság ragyogó fénye minden embert serkentsen Krisztus mindent fölülmúló szeretetének keresésére és elfogadására.”*

Boldog II. János Pál pápa különleges kegyelemként tekintett arra, hogy személyesen részt vehetett a zsinaton. A lelkipásztori szolgálatában arra törekedett, hogy a zsinat útmutatásait konkrétan és pontosan alkalmazza. Maradandó hivatkozási pontként tekintett a zsinat határozataira. Olyan forrásnak tekintette azokat, amelyekhez mindig vissza kell térnünk. Ennek szellemében hívta össze 1985. január 25-én a rendkívüli püspöki szinódust, a zsinat befejezésének huszadik évfordulója alkalmából. Ahogy a nagy pápa fogalmaz: *„E szinódus célja az volt, hogy ünnepelje a II. vatikáni zsinat kegyelmeit és lelki gyümölcseit, elmélyítse tanítását, hogy ezáltal az összes Krisztus-hívő jobban magáévá tehesse, s ismerete és alkalmazása szélesebb körű legyen.”*

A szinódusi atyák a záródokumentumban kinyilvánították: *„egyhangúlag kívánjuk egy, az egész katolikus hit- és erkölcsant összefoglaló katekizmus, illetve kompendium*

elkészítését, hogy hivatkozási pont legyen a különféle régiókban szerkesztendő katekizmusok, illetve kompendiumok számára. A tanítás bemutatásának biblikusnak és liturgikusnak kell lennie, az igaz tanítást kell nyújtania, ugyanakkor illeszkednie kell a mai élethez”. A pápa magáévá tette a színódusi atyák kívánságát, mert ahogy fogalmaz: „véleményem szerint teljesen megfelelt az egyetemes egyház és a részegyházak valós szükségletének.” A Szentatya bízott abban, hogy „a katekizmus jelentős mértékben hozzá fog járulni az egész egyház életének megújulásához, miként ezt a II. vatikáni zsinat akarta és elindította”.

HOGYAN KÉSZÜLT A KEK?

„A Katolikus Egyház Katekizmusa igen széles körű együttműködés gyümölcse: lelkiismeretes nyitottság és elkötelezett lelkesedés szellemében hat éves intenzív munka eredménye.” 1986-ban megbízza Joseph Ratzingert, a Hittani Kongregáció prefektusát, későbbi Benedek pápánkat, hogy vezesse a katekizmust előkészítő 12 tagú bizottságot, amely bíborosokból és püspökökből állt, és akiknek munkáját egy héttagú albizottság segítette, ahol megyéspüspökök, valamint a teológia és katekézis szakértői kaptak helyet. Fontos szerepe volt az előkészítő munkában Cristoph Schönbornnak, a mostani bécsi bíboros érseknek, aki a bizottság titkára volt.

Összesen kilenc tervezet készült el, ebből is látható, milyen intenzív volt a munka, végül a Katekizmus-bizottságban négy alapvető kérdést kellett eldönteni.

1. Katekizmus legyen, vagy kompendium?

A katekizmusnak sok ellenzője volt, mert sokakban az élt, hogy a katekizmus, mint műfaj, kérdés-felelet formában dolgozza fel a témákat, pedig ez a kompendium műfaja. Valójában a Catechismus Romanus sem így épült fel. Ratzinger bíboros azt is leírja, hogy a tridenti zsinat szándéka számukra is fontos vezérelv volt. A könyv ne szaktudományos mű legyen, hanem a hitletétemény továbbadása.

2. Kik legyenek a katekizmus címzettjei?

A CR címzettjei a plébánosok voltak, hiszen akkor ők voltak a katekéták. Ma azonban ez a szolgálat igen kiterjedtté vált, ezért a KEK címzésébe bekerült ez a fél mondat: „Isten népe többi tagjának”. Vagyis a katekizmus címzettjei nemcsak a bíborosok, püspökök, papok, katekéták, hanem Isten népének többi tagja is.

3. Milyen módszert kövessenek?

Legyen induktív, vagyis induljon ki a mai világban élő embertől, aki útban van az Isten felé, mint ahogyan ezt a holland katekizmus követte (1966). Ez a módszer azonban komoly érveléseket igényel, és túlzottan korhoz kötött. A másik lehetőség, amit aztán választottak, hogy a hitből induljon ki. Ebben az esetben nincs szükség bonyolult érvelésekre, hanem egyszerűen és világosan be kell mutatni a hit tartalmát, amit hiszek, hiszünk.

4. Hogyan épüljön fel a katekizmus?

Krisztocentrikus, teocentrikus, az Isten országára épüljön? A bizottság végül a következő elvet érvényesítette. Melyek azok a lényeges elemek, amelyek szükségese

ahhoz, hogy valakit a keresztséghez engedjenek? Az őskeresztények az alapelemeket a Szentírásból rakták össze. A hit, a szentségek, a parancsok, a Miatyánk. Ratzinger bíboros így fogalmazott. *„Abhoz, hogy valaki kereszténnyé legyen, meg kell tanulnia hinni, el kell sajátítania a keresztény életvitelt, meg kell tanulnia imádkozni, és bele kell, hogy élje magát az egyház istentiszteleti rendjébe.”*

A KATEKIZMUS CÉLJA, FELÉPÍTÉSE

Célja, hogy a hit és az erkölcs katolikus tanításának szerves és egységes előadását nyújtsa a II. vatikáni zsinat és az egész egyházi hagyomány fényében. Fő forrásai: a Szentírás, az egyházatyák, a liturgia, és az Egyházi Tanítóhivatal. *„Arra van szánva, hogy hivatkozási pont legyen a különféle régiókban szerkesztendő katekizmusok, illetve kompendiumok számára.”* A katekizmus főként azoknak szól, akik felelősek a katekézisért: elsősorban a püspököknek, akik a hit tanítói, valamint felelős pásztorai a részegyházaknak. Eszközként kapják a katekizmust a kezükbe, hogy Isten népe tanításának feladatát teljesíteni tudják. A püspökökön keresztül szól a papoknak és katekétáknak. *„Olvasása azonban az összes Krisztus-hívőnek javára fog válni.”*

Felépítése követi a nagy katekizmusok hagyományát, mely szerint a katekézis négy pillérré épül. A keresztségi hit megvallásra (szimbólum/hitvallás), a hit szentségeire, a hit szerinti életre (parancsok) és a hívő imádságára (Miatyánk).

A KEK jelentősége

1. Hűségesen és szerves egységben mutatja be a katolikus egyház tanítását.
2. *„A hit fényével megvilágítja az új élethelyzeteket és problémákat, amelyek a múltban nem merültek fel.”* (FD)
3. *„A katekizmus régít és újat előhozni, mert a hit mindig ugyanaz, s ugyanakkor mindig új fények forrása.”*
4. *A KEK-et olvasva felfedezhetjük Isten misztériumának csodálatos egységét.*
5. *A hit tanításának erős szabálya, ebből következően az egyházi közösség hatékony és törvényes eszköze.*
6. *A helyi katekizmusok kidolgozásánál biztos és hiteles hivatkozási szöveg.*
7. *Támasza az ökumenikus törekvéseknek.*

ZÁRSZÓ

1985-ben rendkívüli püspöki szinódust tartottak, a következő évben megalakult a bizottság, 1992. október 11-én a KEK első változata francia nyelven jelent meg. Európa nevében Keszthelyi Ferenc akkori váci megyéspüspök vette át a Szentatyától. A latin mintakiadás (editio typica) 1997. augusztus 15-én jelent meg, a kompendium pedig 2005. június 28-án.

A Porta Fidei 12. pontja így fogalmaz *„Ebben az évben (a Hit évében) a Katolikus Egyház Katekizmusát szolgálhatja leginkább a hit megerősödését, különösen azok számára, akik a keresztények képzésével foglalkoznak.”* Fontos, hogy ebben az évben különös gonddal forgassuk a katekizmust. Számomra az egyik legszebb pontja a KEK-nek a következő: *„Hinni tehát kettős kapcsolatot jelent: kapcsolatot a személy-*

lyel és kapcsolatot az igazsággal; az igazsággal, az azt tanúsító személy iránti bizalom miatt” (KEK 177. pont). Ha személyes kapcsolatban vagyunk Jézus Krisztussal, akit az Atya küldött el közénk, akkor egyre jobban meg akarjuk ismerni az ő tanítását, a hit igazságait.

Ebben a megismerésben kiváló eszköz a Katolikus Egyház Katekizmusa. Olvassuk bátran és kitartóan.

Ezzel kapcsolatban hadd idézzem Ferenc pápát, aki az április 18-án tartott szentmisében így fogalmazott: sokan hányszor mondják, hogy hisznek Istenben. De melyik Istenben hisznek? Egy szétáradt Istenben, egyfajta prae-Istenben, aki egy kicsit mindenhol jelen van, de igazán nem lehet tudni, hogy ki is? Mi Istenben hiszünk, aki Atya, Fiú és Szentlélek. Személyekben hiszünk, amikor Istennel beszélünk, személyekkel folytatunk párbeszédet, az Atyával, a Fiúval, vagy a Szentlélekkel. Ez a hit – fogalmazott Ferenc pápa.

Egy szentírási idézettel szeretném az előadást befejezni, Szent Pál apostol buzdítását szeretném átnyújtani, amikor így fogalmaz: Urunk, Jézus Krisztus istene, a dicsőség Atyja adja meg nektek a bölcsesség és a kinyilatkoztatás lelkét. Világosítsa meg lelkeket, hogy megismerjétek, milyen reményre hívott meg titeket, hogy milyen fölséges az az örökség, amit Ő a szenteknek készített, és milyen nagy az Ő hatalma rajtunk, akik hívők lettünk.

*(Az egri bazilikában a Katolikus Egyház Katekizmusának napján,
április 20-án megtartott előadás szerkesztett változata)*

PAPP ANDRÁS

„Huszárvágás”

A Görög Katolikus Egyház közoktatási intézményei között több is található, melyeket kifejezetten a cigány gyermekek oktatására indított. Rakacaszend községben 1999-től működik a görög katolikus óvoda és általános iskola. Szolnokon a harmadik tanév kezdődik a Szent Tamás Görög Katolikus Általános Iskolában. Hodászton az Angyalok Kertje Görög Katolikus Óvodában foglalkoznak a helyi cigány kisgyermekkel. Az ezen intézményekben folyó munka nehézségeit és eredményeit sokan elismerték és dicsérték is. Nyíregyházán egy ilyen új iskolát indított egy évvel ezelőtt a Görög Katolikus Egyház, a Guszevben, a Huszár-telepen. Az elismerések, a szabad iskolaválasztás segítése helyett azonban más érkezett. Tiltakozás és egy kemény per. A tanszabadság ezek szerint nem mindenkinek tetszik...

Az iskola múltja

A Huszár-telepi iskola helyzete azért sajátos, mert az 1960-as években az egykori Huszár laktanya épületeiben kialakított önkormányzati lakásokba elsőként a város vezető értelmisége költözött, mivel hosszú ideig ez volt az egyetlen lakótelep, ahol a házakban vezetékes víz és vízőblítéses vécé volt. A felsőközép- illetve középosztály ide költözésének köszönhetően kertvárosias hangulatú, rendezett lakópark alakult a dualizmus kori épületekből, illetve az azokhoz tartozó istállóépületekből is. Hamar kialakult a telep intézményi hálózata is: a bölcsőde, az óvoda és az iskola, amely akkor a 13-as számot kapta, és a város egyik legjobb iskolájának számított. Később a belváros-hoz közeli lakótelepeket is komfortosították, a középosztály pedig a jobb földrajzi elhelyezkedés és a nagyobb alapterület miatt ezekbe a lakásokba költözött. Először a vezető, aztán az értelmiségi réteg hagyta el a Guszevet, és először a vidékről a megyeszékhelyre beköltöző munkás-, majd az alacsony egzisztenciájú, többségében sokgyermekes, a hatvanas évek végén pedig a „rossz szociális helyzetű” telepek felszámolása idején az ideköltöztetett cigány családok eleinte ideiglenes, majd végleges lakhelyévé vált. A hetvenes évek közepére a telep lakosságának kicserélődése miatt az iskolai eredményesség jelzésére használatos mérőszámok alapján – tanév végi eredmények, bukások száma, veszélyeztetett, túlkoros, felmentett diákok ará-

Papp András

nya, a tanulók tankötelezettségi mutatói – a városi általános iskolák körében az utolsó helyre került. Ennek következtében 1982-re kicserélődött a tantestület, az intézmény a városban állást keresők átmeneti munkahelyévé vált. Fogalom lett, nemcsak az itt tanuló diák, hanem az itt dolgozó pedagógus is stigmatizálódott.

Ahogy Szabó B. Sándorné Valika, az iskola igazgatója látja

„Kocsis Fülöp megyéspüspök, szociális érzékenységének és főpásztori felelősségének köszönhetően, felvállalta Nyíregyháza területén az egykor szebb napokat megélt, mostanra lepusztult lakókörnyezetben élők szellemi, mentális, lelki emelését. Főpásztorunk már kispapként is szívesen ment a perifériára szorult emberek közé, nagy empátiával segítette és segíti a felé fordulókat. 2011 nyarán többször látogatást tettünk Huszár-telepen, ahol egyre többen jöttek össze és kérték, hogy legyen újra iskola a Huszár tér 5. szám alatt található patinás (korábbi) iskolaépületben. Az egyház küldetéséből fakadóan döntött az új görög katolikus iskola indítása mellett, bár leginkább az óvodával szerettünk volna kezdeni, de annak körülmekintő átvételére már kevés volt az idő.

2011 szeptemberére új kihívást jelentett a nyíregyházi Szent Miklós Görög Katolikus Óvoda és Általános Iskola számára: telephelyként üzemeltetjük a Huszár-telepi általános iskolát. Előzőleg 2007-ben zárták be a Huszár-telepen az önkormányzati fenntartású általános iskolát. A bezárást követően, a hideg integráció utáni helyzet értékelésére, 2008-ban konferenciát szerveztek a városházán. Nem az lett ugyanis, amire számítottak az akkori városvezetők. 2011 tavaszán az új önkormányzat az intézményeiben látva az integrációt követően kialakult feszültség forrását, úgy döntött, hogy lehetővé teszi a lakókörzet családjainak, hogy szabadon választhassanak iskolát. A polgármesteri hivatal megállapodott a Görög Katolikus Egyházmegyével, s a történelmi egyházak közreműködésére számítva átfogó stratégiát dolgozott ki a Huszár-telepen élők hátrányainak kompenzálására, leküzdésére. Építettek egyházunk minden tekintetben pozitívan ható pasztorációs tapasztalatása és gyakorlataira a hátrányos helyzetű településeken. A hátrányos térségekben, városrészekben végzett pasztorációs-szociális munka az egyén és a közösség felemelkedését egyaránt szolgálja.

A Huszár-telep városrész felemelkedésének nyitánya most az egyházi iskola kapuinak megnyitása, s jövőre az óvoda indítása is. A Dália utcai óvoda 26 végzős növendékének szülei közül 14-en írásban kérték, hogy gyermekük a 2011–2012-es tanévben az I. osztályt a lakóhelyükhöz legközelebbi, az egyház által megnyitott, világnézetben elkötelezett, alapfokú oktatási intézményben kezdhesék meg. 17 tanulóval zárt az első évfolyam.

A szülőktől nem kértünk nyilatkozatot, sem emelt normatívát nem igényeltünk. Nincs semmilyen megkülönböztetés diákjaink között. Nincs semmiféle nyilvántartásunk arról, hogy ki cigány, ki nem.”

Folyamatos a tehetséggondozás és felzárkóztatás

„Az egyházi iskola osztálytermét, nevelői szobáját, étkezőjét a Huszárvár emeleti részén alakítottuk ki. Napközis rendszerrel 1 lelkivezető, 2 tanítónő, 1 pedagógiai asszisztens, 1 fejlesztőpedagógus, 1 logopédus, 1 ének-zene hangszeroktató tanár és 1 tánc tanár foglalko-

zik velük. Mivel a művészetekre is nagy hangsúlyt fektetünk, hagyományápolás céljából táncpedagógus és zenepedagógus is foglalkozik tanulóinkkal. Folyamatos a tehetséggondozás és felzárkóztatás is.

Gyarló emberi erőink kerülnek szembe az újabb és újabb feladatokkal, melyekre mindig keresünk megoldást. De tudjuk azt is, hogy a végső eredmény nem a mi emberi erőnkől származik, hanem a Mestertől, aki megáldja törekvéseinket. Minden keresztény ember küldetése ez, s ebben szeretne még inkább tevőlegesen segíteni az egyház is az oktatási és szociális intézményeinek az infrastrukturális és emberi erőforrásaik fejlesztésével.

Jellemző törekvésünk a történeti folyamatosság és a korszerűség elvének összehozása. A látványosan újítani akarókkal szemben vállaljuk, hogy konzervatívnak tituláljanak, mert meg vagyunk arról győződve, hogy a múlt értékeit magába olvasztó, de a változó szükségletekhez igazodó szervezet tudja csak biztosítani az »örök folytonosságot«. Napjainkban a tanítás tartalma meg kell, hogy őrizze a konzervatív elemeket is, ugyanakkor korszerű oktatásnak kell megvalósulnia. Alkalmazkodni kell az iskolahasználókhoz.

Az egyház, küldetéséből fakadóan, több mint 2000 év óta ismereteket közvetít, nevel és tanít. Az emberiség hajnalától kezdve belénk oltott igény és küldetés a megszerzett ismeretek áthagyományozása az utókor számára, a kultúra közvetítése. Az 50 évi kényszerűsünet után is igény van jó értelemben vett konzervatív, értékörző nevelésre. Ma is küldetést teljesítenek az egyházi intézmények. A hit- és erkölcsstan mellett ugyanazokat a tudományos, legkorszerűbb tantárgyi alapismereteket közvetítik, mint bármelyik más hasonló oktatási intézmény. Nálunk a főhangsúly a nevelésen van.

Nem vagyunk maradiak! Úgy gondolom, hogy a mi kis intézményünk inkább élen járt eddig is, mert amikor a 2001-ben elfogadott kerettanterv szerint is »csak« a 6. osztályban, heti félórás modulként léphetett be hivatalosan az informatika, nálunk 1998-tól már a 3. osztálytól heti 1 órában megkezdjük az információs és kommunikációs technika (IKT) ismereteinek a közvetítését. A kerettantervi heti 1 órás énekórákkal szemben, Kodály országában mi felvállaltuk az emberi életünket teljessé tevő művészetek emelt szintű közvetítését.

A célunk, hogy tanítványaink teljes értékű, harmonikus személyiséggé váljanak, s a megszerzett, korszerű tudásukat a jó szolgálatába állítsák. A krisztusi pedagógiától nem tudunk jobbat kitalálni, mely a gyengék felkarolására, megsegítésére sarkall bennünket. A mai, korszerű fogalmak: integráció (együttnevelés), inkluzív (befogadó) pedagógia, kooperatív (megsegítő) technika nekünk nem új fogalmak. Mester és tanítvány minden korban szorosan összetartoztak. A ma pedagógusától is elvárt dolog az odafigyelés, odahajlás, megsegítés, példaadás. Napjainkban az uniós pályázatok is ezeket az elvárt pedagógusi attitűdöket ébresztik fel újra a programba bekapcsolódó nevelőkben. Ehhez a szakmai fejlődéshez és korszerű eszközök beszerzéséhez szeretnénk pályázati úton is biztosítani anyagi fedezetet. A korszerűség azt jelenti, hogy egy intézmény csak addig tölti be rendeltetését, amíg az élet szükségleteinek eleget tesz.

Egyre nagyobb az igény a szülők részéről az egyházi óvodai nevelés és iskolai nevelés-oktatás iránt. Magyarországon az egyházi iskolák már bizonyítottak! A két világháború között virágoztak. A neveléstörténet csak úgy emlegeti ezt az időszakot, mint a kereszt-

tény-keresztyén nemzeti nevelés időszaka. Alig említi Klebelsberg Kunó kultuszminister és Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter tevékenységét, melynek köszönhetően a Trianont elszenvedett magyarság az oktatás színvonalának emelésével talpon tudott maradni, s átvészelte a szocializmust is. Szegények, fogyatékkal élők, rászorulóknak megsegítésére, még nagyobb szociális érzékenységre, cselekvő hitre van szükségünk, hogy az elesetteket emelni tudjuk. Ugyanakkor az épek, az egészségesnek, a földi javakban dúskálónak is legalább olyan szüksége van arra, hogy adhasson, hogy segíthessen embertársán. Ezáltal a lelke nemesedhessen. Felelősek vagyunk egymásért. Értékszavardott, önző társadalmunk problémája csak akkor fog megoldódni, ha rendet tudunk teremteni az emberek gondolataiban, szívében és reális értékansorhoz segítjük hozzá őket. Ehhez helyre kell állítani a társadalom alapsejtjének, a családnak az egészségét. Mert a GYERMEK a jövő! A család, az ország, a nemzet jövője, s egyben egyházunk jövője is.”

A Huszárvárban folyó munka sajátosságai

Majd így folytatta kérdéseinkre válaszolva az igazgatónő: „Nem a gyereket igazítjuk az iskolához, hanem az iskolát tesszük otthonossá a gyerek számára. Ez a kultúraazonos pedagógiai lényege.

A leszakadás égető problémája az iskoláknak. S ez a szegregáció napjainkban már nemcsak egy-egy gyermek vagy gyermekcsoport problémája, hanem egész területeket, városrészeket, falvakat, s akár egy egész iskolát is érint. A kultúraazonos pedagógia a gyermekek háttérkulturájához igazodó pedagógiát jelent.¹ Nem kizárólag azt várja el, hogy a szülő és a gyermek igazodjon, alkalmazkodjon az iskolához, hanem megpróbál olyan tanulási környezetet teremteni, amely a gyermekek kultúrájának elemeit integrálva, a gyermekek és családjuk számára otthonos helyé változtatja az iskolát. Mi nem deficitzemléletű pedagógiát képviselünk, és nem címkézzük meg diákjainkat szociokulturálisan hátrányos helyzetűnek, etnikai csoporthoz tartozásból eredően hátrányos helyzetűeknek, HH-snak, vagy HHH-snak. Egy szegregált lakókörnyezetben, mélyszegénységben élő családok gyermekiről van szó, akik a keresztyén tanítás szerint Isten gyermekei.

Azért kell az iskolát hozzájuk igazítani, mert szegények, a családjuk alacsony iskolázottságú, rosszak a lakáskörülményeik, igénytelenebb a személyi higiéniájuk, szerényebb és hiányos a ruházatuk, hiányos (mennyiségileg és minőségileg is) a táplálkozásuk, szegényes a nyelvi kódkészletük (szókincsük), kicsi az önérvényesítő képességük, perifériára szorultak, kilakoltatás előtt állók...

Sajnos a tanoda-programokban is a korrepetálásban kimerült a megsegítés, nem a tanulás megsegítésén volt a hangsúly. Olyan iskolát, óvodát szeretnénk a Huszár-telepen létrehozni, ahol a gyermek otthonosan érzi magát, ahol képes tanulni. Az iskola (bármilyen fenntartású) minden esetben pozitívan hat a lakóközösségre. Közösséget kovácsol.

Ez egy világnézeti elkötelezett intézmény, ahová szabad választás alapján jönnek a gyerekek. Az evangélium szellemében nevelkednek. Tudjuk, hogy a hit Isten ajándéka,

¹ Vö.: A kultúraazonos pedagógia felé. Családi szocializáció és kognitív fejlődés roma családokban. Boreczky Ágnes. http://www.otka.hu/index.php?akt_menu=4447

senkire sem lehet ráerőszakolni. Azt is tudjuk, hogy a hit cselekedet nélkül halott! Mi cselekedni akarunk, közösen a szülőkkel, a jó szándékú, elkötelezett partnerekkel.

Ez nem a régi 13-as iskola! A járható út nem a rideg, előkészítetlen integráció, melyet 2007-ben »huszárvagással« meglépett az akkori városvezetés. Sajnos arról nincs adat, hogy a szétszórt gyerekek közül hányan buktak meg vagy morzsolódtak le, illetve a hiányzások hogyan alakultak, hogyan éltek meg az új helyet. Ezek az adatok feltételezésem szerint a kényszerintegráció kontraproduktív voltát igazolnák. Nem túlzás ezt a kifejezést használni, mert a legtöbb esetben kényszer volt a befogadó iskoláknak és az eredeti környezetből kiszakított gyerekeknek és családjuk számára is. Ez élet- és közösségidegen módszer volt!

A Huszár-telepi és hasonló környezetben működő iskoláknak gyökeresen át kell alakulni, újjá kell születni. Elsősorban a gyermekek játékát kell megfigyelni, s azokhoz hasonló tanulási helyzeteket kell teremteni. Ha otthon érzi a gyermek magát, akkor megváltozik a hozzáállása az iskolához, a pedagógushoz, a tanuláshoz. A 2007-ben az integrációt követő deficit-pedagógia lehet, hogy néhány gyermeket hozzásegített a csoportváltáshoz. A mi katolikus szellemű pedagógiánkban mindenki egyformán számít!

Reményeink szerint a velünk kapcsolatban álló családok életében az iskola és az otthon már nem fényévnyi távolságra lesz egymástól. Ez egy folyamat, nem megy egyik napról a másikra. Támogató társadalmi környezet és bizalom szükséges hozzá. Tudjuk, hogy a kultúra eleven, folyamatosan változó és alakuló dolog, természetessé válik, hogy egy embernek több identitása is lehet.

Egy fecske nem csinál nyarat: az iskola minden alkalmazottjának elkötelezettnek kell lenni. Ismerni kell tanítványait, azok szüleit, a szülők és a gyermekek életét. Célunk, hogy a tanulás a saját kultúrájuk közegén keresztül, fokozatosan vezesse át a diákokat egy tágasabb világba.”

Mi történt 2007-ben?

Sörös Anett az iskolai szegregációt vizsgálva megemlíti a Huszár-telep oktatási nehézségét²: „Nyíregyházahoz tartozik egy telepszerű, etnikai gettónak tekinthető lakókörzet – a Huszár-telep –, ahol 100 százalékban roma származásúak laknak, nagyon szegény körülmények között, önkormányzati lakásokban. Az itt élő, 6 és 14 éves kor közötti gyermekek mindegyike hátrányos helyzetű, 98 százalékuk halmozottan is hátrányos helyzetű. A körzetnek 2007. július 31-ig önálló általános iskolája volt, közel 100 tanulóval. Ebben az évben azonban a helyi bíróság jogerős határozatban adott helyt az Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyerekeknek Alapítvány bejelentésének, miszerint az intézményben szegregált oktatás folyik. A rendelkezés értelmében a városi önkormányzat jogutód nélkül megszüntette az említett 13. számú Általános Iskolát, és diákjait a következő tanévtől 6 olyan belvárosi (természetesen önkormányzati fenntartású) tanintézetben helyezte el, melyekben eddig alacsony volt a hátrányos helyzetű gyermekek aránya. Az egyes általános iskolákba legalább 13, legfeljebb 17 főt irányítottak – tekintettel a rokon (főleg testvéri) kapcsolatokra – ennek megfelelően egy osztályba 1-2 tanuló került...

² Sörös Anett: Esélyegyenlőtlenség a kezdetektől, in Iskolakultúra 2009/9. szám

Az intézkedés tiltakozást váltott ki, mind az adott 6 iskola tanulóinak nem roma szülői közösségének körében, mind a Huszár-telepi iskola diákjai és azok családtagjai között, mind pedig a felszámolt intézmény pedagógusi karán belül. Ez nyilván jócskán megnehezíti a roma diákok integrációját az új közegbe, amely nélkül azonban csak annyit eredményez az adott rendelkezés, hogy a területi, oktatási szegregációt az iskola intézményén belüli szegregációvá módosítja.

A területi szegregáció okozta negatív hatás csökkentése érdekében a buszközlekedés kiterjesztése is hasznos lenne a Huszár-telepről induló és ide érkező buszjáratok sűrítésével. Ennek érdekében a helyi önkormányzat már tett is lépéseket: iskolabuszok segítségével igyekeznek megkönnyíteni az iskolás gyerekek bejutását a belvárosi oktatási intézményekbe.

A város közgyűlése 131/2007. (VI. 25.) számú határozatában – civil szervezetek, a családsegítő szolgálat és a gyermekjóléti központ segítségével – olyan programok elindítását tűzte ki céljává, melyek mind a befogadó intézményekben, mind a Huszár-lakótelepen hozzájárulnak az integráció leghatékonyabb véghezviteléhez. A roma gyerekek új iskoláiban ezek elsősorban a roma és nem roma diákok – illetve a köztük lévő kapcsolat – segítésére szolgáltak, azonban nagy hangsúlyt kapott a pedagógusoknak nyújtott, úgynevezett szupervíziós támogatás is. Ezek a tervek eddig (közel két tanév elteltével) még nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, amiből az is hozzájárult, hogy a részletes programtervek még nem kidolgoztak, megvalósításuk még nem elég aktív.”

Perbe hívás

Az Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyerekeknek Alapítvány újra lépett. Felperesként szerepel immár a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróságon. Az első tárgyalás után az alapítvány másodrendű alperesként a Hajdúdorogi Egyházmegyét nevezte meg. A keresetben több valótlan állítás és csúsztatás található, bizonyítani mindent az alperes(ek)nek kell.

„Tisztelt Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság!

Alulírott felperes, Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyerekeknek Alapítvány – képviselője: Mohácsi Erzsébet kuratóriumi elnök, székhelye: 1093 Budapest, Lónyay utca 34. III/21. – meghatalmazással igazolt képviselője: dr. Farkas Lilla ügyvéd (1093 Budapest, Lónyay utca 34. III/21.) útján a Nyíregyháza Megyei Jogú Város Önkormányzata (4400 Nyíregyháza, Kossuth tér 1.) alperes ellen a Ptk. 5. § 75–84. §, 200. és 237. §, az Ebkvtv. 8. § b, c, e, pontjaiba, 10. § (2) bek. és a 27. §-ba ütköző, az egyenlő bánásmód követelménye megsértésének megállapítása és deszegregációs terv elrendelése, valamint a joggal való visszaélés és a nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütköző szerződés semmisségének, megállapítása iránt keresettel fordulunk a t. Megyei Bírósághoz, és kérjük, hogy:

1. állapítsa meg, hogy az alperes a tulajdonában álló iskolaépület ingyenes használatba adásával és további pénzeszközök juttatásával a Guszev-telepi cigánygyerekeket a nem cigányoktól a 2011/2012-es tanévtől iskola szinten jogellenesen elkülöníti;

2. kötelezze az alperest a jogsértés abbahagyására, és tiltsa el az ilyen és hasonló jogsértésektől;

3. kötelezze az alperest a 2011. szeptember 1-jét (a beiratkozást) megelőzően fennállt eredeti helyzet azonnali helyreállítására;

4. kötelezze az alperest, hogy az alábbi deszegregációs intézkedések végrehajtása útján szüntesse meg a sérelmes helyzetet a Ptk. 84. § (1) bek. d. pontja alapján;

5. állapítsa meg, hogy az alperes és a Hajdúdorogi Egyházmegye (4400 Nyíregyháza, Bethlen G. út 5.) között 2011. május 31-én létrejött együttműködési megállapodás és támogatási szerződés sérti a Ptk. 5. §-át, s hogy a Ptk. 75. § (3) bekezdésébe és 200. § (2) bekezdésébe ütközően semmis és a Ptk. 237. § (1) bekezdése alapján a szerződéskötés előtti helyzetet állítsa vissza...

Az alperes a szegregáció tényét beismerte, s a közgyűlés felé 2007. február 12-én tett előterjesztésben az alábbiakat adta elő (ügyiratszám: 2.400-2/2007. IX., 4. o.): Irodánk az előterjesztésben az iskola fokozatos megszüntetését javasolta, mivel a roma tanulók szegregált oktatását fel kell számolni. Európai uniós elvárás, hogy a tagországok iskola-rendszerükben számolják fel azokat az osztályokat, iskolákat, melyekben a roma tanulók szegregált oktatása folyik...

Az Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyermekeknek Alapítvány az egyenlő bánásmód megsértésének megállapítása iránt pert indított a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróságon Nyíregyháza Megyei Jogú Város Önkormányzata ellen. A Közgyűlés a 2.400-4/2007. IX. számú előterjesztés mellékletében foglaltaknak megfelelően április 23-án jogutód nélkül megszüntette a 13. sz. Általános Iskolát 2007. július 31-i hatállyal. A döntést a helyi Cigány Kisebbségi Önkormányzat egyetértésével hozta meg az alperes, s ennek értelmében valamennyi évfolyamon megindult az azonnali hatályú integráció. A Guszev-telepi cigánygyerekeket a telepi iskola néhány tovább foglalkoztatott tanára segítségével ezt követően busszal szállították más iskolákba, ahol integrált oktatásukat biztosították. Az integráció folyamatát a felperes helyszíni látogatásai során követte, s a Roma Oktatási Alap segítette. Ahogy várható volt, az integráció az alsós, illetve az újonnan beiratkozó gyerekek tekintetében volt sikeres.

... Az alperes és a Hajdúdorogi Egyházmegye között létrejött együttműködési megállapodás nyilvánvalóan a jóerkölcsbe ütközik, amennyiben célja és eredménye a Guszev telepi cigánygyerekek többségi gyerekektől való jogellenes elkülönítésének visszaállítása. Új iskola létrehozását támogatta az alperes akkor, amikor gazdasági okokból két másik nyíregyházi iskola bezárásáról döntött, nem engedve az ott tanuló gyerekek szülei kérésének, hogy ne kelljen a lakóhelyüktől távol eső iskolába hordaniuk gyermekeiket. Nem vizsgálták azt sem, hogy a városban már működő görög katolikus általános iskola telephelyeként megnyíló cigányiskola a hatályos törvények szerint jogszerűen tud-e működni – tekintettel a két épületben található cigány és halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek feltűnő aránykülönbségére. Emellett az épület ingyenes használatba adása és jelentős pénzeszközök rendelkezésre bocsátása ellenére a jászladányi iskolaügy példájához hasonlóan nem kötöttek közoktatási megállapodást az egyházi fenntartóval.

Mint a polgármester a közgyűlésen elmondta, előzetesen sem a szülőket, sem a helyi cigány kisebbségi önkormányzatot nem tájékoztatták erről a terrőről – így az érintettek azt sem tudták, mi lesz a gyerekek sorsa. Két dolog volt bizonyos: az épületet a pályázati vállalások miatt mindenképp működtetni kell, s hogy a többségi szülőkhöz ellenállást váltott ki az integráció...

A telepet mindenképpen végigjáró görög katolikus lelképásztor és iskolai gondnok a szülőknek anyagi plusz segítséget, és azt ígérték, hogy az újonnan megnyíló iskolát fokozato-

san töltik fel, s hogy oda nem csupán cigánygyerekeket iskoláznak be. A közgyűlési döntés meghozatalakor hatályban volt jogszabályok nem tették lehetővé a felzárkóztató oktatás céljából történő etnikai alapú elkülönítést, s magának a felzárkóztató oktatásnak a modellje nem került be a pár napja elfogadott köznevelési törvénybe sem. Így most már két dolog nem kétséges: az alperesnek a döntések hatályos jogszabályok alapján kellett volna eljárnia, és hogy ahogyan a döntés időpontjában, azt követően, jelenleg és a belátható jövőben sem alakíthat ki és finanszírozhat felzárkóztató oktatást, hiszen azt a közoktatást szabályozó normák nem engedik. A jászladányi iskolaiügyben a Legfelsőbb Bíróság által kifejtettek szerint a Guszev telepi etnikailag szegregált, egyházi fenntartású, és a többi, integrált, alperesi fenntartású iskola között az összehasonlíthatóságot az alperes tulajdonjoga teszi lehetővé (Pfv.IV.20.037/2011/7. sz. eseti döntés, 16. o.). Ennek tisztázását követően a felperes álláspontja szerint jelen perben az alábbi kérdéseket szükséges megválaszolni:

– Cigánygyerekeket oktatnak-e kizárólag, illetve kirívó arányban a Hajdúdorogi Egyházmegye Huszár-telepi iskolájában?

– Jogszabály lehetővé teszi-e ezt az elkülönítést?

A kereset jogszabályi alapja

A felperesek keresethatósági joga az Ebktv. 20. § (1) bekezdés c) pontján alapul. Az önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény (Ötv.) 8. § (4) bekezdése alapján az önkormányzat kötelező feladatai közé tartozik a településen az általános iskolai oktatás biztosítása. Vajon miért szervezi ki ezt a kötelező feladatot egy egyházi fenntartónak anélkül, hogy erre a telepi cigány szülők megkérték volna?

A Ptk. 200. § (2) bekezdése értelmében semmis az a szerződés, amely nyilvánvalóan a jóerkölcsbe ütközik. A 75. § (3) bekezdés szerint a személyhez fűződő jogokat nem sérti az a magatartás, amelyhez a jogosult hozzájárult, feltéve, hogy a hozzájárulás megadása társadalmi érdeket nem sért vagy veszélyeztet. A személyhez fűződő jogokat egyébként korlátozó szerződés vagy egyoldalú nyilatkozat semmis. Az érvénytelenség jogkövetkezményeként a szerződéskötés előtt fennállott helyzet visszaállítását a Ptk. 237. § (1) bekezdése alapján kérjük.

A Gyermekes jogairól szóló ENSZ egyezménynek megfelelően közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény (Kot.) 4. § (7) bekezdése értelmében a közoktatás szervezésében, irányításában, működtetésében, feladatainak végrehajtásában közreműködők döntéseik, intézkedéseik meghozatalakor a gyermek mindenekfelett álló érdekét veszik figyelembe. A gyermek mindenekfelett álló érdeke, hogy etnikai hovatartozása alapján ne szegregálják általános iskolai oktatása során. Amint azt az Emberi Jogok Európai Bírósága a DH és társai kontra Csehország ügyben 2007. november 13-án hozott ítéletében kifejtette: a faji diszkriminációhoz a szülők nem adhatják beleegyezésüket. (202-204. bek.)...

Bizonyítás Az Ebktv. módosított 19. §-a és 10. § (2) bekezdése értelmében a szegregáció vonatkozásában a felperes terhére esik, hogy valószínűsítse: az átadott épületbe járó gyerekek cigányok. Valószínűsítenie kell továbbá, hogy az alperes hozott olyan intézkedéseket, amelyek az elkülönítéshez vezettek. Az előbbi a felperes a közgyűlésen elhangzottakról készült jegyzőkönyvvel, és az 1. osztályosokról a youtube-on megjelent videóból nyert fényképekkel valószínűsíti. Az utóbbit pedig a keresetlevélhez csatolt és becsatolni kért alperesi határozatokkal és a felperes törvényes képviselőjének meghallgatásával, ill. egyéb tanúkkal valószínűsíti.

Hatáskör, illetékmentesség a t. Megyei Bíróság hatásköre a Pp. 23. § (1) bekezdés g) pontján, illetékessége a Pp. 30.§ (1) bekezdésén alapul. A felek közötti jogvitában közvetítői eljárás nem volt folyamatban, noha a felperes részt vett a telepi iskola újranyitását tárgyzó megbeszéléseken.

A per tárgyának értéke meg nem határozható. A felperest, mint közhasznú alapítványt az Itv. 5. § (1) bekezdés d) pontja alapján teljes személyes illetékmentesség illeti meg, tekintettel arra, hogy az I. r. felperes képviselője, Mohácsi Erzsébet az Itv. 5. § (3) bekezdése alapján akként nyilatkozik, hogy az alapítványnak az eljárást megelőző naptári évben folytatott vállalkozási tevékenységből származó jövedelme után társasági adófizetési kötelezettsége nem keletkezett.

Mohácsi Erzsébet felperes képviseletében

Budapest, 2011. december 22.

Tisztelettel:

dr. Farkas Lilla ügyvéd felperesi képviselő”

A sajtó

A sok-sok cikk közül egyet idézek, ami a Népszabadságban 2012. május 8-án jelent meg. A címe: *Egyház most első ízben alperes / Csak a Huszár-telepi iskola kell Nyíregyházán?*

„Nemcsak az önkormányzatot, hanem a görög katolikus egyházat is beperli az Esélyt a Hátrányos Helyzetű Gyerekekért Alapítvány (CFCF). Az ügy előzménye, hogy Nyíregyházán 2007-ben az akkor még szocialista vezetésű képviselő-testület bezáratta a város cigány iskoláját. Nem önként tette, hanem mert belátta, hogy ha az alapítvány beperli az egyenlő bánásmód megsértése miatt a szegregált iskolát fenntartó önkormányzatot, a pert jó eséllyel megnyeri.

A Huszár-telep gyerekeit és az ott tanítókat a város többi iskolájában helyezték el. Az önkormányzat azonban nem járt el kellő gondossággal, mert a bezárással egy időben nem készítette fel a fogadó iskolában tanító pedagógusokat, az ottani szülőket, illetve a megszüntetett iskolába járó gyerekek szüleit a változásra. (Hódmezővásárhelyen például ezt az alapos előkészítő munkát elvégezték. Amikor néhány éve Lázár János polgármester elhatározta, hogy bezárja a város gettóiskoláját, akkor igénybe vette hozzáértő szakmai szervezetek segítségét, konzultált a szülőkkel és pedagógusokkal.) Nyíregyházán a CFCF is felajánlotta szakmai segítségét, de a városvezetés nem élt vele. A cigányiskola bezárása utáni években mindennaposakká váltak régi és új gyerekek közti, etnikai színezettől sem mentes feszültségek, ráadásul néhányan a megszüntetett iskola tanárai közül is »keltették a hangulatot«. A hangulat az igazolatlan órák számát is növelte: a Huszár-telepi gyerekek közül egyre többen hiányoztak az iskolából. Az iskolai hiányzásokhoz az önkormányzat is jócskán hozzájárult: megszüntette ugyanis a deszegregációhoz elengedhetetlen iskolabuszt – a mélyszegénységben élő családok zöme képtelen kigazdálkodni gyerekeik utazási költségeit.

A választások után az új, fideszes városvezetés nem a pedagógiai munka újrászervezésével, az iskolabusz újraindításával és a fáradalmas konzultációval kezelte a problémát, hanem átpasszolta a görög katolikus egyháznak a bezárt cigány iskola fenntartói jogát.

Miközben a gyereklétszám csökkenése miatt iskolákat zárnak be és pedagógusokat bocsátanak el Nyíregyházán, egy iskolát a városban mégis újranyitnak: a Huszár-telepi.

Az újranyitásról szóló döntést tavaly májusban hozta az önkormányzat. A CFCF és a Roma Oktatási Alap azonnal tiltakozott. A Népszabadság akkor és most is megkereste a felzárkózásért felelős államtitkárságot. Akkor arra hivatkozva nem nyilatkoztak, hogy nincs elegendő információjuk. Balog Zoltán álláspontját a szegregált iskola újranyitásáról – ami nemcsak a hazai jogot, hanem az európai romastratégiában foglaltakat is sérti – azóta sem sikerült kideríteni. Beszédés viszont az a közlemény, amelyet az államtitkár blogján olvashatunk a Huszár-telepi iskoláról. Az oktatásért is felelős leendő miniszter márciusban azt nyilatkozta: a Hajdúdorogi Egyházmegye »a Huszár-telepen működő általános iskola átvételével integrációs programot kezdett el«, amelyhez a kormányzat a szükséges anyagi forrásokat is biztosítja. Szerettük volna megtudakolni, miért tartja Balog Zoltán integrációnak azt, amikor egy iskolába csak hátrányos helyzetű gyerekek járnak, de egyelőre nem kaptunk választ, ahogy arra sem, kapott-e a Hajdúdorogi Egyházmegye támogatást a közigazgatási tárcától. A válaszokat későbbre ígérjük.

Mohácsi Erzsébet, a CFCF igazgatója lapunkkal azt közölte: nemcsak az önkormányzatot, hanem a görög katolikusokat is beperelték, és nem kizárt, hogy tovább bővül az alperesek sora a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériummal. Az első tárgyalási napot ma tartják. A CFCF – az alapítvány eddig nyolc esetet vitt sikerre, négyet a Legfelső Bíróság döntött el jogerősen, egy esetben peren kívüli egyezség született – szerint a nyíregyházi ügyben a Huszár-telepi iskola fenntartója a Hoffmann Rózsa oktatásért felelős államtitkár nevéhez köthető köznevelési törvényt is megszegi. A jogszabályból ugyanis – nem utolsósorban Lázár János és Pokorni Zoltán, a Fidesz oktatáspolitikusának nyomására – kikérült a felzárkóztató osztályok indításának lehetősége. Tehát szegregáló iskolát nem lehet a felzárkóztatás jelszavával újranyitni.” (Csuha Ildikó)

Püspöki reagálás

Kocsis Fülöp megyéspüspök a Hajdúdorogi Egyházmegye honlapján tette közzé az ügygel kapcsolatos véleményét.³

„Görög Katolikus Egyház a vádlottak padján?

Álmomban sem gondoltam volna, hogy beperelnek azért, mert segíteni szeretnék. Azt tettem, amit elődeim, s amiért ők is, én is eddig csak elismerést kaptunk.

A Görög Katolikus Egyház hívei legnagyobb számban Szabolcsban és Borsodban élnek. Igaz, megtalálhatók vagyunk az egész országban, de a többi területre költözők szinte mind-egyike innen származik. Hazánk mai területének ez az északeleti része a legszegényebb, itt a legnagyobb a munkanélküliség, és itt élnek legnagyobb számban a cigány testvéreink is. Természetes földrajzi és történelmi örökség, hogy a görög katolikusoknak sok kapcsolódási pontjuk van a cigányokkal, osztoznak velük sorsukban és hitükben, nyomorúságukban és reményeikben. Lelkészeink, kiknek hivatásuk, hogy minden emberen segítsenek, számtalan cigány gyermeket neveltek már föl, vezettek el a hithez, a méltó emberi élethez, vagy legalább enyhítették szegénységüket testi és lelki értelemben egyaránt.

³ http://www.gorogkatolikus.hu/?muv=hir&chir_id=1754

Sója Miklós görög katolikus pap volt az, aki nem csak Magyarországon, hanem egész Európában először kezdte el a cigánység módszeres lelki gondozását. Ő építette föl Hodászban az első cigány templomot, itt kezdték el használni először a cigány nyelvet a liturgiában. Azóta a régi vályogépület helyébe új templom emelkedett, köréje pedig öregotthon, konyhával ellátott napközi foglalkoztató, családsegítő intézet, néhány éve pedig óvoda épült. Természetesen Miklós bácsi munkáján kívül sok szép egyéb eredményt is elértünk e téren, melyeket hosszas lenne itt felsorolni.

Az idei tanév két friss eredménye a roma szakkollégium (felsőoktatási önképzőkör) és egy új általános iskola létesítése volt. (A szakkollégiumot Nyíregyházán átadtuk az Evangélikus Egyháznak, mi most csak a miskolciti működtetjük.) Közvetlen terveink között szerepel a Szent Piroska Felnőttképző intézetünkben a hátrányos helyzetű gazdaszasszonyok tanítása, családsegítő tanfolyamok indítása. Nem kívánom ehelyütt számba venni, mennyi mindent tettünk eddig is a cigánységért. Ha valakit részletesebben érdekel, a legutóbbi néhány hónap eredményeit megtalálhatja összegyűjtve az általunk létesített cigánypasztoráció.hu oldalon.

Nos, mindennek a széleskörű munkának egyik eleme, hogy a városunk peremén lévő Huszár-telepen, ahol nagyon sok szegénysorban élő család van, elindítottunk egy általános iskolát, annak első osztályát. E különleges pedagógiai munkára alkalmas és elkötelezett pedagógusokat állítottunk, melléjük pedig Zoli atyát, aki az iskolának – és most már sok cigánycsaládnak is – a lelki atyja, támasza. Tudtuk, tudatosan készültünk rá, hogy ez a munka nem szorulhat be az iskolaépület falai közé. Rendszeresen látogatjuk a családokat, számukra programokat szervezünk – a telepen és azon kívül egyaránt – az említett képző intézetünkön keresztül további jelentős szellemi támogatást is nyújtunk. Nem tagadom, hogy többször élelmiszer- és ruhasegélyezést is szerveztünk. Hiszen igaz, hogy nem csak kenyérral él az ember, de azért azzal is... Talán beszédes, hogy a következő esztendő első osztályába már kétszer annyian, 28-an jelentkeztek.

Az új iskolához most szeptembertől óvodát is indítunk, illetve a meglévőt vesszük át. Így jön létre a Sója Miklós Többcélú Oktatási Központunk, amely természetesen gazdasági körülményektől és nemzeti hovatarozástól függetlenül mindenki felé nyitott, aki elfogadja görög katolikus lelkiségünket. Magától értetődik, hogy a környékből jönnek ide a gyerekek tanulni. A diákok között nem végzünk etnikai fölmérést, de a cigánycultúra művelése érdekében dal- és tánckört szerveztünk, amelyre igen sok az érdeklődő. Törekszünk a legszínvonalasabb oktatásra, a személyre figyelő szeretettelvű nevelésre, ahogyan Krisztus Urunktól tanultuk.

Lehet, hogy ez baj? Valamit rosszul csinálunk? Kirekesztünk valakit, vagy bezárunk? Kényszerítünk valakit vagy elkülönítünk? Kárt szenvednek ezek a családok és gyermekek azért, mert megkülönböztetett figyelemmel gondoskodunk róluk?

Ha olyanok a magyar törvények, hogy engem, munkatársaimat, egyházamat e tevékenységeink miatt elítélnek, akkor nem fogok jogorvoslatért a nemzetközi emberjogi szervezetekhez fordulni, csak szomorúan állapítom meg, hogy hová jutott ez az Istenről elfordult Európa. Persze, azért bizakodom. Nem csak a magyar törvényekben, hanem a jóságos Istenben, és jó szándékú embertársaimban is, hogy folytathatjuk ezt a munkát.”

VAS RITA

A reformáció Angliában (II.)

Erzsébetnek az uralkodása idején két nagyon fontos küzdelmet kellett vívnia a vallási élet területén, mert az általa létrehozott sajátos vonásokat ötvöző egyháznak Angliában sok kritikusa és ellenzője volt. A királynő udvarában jelen voltak titkos katolikusok és buzgó puritánok, emberek, akik lépést tartottak az idővel és olyanok, akik elmaradtak mögötte. A királynőnek a pártok fölött kellett állnia, és olyan politikát követnie, amely bármennyit is köszönhetett mások sugalmazásának, valójában az övé volt. Egyrészt küzdenie kellett a katolikusok ellen, akikkel szemben nagyon szigorú törvényeket írt elő. A felségértés büntetést követte el, aki gyónt vagy gyónatott, misét mondott vagy hallgatott, de veszélyben forgott annak az élete is, aki rejtegette a papokat.

ERZSÉBET „TÖBBFRONTOS” HARCA

A katolicizmus veszélyessége az államegyház nézőpontjából elsősorban politikai okokra vezethető vissza, hiszen I. Erzsébet uralkodásának végén az angol történészek szerint a népességnek mindössze 2%-a volt katolikus hitű. Belpolitikai szempontból azonban komoly problémát jelentettek az észak-angliai katolikus főurak által szervezett és vezetett korona elleni felkelések és összeesküvések, amelyek összekapcsolódtak azzal a politikai szándékkal, hogy a királynőt vagy megöljék, vagy megfosszák trónjától. Anglia nemzetbiztonságát is fenyegette II. Fülöp politikája, aki nemcsak ezeket az összeesküvéseket, felkeléseket támogatta, hanem az ír katolikus klánok lázadásait is. A katolikusok ellenállását az is fokozta, hogy 1580-ban jezsuiták érkeztek az országba, akik arra bíztatták a titkos katolikusokat, hogy ne látogassák az anglikán államegyház istentiszteleteit. Ennek következtében a királynő a parlament támogatásával 1581-ben törvényt bocsátott ki, amely a titkos katolikusokat, ha nem látogatják az anglikán istentiszteleteket, első fokon pénzbírsággal sújtotta, a „visszaeső bűnösöket” pedig börtönbüntetésre és halálra ítélte. Végül 1585-ben a jezsuitákat halálbüntetés terhe mellett kitiltották Angliából.¹

Erzsébetnek ugyanakkor küzdenie kellett a másik oldallal szemben is, mert megjelentek olyan irányzatok, amelyek szerint a *High Church* reformjai túl kevésnek bizonyultak. Erzsébet vallásújításával szemben tehát nemcsak a katolikusok tanúsítottak ellenállást, hanem a protestánsok egyes csoportjai is. „*A Genfből hazatért száműzöttek sok kifogásolnivalót találtak az anglikán államegyházban, melyet meg akartak tisztítani a katolikus maradványoktól. Ezek az ún. puritánok, presbiteriánusok a szertartásokban*

¹ Vö. Tematika (TR 1204) <http://www.nyftortenelem.gothi>, 12–13, 2011. 06. 27

*egyszerűséget, az egyházalkotmányban a püspöki egyházszervezet helyett zsinati-presbiteri szervezetet követeltek.*²

Az 1570-es évektől kezdődően alakult ki Angliában a puritanizmus mint a kálvinizmus egyik sajátos változata. A predestináció elvét elfogadó, a tétlenséget és a tudatlanságot nagy bűnnek tekintő és szigorú erkölcsi elveket valló puritánok elutasították az angol protestáns államegyház pápista vonásait és követelték az egyházszervezet átalakítását, a református imakönyv bevezetését valamint a katolikus külsőségeket mellőző egyház létrehozását. Céljuk az volt, hogy az egyházat tovább reformálják, és megteremtsék a tiszta keresztény életstílust. Arra törekedtek, hogy minden fölösleges liturgiai elemet eltávolítsanak, és Kálvin tanításához ragaszkodva, elmélyítsék a személyes kegyességet. Kifogásolták a templomok dísz tárgyait, a miseruhát, az orgonát, a térdhajtást pedig bálványozásnak tekintették. Tiltakoztak az állami befolyás ellen is: nem tartották helyesnek, hogy az uralkodó töltsen be az egyházfő tisztét. Minden kérdésben abból indultak ki, hogy mit parancsol Isten a Bibliában. Úgy vélték, hogy ami nincs benne a Szentírásban, azt nem kell elfogadni vagy megtartani.

A puritanizmus elveinek kidolgozásában három teológiai professzornak volt meghatározó szerepe: J. Fieldnek és T. Wilcoxnak, az Oxfordi Egyetem tanárainak, valamint T. Cartwrightnak, a Cambridge-i Egyetem tanárának. A teológusok az egyházfő elsődleges feladatának Krisztus tanításának terjesztését tekintették, ezért bibliaolvasó csoportokat hoztak létre. Hitközösségeikben fontos szerepet tulajdonítottak a vasárnap szentségének, amely szoros összefüggésben állt a közös bűjttel és imával. A teológiai professzorok politikai-vallási fellépéséhez köthető a puritanizmus mérsékeltbb ágazatának kialakulása, a presbiteriánus irányzat. Vallási nézeteik főként az értelmiségiek körében terjedtek el, és az 1580-as évek alatt Londonban, Cambridge-ben és Oxfordban hoztak létre hitközösségeket.³

Erzsébet királynő csak 1587 után lépett fel keményebben a presbiteriánusok ellen, amikor politikai szempontból is veszélyesnek tartotta az irányzatot, mivel a parlamenti képviselők az Egyöntetőségi Törvény felülvizsgálatát és kálvinista nézetek szerinti módosítását követelték. A királynő 1588 és 1589 között bevezette a cenzúrát, nyomdáikat elkobozta és vezetőiket letartóztatta.

Erzsébet ellenszenvet tanúsított a puritánokkal szemben is, és több olyan intézkedést hozott, amellyel kiváltotta számos puritán kivándorlását az országból. Törvényeivel tudatosítani kívánta, hogy ő az egyház feje. Uralkodásának végére az egyházi tisztségviselők egyharmadát megfosztották tisztségétől. A puritánokra vonatkozóan 1593-ban az alábbi törvény született: azok a puritánok, akik nem vesznek részt az anglikán egyház istentiszteletein, első fokon pénzbírságra, majd börtönbüntetésre ítélik. A hitközösségek vezetőit, lelkészeit, ha szóban vagy tevékenységükkel megsértik az Egyöntetőségi Törvényt, száműzik, és a száműzött személyek a királynő engedélye nélkül nem térhetnek haza. Aki ezt megszegte, halálbüntetésben részesült.

² Szántó, K., dr., *A katolikus egyház története*, II. kötet, Ecclesia, Budapest 1987, 81

³ Vö. Tematika (TR 1204) <http://www.nyftortenelem.ghoti>, 11–12, 2011. 06. 27

Erzsébet döntésében az is szerepet játszott, hogy az 1580-as években kialakult a puritanizmusnak egy radikálisabb formája, az independens vagy szeparatista irányzat. „Még szélsőségesebb irányt képviseltek az independensek (függetlenek), akik az alamegyházi rendszer minden fajtáját elvetve, minden állami és egyházi hatalomtól és közösségtől független gyülekezetnek tekintették önmagukat. Tanban, liturgiában, hitvallásban nem fogadtak el semmiféle kötöttséget.”⁴ Az államtól és egymástól is függetlenül presbitériumok felállítását, szabad lelkesválasztást és a hitélet teljes szabadágát követelték mindenféle állami szabályozás és beavatkozás nélkül. Az independensek az anglikánokkal és a presbiteriánusokkal ellentétben olyan egyházkormányzási felfogást vallottak, melyben a gyülekezetek Krisztus népének önálló és szuverén egységei. Az independens meggyőződés szerint az Krisztus akarata, hogy minden gyülekezetet saját választott vezetői vezessék, és életükről ne rendelkezessen föléjük szervezett hierarchia. Azt vallották, hogy az egyház alapegysége a hívők gyülekezete, és azt is, hogy minden gyülekezet igaz hívőkből áll. Az independensek készek voltak arra, hogy meglássák Krisztus munkáját a szemükben kevésbé tökéletes keretek között is. Erzsébet, aki ragaszkodott a *High Church* szabályaihoz és szigorúan betartatta azokat, nem tűrte a szélsőségeket: üldözte mind a puritánokat, mind az independenseket.

KATOLIKUSOK A PROTESTÁNS ANGLIÁBAN

Napjainkban már a legtöbb történész felekezeti elfogultságtól függetlenül is egyet tud érteni abban, hogy Anglia és Wales népessége 1558-ban, Erzsébet trónra lépésének esztendejében még túlnyomórészt katolikus volt. Angliában tehát a katolicizmus nem szűnt meg váratlanul 1558-ban, a Mária uralma alatti régi hithez való elkötelezettség foka viszont vidékről-vidékre változott. Nagy általánosságban azt lehet mondani, hogy a katolicizmus jelenléte erőteljesebb volt az északi, mint a déli területeken, de mindegyik tájegységnek megvolt a maga katolikus jellegzetessége: például, az 1560-as években a nyugat-sussexi dzsentri családok között kétszer annyi követője volt a régi hitnek, mint az újnak.⁵

A királynő tanácsadói annak idején nem ok nélkül javasolták az elszánt hitújító Erzsébetnek a fokozatosság és a türelem politikáját az egyházi kérdésekben. Erzsébet és kormányzata évtizedekig abban bízott, hogy a prédikációk és a hitoktatás következtében a lakosság lassanként áttér az új hitre. Ez a program végül valóra vált: Erzsébet uralkodásának végére az angoloknak mindössze 1-2 százaléka maradt katolikus hitű. Mivel – a puritánokkal szemben – ők csak titokban, magánházaiknál gyakorolhatták és hirdethették vallásukat, nem tudtak mozgalmat szervezni, fejlődni és komolyabb hatást gyakorolni a belpolitikára.

Elméletileg az erzsébeti kormány szándéka a katolicizmus teljes megszüntetése volt, de ez a gyakorlatban a helybeli nemesség és papság együttműködésétől függött, amit nem sikerült mindig megfelelően összehangolni. Ennek következtében a katolicizmus

⁴ Szántó, K., dr., *A katolikus egyház története*, II. kötet, Ecclesia, Budapest 1987, 81

⁵ Vö. Lockyer, R., *Tudor and Stuart Britain 1485–1714*, Pearson Education Ltd., London 2005, 212

fennmaradt, habár az 1560-as években számos katolikus hívő csak társadalmi elkötelezettség értelmében látogatta plébániatemplomait. A templom valójában az élet és a közösség gyújtópontja volt, és ha a nemesek távol maradtak, akkor nem tudtak megfelelni a pozíciójukból eredő felelősségnek és elvárásoknak.

A katolikusok szórványai azonban hitükben éppen annyira megtörhetetlenek és legyőzhetetlenek bizonyultak, mint esküdt ellenfeleik, a puritánok. Abban reménykedtek, hogy talán Erzsébet rendszere is átmeneti, mint ahogy VI. Edwardé vagy Máriaé volt. Majdnem igazuk lett: 1562-ben Erzsébet himlőben olyan súlyosan megbetegedett, hogy orvosai lemondtak róla. A királynő azonban felépült, és a protestánsok a gyógyulást csodának tekintették.⁶

Az angol katolikusok kezdetben nagy örömmel fogadták V. Pius pápává választásának hírért, aki a katolikus megújulás elkötelezett híve volt. Meg kell azonban említeni, hogy V. Piust komoly felelősség terheli az angol katolikus restauráció kísérletének tragédiájáért. 1568-ban Stuart Mária Skóciából Angliába menekült, ahol ugyan bebörtönözték, de az erősödő ellenzékét összefogta. 1569 novemberében Anglia északi részén lázadás tört ki. A durhami székesegyházban megszentégtelenítették az úrasztalt, meggyalázták az angol Bibliát, és újra bevezették a misét. A lázadást azonban hamarosan leverték, és az összeesküvőket kegyetlenül kivégezték. V. Pius, nem tudva a felkelés bukásáról, kiadta a *Regnans in Excelsis* kezdetű bullát 1570-ben, melyben Erzsébet királynőt megfosztotta trónjától, és az összes alattvalóját felmentette a hűség alól. A pápa angliai híveinek többsége viszont legalább annyira hazafias is volt, mint amennyire katolikus, és eszükbe sem jutott a királynőt letaszítani a trónról Stuart Mária és párthívei kedvéért. Mivel azonban a pápa kihirdette, hogy nem lehet egyszerre a királynő és a Szentszék hűséges alattvalójának lenni, azokat az angol római katolikusokat, akik nem voltak hajlandók részt venni az egyházközösségek istentisztelein, áruolóknak nyilvánították.⁷

A katolikusok tábort megosztotta a rájuk nehezedő nyomás, és helyzetük hazájukban egyre bizonytalanabbá és megalázóbbá vált. Míg egyesek úgy gondolták, hogy lehetséges egyszerre jó katolikusnak és Erzsébethez hű alattvalónak lenni, mások szerint ez lehetetlen volt. Az első csoportot alkották a titkos katolikusok, a másodikat a rekuzánsok, akik nyíltan szembefordultak az államvallással. Hamarosan nyilvánvaló lett, hogy Angliában az anglikán egyházzal való szembehelyezkedés, amit rekuzációnak neveznek, nem folytatható Rómától és a kontinensről kapott támogatás nélkül.

Mint minden protestáns állam, Anglia is elveszítette katolikus papjai egy részét, akik vagy elmenekültek, vagy száműzték őket az országból. Mindenütt volt egy kisebbség, amely nem tudott megbékülni a változásokkal, és úgy döntött, hogy máshol gyakorolja hagyományos vallását. Erzsébet uralkodásának első évtizedeiben az Oxfordi Egyetem több mint száz tanára inkább száműzetésbe vonult, minthogy elismerje az újonnan alapított protestáns egyházat. Közöttük volt William Allen, korábban a St. Mary's Hall igazgatója, aki 1568-ban, németalföldi tartózkodása idején elhatározta,

⁶ Vö. Szántó, Gy. T., *Anglikán reformáció, angol forradalom*, Európa Könyvkiadó, Budapest 2000, 146

⁷ Vö. Chadwick, O., *A reformáció*, Osiris Könyvkiadó, Budapest 1988, 277–278

hogy Douai városában egyetemet alapít. A Douai Kollégium létrehozását követte a Római Angol Kollégium megalapítása 1576-ban. Ez eredetileg ugyanazt a célt szolgálta, mint a Douai-ban létesített iskola, hogy a száműzetésben élő angol katolikusok menedéke és tanulmányi központja legyen.⁸

Az egyetemek alapítása új lendületet adott a katolikusok törekvéseinek. Elkészítették a Biblia angol nyelvű, katolikus szellemiségű fordítását, ellenreformációs misszionáriusokat képeztek, és hamarosan több száz Angliából érkező, tandíjfizető diák tanult Douai városában, akik gazdag nemesek fiai voltak. A Douai Kollégium 1603-ig 438 papot küldött Angliába. 1603 előtt kollégiumok működtek még Lisszabonban, Madridban, Sevíllában és Valladolidban.⁹ A Rómában képzett papok a megszerzett tudás birtokában bátran bemerészkedtek a puritán prédikációktól zajos Angliába.

Az emigránsok Anglia hivatalos katolikus vezetőinek tekintették magukat, és titokban kapcsolatot tartottak az otthoniakkal. A kitűnő angol hittudósok 1564 és 1568 között 46 katolikus könyvet írtak és adtak ki, amelyeket hajón csempészték a Szigetországba. Erzsébetnek el kellett rendelnie, hogy a kikötői hatóságok kutassák át és kobozzák el a katolikus könyveket.¹⁰ Allen hatékony, bár veszélyes módszerének köszönhetően az angol katolikusok egyre bátrabban álltak ki hitük mellett, és egyre jobban elvetették az államvallást. Az angliai római katolicizmus ezeknek a képzett, elszánt és bátor embereknek köszönhető megmaradását.

Néhány év múlva azonban a pápa átadta az egyetemek irányítását a Jézus Társaságának – ez volt az egyik olyan új rendelkezés, amelyre a század közepén lezajló katolikus reform alkalmat adott. A jezsuiták elkötelezett ellenreformációs misszionáriusok voltak, és Allen javaslatára elküldték néhány újoncukat a Római Angol Kollégiumból, hogy Anglia papságához csatlakozzanak. Az első szerzetesek, akik részt vettek a jezsuita kampányban, Robert Parsons és Edmund Campion 1580-ban érkeztek Angliába.¹¹ Egyre több jezsuita követte őket, és ahogy a papság létszáma növekedett, alapvetően fontossá vált hatékonyságuk megszervezése. A jezsuiták érkezése, akiknek az egyházi rendhez való tartozás komoly öntudatot adott, nagyfokú professzionizmust hozott az angol ellenreformációs misszióba. Megszervezték az újonnan érkező papok fogadását és elhelyezését, fokozatosan kialakították a misszió területi szervezetét, amelynek központja – egyszerű megközelítésének köszönhetően – a főváros volt.

Az Angliában szervezkedő jezsuiták és katolikus papok térítő tevékenysége az emigráció megszépítő távolságából olyan eredményesnek látszott, hogy 1581-ben William Allen és Robert Parsons meghirdette a fegyveres rekatolizáció programját is. Az új pápának, XIII. Gergelynek figyelmeztetni kellett a vakmerő angol katolikus vezéreket arra, hogy bár Erzsébet kiközösítése érvényben maradt, ez mégsem jogosítja fel a katolikus alattvalóit arra, hogy uralkodójuk ellen lázadjanak. Számos

⁸ Vö. Lockyer, R., *Tudor and Stuart Britain 1485–1714*, Pearson Education Ltd., London 2005, 214

⁹ Vö. Chadwick, O., *A reformáció*, Osiris Könyvkiadó, Budapest 1988, 280

¹⁰ Vö. Szántó, Gy. T., *Anglikán reformáció, angol forradalom*, Európa Könyvkiadó, Budapest 2000, 147

¹¹ Vö. Lockyer, R., *Tudor and Stuart Britain 1485–1714*, Pearson Education Ltd., London 2005, 214–215

katolikus pap egyébként is elképzelhetetlennek tartotta a fegyveres felkelést.¹² A külföldi angol katolikus egyetemek megértették az üzenetet. Elvetették az erőszakos ellenreformáció gondolatát és új taktikát választottak, amelynek az volt a lényege, hogy Anglia stratégiaileg fontos településein befolyásos családokat igyekezzenek visszatéríteni a katolikus hitre. Ezért erőiket elsősorban Dél- és Kelet-Angliára összpontosították, ahol az 1580-as évekre látványosan megerősödtek a protestánsok pozíciói. Elkerülték viszont a hagyományosan katolikus Észak-Angliát, azért, mert ott élt a legtöbb titkos katolikus.

A legnagyobb problémát, amivel a katolikus misszionáriusoknak szembe kellett nézniük, az ország körbeutazása jelentette, mivel a kormány megtorló intézkedései ekkor már kezdtek életbe lépni, és még a katolikusokkal szimpatizálók is féltek attól, hogy menedéket adjanak a papoknak. Létezett ugyan néhány terület, mint például Lancashire, ahol a katolikusok olyan jól megállták a helyüket, hogy a papok nyilvánosan, „álarc nélkül” közlekedhettek, de ez kivételesnek bizonyult. Más helyeken a katolikus dzsentri családok vendégszeretetétől függött a sorsuk, akiknek a főúri kastélyai eléggé tágasak voltak ahhoz, hogy elrejtsek őket. Ahogy a misszió fejlődött, kialakult a „biztonságos házak hálózata”, amelyben a papok házról-házra vándorolhattak, mialatt veszélyes küldetésüket teljesítették.¹³ A pap-zugok számát, melyek közül egy-egy még ma is megtalálható a vidéki kastélyokban, a kegyes emlékezet és a legendák jócskán eltúlozzák. Ezekből a gondosan kiépített rejtekhelyekből sokkal több található délen, mint északon. A legjobb búvóhelyeket olyan találékonyan alakították ki az épületekben, hogy még a legélesebb szemű nyomozó sem tudta felfedezni. Hindlip Hallban például a nyomozók szinte teljes bizonyossággal tudták, hogy az egyik házban papok tartózkodnak. Igazuk volt: az épületben négy papot rejtettek. A kutatás során szinte az egész házat szétszedték, mindhiába. A papokat csak napokkal később találták meg, de csak azért, mert az éhség miatt feladták magukat. Ezek a kényelmetlen rejtekhelyek romantikus fénybe vonják azt aényt, hogy Erzsébet és később a Stuartok korában a katolikusok sorsa a jómódú földbirtokosoktól függött.¹⁴

A katolicizmus mindig népszerű mozgalomnak számított országszerte, de a dzsentri lakosság kevésbé tudta a katolikusokat támogatni északon és nyugaton, mint délen és keleten, ahol a misszió ereje ütőképesebb volt. A jezsuiták, mint az ellenreformáció rohamosztagai elismerést szereztek maguknak, és komolyan belesodródtek a katolikus Európa politikai-vallási életébe és tevékenységébe. Az angol katolikus misszióban való részvételük felrázta Angliát, és arra készítette Erzsébetet és kormányát, hogy teret adjon keményvonalas protestánsainak. „*A Stuart Mária környezetében szövögetett összeesküvések, az Erzsébet katolikus utódlására tett sikertelen kísérlet, az ír lázadónak juttatott pápai segélyek és mindenekelőtt a spanyol fenyegetés mélyen belevéste a római katolicizmustól való félelmet az angol közgondolkodásba.*”¹⁵

¹² Vö. Szántó, Gy. T., *Anglikán reformáció, angol forradalom*, Európa Könyvkiadó, Budapest 2000, 147

¹³ Vö. Lockyer, R., *Tudor and Stuart Britain 1485–1714*, Pearson Education Ltd., London 2005, 215

¹⁴ Vö. Chadwick, O., *A reformáció*, Osiris Könyvkiadó, Budapest 1988, 281–282

¹⁵ Chadwick, O., *A reformáció*, Osiris Könyvkiadó, Budapest 1988, 278

Éppen ezért aligha meglepő az egyre szigorúbb törvények bevezetése. Erzsébet kormányzata pontosan feltérképezte a katolikus restauráció konkrét, illetve ideológiai veszélyét. Tudták, hogy eszmeileg megtörhetetlen hitrendszerrel állnak szemben. Gondosan szemmel tartották tagjaikat, akiket elsősorban pápista ügynököknek tekintettek. Erzsébet kormányzata sajátos eszközökkel üldözte a katolikus vallás híveit. Az angol kormány az 1570-es évektől fokozatosan megerősítette büntető intézkedéseit. A parlament 1571-ben törvényt hozott, hogy aki megbékélt Rómával, vagy mást megbékíteni készül, az hazaáruló és eszerint kell megbüntetni. Az első papot, Cuthbert Mayne-t 1577-ben végezték ki. A törvényhozás 1581-től tételesen is meghatározta a hazaárulás mibenlétét: eszerint bárki, aki fellázítja a királynő hűséges alattvalóit annak érdekében, hogy katolikus hitre térjenek, hazaárulónak minősül és halálbüntetésben részesül. 1585-től felségárulásnak számított, ha egy rekuzáns pap Angliában maradt, rekuzáns pap rejtegetése vagy vendégül látása szintén súlyos bűncselekménynek minősült. Lehetetlen eldönteni, hogy Mayne-nek és a többi kivégzettnek felségárulás miatt kellett-e meghalnia vagy a vallásukért szenvedtek vértanúságot, hiszen a kettő egy és ugyanaz a kategória volt.¹⁶

A kivégzési hullám hamarosan elérte tetőpontját: 1577 és 1603 között 123 pap életét oltották ki, továbbá mintegy 60 férfit és nőt ítélték el, mert bűjtatták vagy segítették őket. Az ellenreformáció misszionárius papjait felkutatták, bebörtönözték, megkínozták és kivégezték. A titkos katolikusok élete kevésbé forgott veszélyben, de a törvény őket is szigorúbban sújtotta, mint azelőtt: a korábbi 1 shilling büntetés helyett 20 fontnyi pénzbírságra lettek kötelezve. 1585-ben életbe lépett egy újabb törvény, amely előírta, hogy az összes jezsuitának, aki a római Szentszék megbízásából tartózkodik a Szigetországban, halálbüntetés terhe alatt el kell hagynia az angol birodalmat.¹⁷

A jezsuiták határozottan elkötelezték magukat az ellenreformáció eszméi mellett, Angliát viszont csak egynek tekintették a világszerte működő missziós területek közül. Velük szemben az angol katolikus papok úgy vélték, ha átmenetileg elfogadják a katolicizmus alárendelt szerepét az országban és hangsúlyozzák a királynő iránti engedelmességüket, sikerülhet meggyőzniük a kormányt, hogy enyhítse az elnyomást. A hagyományos hierarchia újjászervezésével az egyház normális állapotba való visszahelyezését kívánták jelezni. Ennek a tervnek a további előnye az lett volna, hogy Anglia katolikus egyházának irányítása a püspökök és a világi papság kezébe kerül és csökkenti a jezsuiták szerepét, akikkel szemben a papság bizalmatlan volt.

Az otthoniak idegennek tartották az angol jezsuitákat, akik viszont azt állították, hogy hierarchia tekintetében a helybeli katolikusok felett állnak. A kontinensen szervezkedő helybeli és külföldi papok valamint a jezsuiták közötti ellentét egyre jobban mélyült és belső villongásaik Erzsébet uralkodását követően is folytatódtak, a misszió azonban virágzott és terjedt a 17. században is. Az angol jezsuiták, a külföldről titokban az országba érkező egyéb hittérítők és a bujkálva miséző katolikus papság együttes erejére lett volna szükség ahhoz, hogy a katolikus vallás Angliában megerősödjön.

¹⁶ Vö. Chadwick, O., *A reformáció*, Osiris Könyvkiadó, Budapest 1988, 279

¹⁷ Vö. Lockyer, R., *Tudor and Stuart Britain 1485–1714*, Pearson Education Ltd., London 2005, 217

A jezsuiták 1586-ra rejtkehelyláncolatot szerveztek az egész országban. Robert Parsons Franciaországon keresztül kommunikációs hidat épített ki Róma és London között. William Weston titkos pénzalapot hozott létre a térítők ügyének támogatására. A katolikusoknak azonban mégsem sikerült a maguk „láthatatlan egyházát” megalapítaniuk. Erzsébet uralmának végére az angol lakosságot többé-kevésbé valódi protestáns társadalomnak tekinthetjük. Amikor 1587-ben Erzsébet kivégeztette Stuart Máriát, a skótok királynőjét, végleg összeomlott a katolikusok régi illúziója, hogy Erzsébetet nem protestáns utód követi Anglia trónján. A titokban katolikus hitű angolok száma ugyan egyre inkább csökkent, de mindig akadt utánpótlásuk is. A lakosság többsége viszont – ahogy Cecil és Erzsébet 1558-ban eltervezte és remélte – fokozatosan elmélyülő protestáns hitre tért. Az angol katolicizmus mégis olyan belpolitikai tényezővé vált, amelynek jelentőségét soha egyetlen későbbi kormányzat sem becsülhette le, mert kis létszámuk ellenére a katolikusok különleges szellemi befolyása mindvégig meglepően hatékony maradt, és napjainkban is az.¹⁸

A PURITÁNOK „LÁTHATATLAN EGYHÁZA”

A reneszánsz és a humanizmus mint világmagyarázat és életprogram „nem válhatott a középkori gondolkodásból kibontakozó és a megváltozott viszonyokhoz alkalmazható új eszméket kereső angol társadalom általános ideológiájává, sőt a forradalmi válság közeledtével az uralkodó osztály maga sem talált benne eszmei és erkölcsi támaszt.”¹⁹

Az erzsébeti rendezés kísérlete után az anglikán egyház igen keserves állapotba jutott. A reformáció idején történt királyi és főnemesi fosztogatások folytán számos egyházközség úgy elszegényedett, hogy nem tudta papjait eltartani. A Mária királynő alatti üldözések megfosztották az országot az elkötelezett protestánsoktól, az Erzsébet által előírt hűségeskü elüldözte a vallásukhoz ragaszkodó katolikusokat, a megmaradt papság pedig inkább szerény képességekről és világos meggyőződés hiányáról tanúszkodott. Sokan közülük közismerten erkölcstelenek voltak. A javadalmakkal sokszor nem a helyben tartózkodó papok rendelkeztek, hanem jobb híján képtelen mesterembereket szenteltek föl, hogy vasárnaponként felolvassák az imakönyvet, miközben hétköznap mesterségüknek éltek. Számos gyülekezet éveken át nem hallgatott igehirdetést. Az Erzsébet-kori püspökök nem tudtak elegendő egyetemistát megnyerni a lelkeszi szolgálatra, hogy megállítsák a rohamos hanyatlást. A XVI. század közepén szolgáló vidéki papság műveletlenségét tükrözi az a feljegyzés, amelyet Hooper püspök 1551-ben készített megyéje állapotainak kivizsgálása során. A 311 megkérdezett pap közül csak 50 tudott válaszolni a kérdésekre, és közülük 19-en csak közepesen, nyolcan pedig még az Úr imádságát sem tudták.²⁰ A helyzet jobbítása érdekében 1551 és 1570 között semmi sem történt, hiszen mind a katolikus, mind a protestáns oldal

¹⁸ Vö. Szántó, Gy. T., *Anglikán reformáció, angol forradalom*, Európa Könyvkiadó, Budapest 2000, 148–150

¹⁹ Hankiss, E–Makkai, L., *Anglia az újkor küszöbén*, Gondolat, Budapest 1965, 113

²⁰ Vö. Packer, J. I., *A megújulás teológiája. Bevezetés az angol puritanizmus világába*, Koinónia, Kolozsvár 2000, 64

legjobbait elkergették. VI. Edward majd Mária után a társadalom jelentős része a protestantizmus irányába mozdult el, de csak a felszínen, és az 1570-es évekre kiderült, hogy a bős pápizmus-ellenességen túl nem tud mást felmutatni. A hit által való megigazulás tanát kevesen ismerték, a babonáság pedig éppoly széles körökben terjedt és mély gyökerekből táplálkozott, mint a korábbi évszázadban. Ha a korszakot Shakespeare drámáiból ismerjük, akkor számos művének – Hamlet, Machbeth, Lear király – egyes jeleneteiből rádöbbenhetünk arra, hogy a démonok, boszorkányok és szellemek kultusza nemcsak a köznép, hanem a művelt emberek fantáziájában is élénken élt. Bár Anglia népének jelentős része a protestáns hitet vallotta, és vasárnap engedelmesen eljárt a templomba, mivel törvény kötelezte erre, mégsem tért meg igazán.

Ebben a társadalmi légkörben kezdett kibontakozni és egyre erőteljesebbé válni a puritanizmus mint a protestantizmus egyik szélsőséges hajtása, amely később az angol polgárság forradalmi ideológiája lett. Arra a kérdésre, hogy mi volt az angol puritanizmus lényege, már sokan sokféle választ adtak. Vannak, akik szerint a „puritanizmus” néven összefoglalt különböző vallási irányzatoknak nincsen közös lényegi magva, mindössze az, hogy egyaránt szembefordultak az anglikán államegyházzal. Packer meghatározása szerint a puritanizmus „*az a XVI–XVII. századi angol mozgalom, amely az anglikán egyház reformálását és megújítását annál tovább igyekezte vinni, mint ahogy az erzsébeti rendezés engedte.*”²¹ A „puritanus” (puritán) jelzőt az 1560-as években kezdték el használni negatív értelemben. A kifejezéssel a pedáns, rendmániás, merev és engedményeket nem ismerő embert jelölték. A gúnynévvel azokat akarták nevenséggé tenni, akik abszurditásig fokozták a szigort és a pontosságot. A puritanizmus fogalma viszont az újabb, 1980 utáni történetírásban éppen úgy átértékelődött, mint maga az anglikanizmus. A puritánokat sokáig az anglikán egyház radikális alternatívájának, engesztelhetetlen ellenfelének tartották, akiknek elsődleges célja az volt, hogy kálvini szellemben megtisztítsák az angol egyházat a „pápista maradványoktól”.

A puritanizmus tárgyalásánál szem előtt kell tartani azt, hogy a reformáció idején az elsődleges cél az egyház és a társadalom erkölcsének helyreállítása volt. A korszakot egészében véve igen erős erkölcsi érzék járta át. A mozgalom résztvevői nem alkottak homogén, jól elkülöníthető csoportot. A puritánok sem dogmatikai, sem liturgiai, sem általuk kifejlesztett, önálló tanok tekintetében nem választhatók le az angol protestantizmus főáramlatától. Bár a puritanizmus és a kálvinizmus távolról sem volt azonos, a puritán eszményt a kálvinisták ismeretében érthetjük meg a legjobban. A kálvinista erkölcs tengelye az eleve elrendelés dogmája volt. „*A jók és a rosszak, a világgosság fiai és a sötétség fiai közötti ellentét átérzése a puritanizmus valamennyi válfajában felismerhető, melyek között voltak radikális és mérsékeltbb irányzatok is.*”²²

„*Krisztus a szívetekben, nem pedig a templomban lakik*” — hirdették a protestánsok prédikátorai. Amikor az angol radikális hitújítók Mária halála után hazatértek,

²¹ Packer, J. I., *A megújulás teológiája. Bevezetés az angol puritanizmus világába*, Koinónia, Kolozsvár 2000, 37

²² Chadwick, O., *A reformáció*, Osiris Könyvkiadó, Budapest 1998, 169

elkeseredve tapasztalták az 1559. év során államilag körvonalazott hitélet konzervatívizmusát, a katolikus maradványok nagy számát és a hívek közönyét. Országszerte mozgalom bontakozott ki, mely a hívek egész vallásos szemléletét, világképét úgy akarta átalakítani, hogy minden tekintetben Isten törvényének megfelelő életvitelt folytassanak. 1563-ban kálvinista angol papok nyilatkozatot adtak ki, melyben néhány látszólag formális követelményt állítottak fel, mint a vasárnapokon és a három főünnepen – húsvét, pünkösd, karácsony – kívüli ünnepnapok eltörlése, az úrvacsoránál és keresztelestél a térdelés, mellverés és kereszttetés elhagyása, valamint a középkori papi öltözet mellőzése.²³

A puritánok legnagyobb hatású teológusa a cambridge-i professzor, Thomas Cartwright volt. Noha tanítása sok tekintetben megegyezett az anglikanizmussal, néhány jelentős kérdésben eltérést mutatott. Ezek közül három lényeges különbséget említ meg: az eleve elrendelés tanát, az egyház szerepét a kiválasztottak üdvösségében valamint a Gonoszlélekről alkotott felfogást.

Cartwright tanítását *experimentális predestinációnak* nevezi a legújabb kori angol történetírás. E megközelítés hívei úgy tartják, hogy nem kell, sőt nem is tanácsos megvárni az utolsó ítéletet, hiszen már e földön is meg lehet próbálni az elkárhozottak és az üdvözültek elkülönítését. Az üdvözülésre kiválasztottak egyháza láthatatlan egyház, de tagjai láthatók, példájuk követhető, sőt követendő – hirdette Cartwright, amikor éppen szabadlábon volt. Erzsébet püspöki kara hallani sem akart holmi „láthatatlan egyházzól.” Whitgift, az akkori érsek azt vallotta, hogy az egyház: látható. Úgy kell elképzelnünk, mint Isten merítőhálóját, amelyben sok-sok hal ficánkol.

Cartwright és Whitgift eltérően vélekedett magáról az egyházzól is. A puritán vezér szerint az egyház szerepe mindenekelőtt a keresztyén egyén hitének építése. Az igaz keresztyénnek meg kell tanulnia az „istenes élet” alapjait, különben nem tartozhat az üdvözülésre kiválasztottak közé. A hitet csupán egy tiszta, tökéletes egyház képes felépíteni. Whitgift szerint az egyház feladata Krisztus tanításának terjesztése, nem pedig az egyébként is kiválasztottak hitének további erősítése. Úgy tartotta, hogy a kiválasztottak mindenképpen részesülnek majd az isteni kegyelemben, ezért ha az egyház szervezeti vagy liturgiai szempontból nem is tökéletes, az üdvösségre kiválasztottak lelke nem forog veszélyben.

A két teológus heves vitát folytatott a Gonoszlélek erejének és hatalmának mértékét illetően is. Cartwright a Gonosz sötét erőit olyan hatalmasnak és mindenütt jelenvalónak tekintette, hogy vele szemben a legkisebb hézagot is halálos veszedelemnek minősítette. Szerinte az egyetlen biztos módszer a Sátán iszonyú hatalmával szemben, ha a Szentírás minden egyes betűjét a legszigorúbban és megalkuvás nélkül betartjuk. A Gonosz miatt Whitgift is sokat aggódott, de meggyőződése volt, hogy az angol egyház nem ad teret a hamis prófétáknak, és az Úr által kiválasztottak lelkét a Sátán sem taszíthatja kárhozatba.

A puritánokra nagy hatást gyakoroltak Cartwright gondolatai. Átélték a Gonosztól való félelmeit, vele értettek egyet az experimentális predestináció és a láthatatlan egy-

²³ Hankiss E.–Makkai L., *Anglia az újkor küszöbén*, Gondolat, Budapest 1965, 114

ház hitet építő tevékenységében is. A puritánok nemcsak hogy elfogadták Cartwright láthatatlan egyházát, de úgy vélték, hogy ezt az egyházat éppen ők alkotják.²⁴

Művei alapján William Perkinst tekinthetjük az angol puritán teológiai rendszer megalkotójának, aki Cartwrighthoz hasonlóan híres puritán gondolkodó volt. Teológiája saját élettapasztalata alapján kristályosodott ki: szemléletét az emberi szív vallásos érzületeire és az abból fakadó életvezetési szabályokra alapozta. A szigorú kálvinizmus elveit egy etikailag és lélektanilag megalapozott kegyesség szempontjaival örvözte. Dogmatikai nézőpontból a legszigorúbb kálvinista ortodoxiát képviselte, azok közé tartozott, akik a kettős eleve elrendelés tanításához tántoríthatatlanul ragaszkodtak. Álláspontja szerint Krisztus csak a kiválasztottakért imádkozott, értük szenvedett és halt meg, a megváltás tehát kizárólag rájuk vonatkozhat. Egyházpolitikai tekintetben ugyan erőteljesen bírálta az anglikán egyházat, de elutasította a kongregacionalista szeparációt.²⁵

A puritán mozgalom lelki üdvéért aggódó keresztény közösség volt, amelyet nem szabdaltak osztályharcok. Kisebbséget alkottak, melyet a többség kirekesztő gúnynévvel illetett. Mégis, szervezett erőt képviseltek, mely lelki, földrajzi és szociológiai értelemben is hálószerűen fonta be egész Angliát. A puritánok lelkisége kálvinista, erős kiválasztottság-tudattal rendelkeznek, szigorú önmehtagadó életet folytatnak és komolyan törekszenek a megszentelődésre. *„A szentségi liturgia helyét a Biblia és a prédikáció foglalja el, az Istennel való kapcsolatot minden papi közvetítés nélkül képzelik el, a hívők közötti egyenlőségből következően elutasítják a hierarchikus struktúrákat.”*²⁶ A puritánoknak magasrendű eszményeik voltak a tisztességről és a közösség szolgálatáról. Prédikátoraik a lelki egyenlőség tanát oktatták, amely szerint az a jó ember, aki ugyanolyan jó, mint bárki más. A puritanizmus számos jellegzetessége közül három lényeges vonást szeretnék kiemelni: a prédikációt, a fegyelmet és a vasárnap tiszteletét. *„A prédikáció fontosságának, vagyis a szakramentális és liturgikus elemekkel szemben a vallás intellektuális mozzanatának hangsúlyozása egyidős a reformációval.”*²⁷ Míg az igehirdetés az emberek értelméhez, a szertartás és a zene inkább érzelmeikhez szól. Az istentisztelet célja az volt, hogy az embereket világi dolgokkal kapcsolatos elmélkedésre és cselekvésre buzdítsák. A puritán szónokok egyre kevesebbet beszéltek a társadalmi igazságtalanságokról, és egyre többet a bűnös ember megtéréséről. *„Megtérni, kegyelmet kérni – erre akarja rábírní a puritán prédikáció a bűnös embert, ezért rettentí a lélek gyötrelmeinek az ékesszólás minden eszközt felhasználó ecsetelésével. Mielőtt még létrejött volna a lélektani regény, megszületett a lélektani prédikáció nem egyszer művészi erejű és hitelű ábrázolásával a lélektani folyamatoknak.”*²⁸

²⁴ Vö. Szántó, Gy. T., *Anglikán reformáció, angol forradalom*, Európa Könyvkiadó, Budapest 2000, 132–135

²⁵ Vö. Dienes, D., *Anglia reformációja és a puritanizmus*, in Dienes, D. (szerk.), *A reformáció. Vezérfonal az egyháztörténet tanulmányozásához*, II. kötet, Sárospataki Teológiai Műhely, Hernád Kiadó, Sárospatak 2008, 139

²⁶ *Magyar Katolikus Lexikon*, XI. kötet, SZIT, Az Apostoli Szentszék Kiadója, Budapest 2006, 323

²⁷ Hill, C., *Az angol forradalom évszázada 1603–1714*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1968, 70

²⁸ Hankiss E.–Makkai L., *Anglia az újkor küszöbén*, Gondolat, Budapest 1965, 122

A puritanizmusnak volt köszönhető, hogy a jómódúak fogékonyabbá váltak a szegénység ősrégi problémája iránt. A presbiteriánus fegyelem célja a szegénység teljes megszüntetése volt. A fegyelem éppen úgy vonatkozott erre a világra, mint a túlvilágra. Ez volt egyike azoknak a pontoknak, amelyeken a puritanizmus minden jel szerint a korai kapitalizmus szükségleteit elégítette ki. A puritanizmusnak a városi birtokos osztályokra gyakorolt hatása részben azzal magyarázható, hogy a kemény munka kötelességét hangsúlyozta minden hivatásban. A puritanizmus szerint az embereknek itt a földön a közösség jóléte érdekében végzett hasznos munkával szolgálhatják Istent.

A vasárnap megtartásának puritán tanát sokan a Biblia szövegéhez való teljesen irracionális ragaszkodásnak tekintik. A kortársak számára ennek a követelésnek az volt a jelentősége, hogy a szentek napjai ne legyenek többé ünnepnapok. A középkori Angliában, a katolikus országokban pedig még a XVII. században is egy évben több mint 100 ünnepnap volt, amikor az emberek nem dolgoztak. A puritánok úgy gondolták, hogy a rendszeres hetenkénti munkaszüneti nap jobban megfelelné a születő ipari társadalom szabályos ritmusának. A puritánok számára a vasárnap jelentősége elsősorban abban állt, hogy összekapcsolódott a prédikációval, a bibliaolvasással és az otthoni imádkozással. A naplóírást is bevonták a vallásos élet hatósugarába: előszeretettel olvasták az erkölcsnemesítő történeteket és a megtérésekről szóló pontos beszámolókat. Helytelenítették a hagyományos vasárnapi szórakozásokat, amelyek távol tartották az embereket a délutáni igehirdetéstől.²⁹

A puritanizmus közismert és bigottnak bélyegzett színházellenessége „ösztönösen annak a rezignált, tragikus életszemléletnek szólt, amely a századforduló angol drámairodalmából áradt, és oly élesen ellenkezett a puritán optimizmussal.”³⁰ Bár a puritánok nem ítélték el az építő és tanító célzatú színdarabokat, a színházat mélyen megvetették. S bármilyen dicsőséges is volt az Erzsébet-kori színjátszás, sok esetben igazuk volt. A színház és a színészet elleni puritán támadásokban jócskán van erkölcsi kicsinyesség, esztétikai érzéketlenség is, azonban az udvari színházak polgárelleses támadásai mellett legfőbb indítékuk az az aggodalom volt, hogy a színpadon folyó dráma elterelheti a figyelmet az ember saját, lelki drámájától. Amikor a legszigorúbb moralisták már a nevelő célzatú drámákat is megtámadták, bevetették az összes erkölcsi és bibliai érvüket: a színpadon nyílt bujálkodás folyik, a közönséget nemi kicsapongásra ösztökélik, a vasárnapokat közönséges színházi nappá teszik, az előadásra hívó trombitász pedig éppen akkor harsan fel, amikor megcsendülnek a délutáni áhítatra szólító harangok is. Aggodalmuk érthető volt, ha tudjuk, mekkora erőfeszítéssel próbálta elhódítani a puritán prédikáció a maga közönségét a színpadtól. Amikor azonban megerősödött az angol antipuritán párt, lendületbe jöttek a drámaírók is. Ha egy csoport túlságosan komolyan veszi magát, számíthatnia kell a világ gúnyolódásaira. A vallási forradalmak nemcsak szenteket és mártírokat, hanem különcöket és fanatikusokat is szülnék: jó példa erre a puritánok elszánt komolysága, amely bölcsnek és bolondnak is szabad

²⁹ Vö. Hill, C., *Az angol forradalom évszázada 1613–1714*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest 1968, 70–72

³⁰ Hankiss E.–Makkai L., *Anglia az újkor küszöbén*, Gondolat, Budapest 1965, 125

teret adott. A puritánok elleni küzdelemben hatásos fegyvernek bizonyult a színház, mert a puritanizmus paródiájával állt bosszút. A szellemes paródiákban mindig van valami az igazságból, és a színház azonnal lecsapott a puritánok visszásságaira.

A kálvinista teológia olyan erős és határozott jellemeket formált, hogy amikor közülük egyesek szélsőségekre ragadtatták magukat, különködésekkel jóvátehetetlen károkat okoztak a puritán eszmének. Az Erzsébet-kor puritán mozgalmanak a legradikálisabb szárnya 1588 és 1589 folyamán Martin Marprelate álnéven minden addiginál agresszívabb röpiratokat publikált a püspöki kar ellen. Whitgift és munkatársai igazolva látták tételüket: a puritánok veszedelmes bajkeverők és felforgatók, akik az ország belső biztonságát fenyegetik. A puritánok nyomdait elkobozták, majd letartóztatási hullám vette kezdetét. Thomas Cartwrightot, aki ezúttal vértlen volt, nyolc másik vezetővel együtt bíróság elé állították, de Erzsébet nem akart mártírokat: nem végezték ki őket. A klasszikus mozgalom lángja így is ellobbant, hiszen még Cartwright sem tudott azonosulni a Marprelate-röpiratok gátlástalan radikalizmusával.³¹

A puritán mozgalom csatát veszített, de mégsem szenvedett döntő vereséget, mert Erzsébet uralkodásának utolsó évtizedében is jellegzetesen erős maradt. Közép-és Kelet-Angliában számos „titkos” találkozót tartottak. A lelkészek és prédikátorok bölcsen tartózkodtak a népszerű Gloriana egyházának kritikájától, inkább valóban a hívők hitének építését állították törekvéseik középpontjába. A „láthatatlan egyház” gépezete forogni kezdett. Ekkor azonban még távol volt az a pillanat, amikor a puritán mozgalom mögé konkrét, politikai érdekcsoportok zárkózhattak volna fel.

Aligha túlzás azt állítani, hogy a protestáns szellemiségű Angliában Erzsébet uralkodása idejére kettős morál alakult ki. Ian Archer azt állapította meg, hogy „nem a vallás hiánya vagy megléte, hanem intenzitása osztotta meg az Erzsébet-kor angol társadalmát.”³²

AZ ANGOL INDEPENDENSEK

A mai angol történetírásban egyetértés alakult ki abban a tekintetben, hogy Erzsébet egyházán belül „kálvinista konszenzus” jött létre. Az alapvető kérdésekben a teológiai viták elcsitulak, az átlényegülés és a predestináció tanításában valamint a szupremácia tekintetében a püspöki kar végül elfogadta azt a rugalmas formulát, amely feloldotta az anglikán és a puritán tábor ellentétét. Nem minden puritán gyülekezetben vélték azonban úgy, hogy a hívek a kálvinista konszenzuson belül maradván is megtalálhatják lelkük üdvét. Azok a gyülekezetek, amelyek makacsul az angol egyházon kívül keresték az isteni kegyelemhez vezető utat, arra a következtetésre jutottak, hogy ki kell válniuk Erzsébet egyházából.³³

A reformáció az egyház megújítását tűzte ki célul, és abban mindenki egyetértett, hogy a botrányos életű és alkalmatlan embereket el kell távolítani a gyülekezeteket szolgáló papság soraiból, ám még mindig akadtak méltatlan egyének a lelkipásztorok

³¹ Vö. Szántó, Gy. T., *Anglikán reformáció, angol forradalom*, Európa Könyvkiadó, Budapest 2000, 143

³² Szántó, Gy. T., *Anglikán reformáció, angol forradalom*, Európa Könyvkiadó, Budapest 2000, 135

³³ Vö. Szántó, Gy. T., *Anglikán reformáció, angol forradalom*, Európa Könyvkiadó, Budapest 2000, 144

között. Sokak szerint a reformációnak folytatódnia kellett, mert a munkának csak a felét végezték el. A protestáns hatóságok viszont nem voltak hajlandók szabad utat engedni a további változtatásoknak, ezért néhányan jobbnak látták otthagyni a templomot, és más helyen gyülekezni azokkal az istenhívó atyafiakkal, akik az igaz hitnek kötelezték el magukat.

A kicsiny csoportok főleg ott virágoztak, ahol a vallás helyzete bizonytalan volt. A kálvinisták balszárnyán 1567-től kialakult néhány radikális csoport és gyülekezet, amelynek többségét olyan angliai lelkészek alapították és vezették, akiket felfüggesztettek vagy megfosztottak hivataluktól, mert nem tettek eleget az angol egyházi törvények előírásainak. Minden gyülekezet szuverén módon döntött saját életéről és egyházi rendjéről. A legtöbb közösségben a szövetség eszméje játszott a főszerepet. Minden tag ünnepélyesen szövetségre lépett Istennel és elkötelezte magát a szent életre. A gyülekezetek tagjai ennek a szövetségnek az alapján gyakorolták egymás között az erkölcsi fegyelmet, és komolyan törekedtek a Szentírásnak megfelelő istentiszteleti forma létrehozására. Néhányan felelevenítették az agapét vagy más néven a szeretetlakomát, mások bevezették a lábmosás szertartását. A Szentírásból nyilvánosan felolvasott szövegeket gyakran profetikus vagy rövid, hitépítő célzatú kommentárokkal egészítették ki. Heti összejöveteleiken kölcsönös erkölcsi vizsgálatot és testületi fejelemzést tartottak.³⁴

Ezek a radikális csoportok jelentették egy új mozgalom kialakulásának a kezdetét, amely az 1580-as évek elején bontakozott ki Angliában. Az első jelentős elkülönült gyülekezet létrehozása Robert Browne nevéhez fűződik, aki egykor a Cambridge-i Egyetem puritánjainak balszárnyához tartozott. Browne kiemelkedő Erzsébet-kori gondolkodó volt, és az angol történetírás őt tekinti a szeparatizmus megalapítójának. A „szeparatizmus” szó meghatározására többféle kísérlet történt. A „brownisták” kifejezés az 1620 előtti, korai szeparatistákra vonatkozó általános megjelölés volt. Később a brownisták, independensek és szeparatisták kifejezést felváltva használták azokra a nonkomformistákra, akik elszakadtak az angol államegyháztól. A kifejezést különösen azokra a személyekre és csoportokra alkalmazták, akik Robert Browne írásait és tanításait követték. Az elnevezés – csekélyebb mértékben – Robert Harrison követőire is vonatkozott, aki Browne egyetemi barátja, majd később munkatársa lett 1583-ig.³⁵

Susan Doran „szeparatizmus” szóval a radikális protestantizmusnak azt az irányzatát jelöli, amely az államegyháztól különvált és megalakította saját híveiből álló, önálló gyülekezeteit. A korabeli történészek közül kezdetben néhányan összetévesztették a radikális puritánokat a szeparatistákkal, és mindkét csoportot ugyanannak a szakadár mozgalomnak a részeként tartották nyilván. Napjainkban azonban a történészek óvatosabban határozzák meg a szeparatizmus fogalmát, mert felismerték azt a tényt, hogy csekély, de mégis lényeges vonás választja el az Erzsébet-kori puritánokat a szeparatistáktól. Az independensektől eltérően a puritánok az államegyház keretein belül maradtak, rendszeresen látogatták istentiszteleteiket és nem alakítottak alterna-

³⁴ Vö. Chadwick, O., *A reformáció*, Osiris Könyvkiadó, Budapest 1988, 194–196

³⁵ Vö. *English Dissenters*, <http://www.exlibris.org.noncomform/engdis/brownists.html>, 2012. 01. 26, 1

tív gyülekezeteket híveik számára. A hivatalos egyházzal szembeni elégedetlenségük és a liturgia iránti ellenszenvük ellenére a legtöbb puritán meghátrált a szeparatista mozgalomtól a protestánsoktól való szakadás félelme miatt.³⁶

Az independensek számára az anglikán egyház hiányosságai azt mutatták, hogy az nem az igazi egyházat képviseli, ezért úgy érezték, hogy ki kell válniuk belőle, és meg kell alapítaniuk saját, önálló gyülekezeteiket, amelyekhez csak a kiválasztottak tartozhattak. Noha a szeparatizmus különbözött a puritanizmustól, annak eszméit mégis logikus következtetésre juttatta. Sok vezető, aki korábban presbiteriánusként kezdte működését, fokozatosan szeparatista lett, mivel elveszítette abban való reményét, hogy az államegyház képes megreformálni önmagát. Így tehát „*a puritán-presbiteriánus elv túlfeszítéséből alakult ki az independensek vagy kongregacionalisták csoportja, amelynek alapvető jellemvonása volt, hogy az államegyházi rendszer minden formáját elvetette.*”³⁷ Az általuk alapított gyülekezetek csak igaz hívekből állhattak, és minden más közösségtől függetlenek voltak. Az independensek szerint „*Isten Országá csak a választottak kis csoportjában nyilvánul meg, melyek mint egyházak függetlenek az államtól.*”³⁸ A gyülekezetek között legfeljebb alkalmi szövetség lehetett, de országos egyházalkotmány kialakítása nélkül.

Az angol szeparatizmus gyökerei a Mária királynő uralkodása alatti, titkos, „földalatti” gyülekezetekből, valamint néhány London környéki kongregációból erednek, amelyek az Erzsébet-kori öltözetvita idején erősödtek meg. A mozgalom az 1580-as években bontakozott ki, amikor Robert Browne és Robert Harrison minden erejével azon fáradozott, hogy a „kiválasztottak” gyülekezeteinek létrehozásával és vitairatok publikálásával előmozdítsák a szeparatizmust. Kezdetben mindkettőjükre jelentős hatást gyakoroltak Thomas Cartwright újkálvinista gondolatai, aki a Cambridge-i Egyetem vezető puritán teológusa és professzora volt. Ebben az időben Cambridge-t egyébként is elszánt puritán beállítottságú teológia és reformszemlélet jellemezte. Mindketten Cambridge-ben szereztek diplomát és tisztségüktől megfosztott iskolaigazgatók voltak. Browne 1575-től 1578-ig Southwarkban dolgozott középiskolai tanárként, miközben Londonban és Islingtonban ismertté vált igehirdetéseiről. Ekkoriban kezdte el kialakítani az egyházzal alkotott nézeteit és a püspökök bírálatát. Cambridge-ben és környékén 1579-ben már nyíltan kritizálta az államegyház kormányzatát és vezetőségét. Ennek következtében letartóztatták és börtönbe zárták, de rokonai közbenjárása folytán hamarosan kiszabadult. Robert Harrison Browne-hoz hasonlóan inkább az iskolaigazgatói pozíciót részesítette előnyben, mint az egyházi tisztséget, ám nonkomformista nézetei miatt elveszítette állását. Két jelentős monográfiát írt, amelyekben ismertette vallási nézeteit.³⁹

³⁶ Vö. Doran, S., *Elizabeth I. and Religion 1558–1603.*, Routledge, London and New York, 1994, 45

³⁷ Dienes, D., *Anglia reformációja és a puritanizmus*, in: Dienes, D. (szerk.) *A reformáció. Vezérfonal az egyháztörténet tanulmányozásához*, II. kötet, Sárospataki Teológiai Műhely, Hernád Kiadó, Sárospatak 2008, 138

³⁸ *Magyar Katolikus Lexikon*, V. kötet, SZIT, Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest 2000, 298

³⁹ Vö. *English Dissenters*, <http://www.exlibris.org.noncomform/engdis/brownists.html>, 2012. 01. 26, 1

Browne elveiben szeparatista lett és az angol államegyházat elutasította, mert véleménye szerint az a Szentírással ellenkező felfogást képviselt. A puritánok egyházon belüli, hitéletet megújító reformját is csekélynek tartotta. A hagyományos normákon kívül kereste a megoldást, és érdeklődni kezdett a radikális protestáns egyházi szekták, például az anabaptisták iránt. Browne számos nézetüket érdekesnek találta, amelyek segítettek kialakítani a Bibliáról és a vallásról alkotott felfogását, és néhány anabaptista eszmét is átvett, például, hogy az egyház csak igazi keresztényekből állhat, hogy a gyülekezet „szövetség” formájában éli életét, szabadon választja, illetve teszi le lelkészeit. Az 1560-as években valószínűleg a korai szeparatista nézetek keresztesződtek a fokozódó holland anabaptista áramlatok hatásaival Angliában.⁴⁰

Az 1581-es esztendő eseményekben gazdag volt Browne számára, aki vezetőtársával, Harrisonnal együtt ekkor alapította meg az első önálló szeparatista gyülekezetet Norwichban. Norwich abban az időben nagyváros volt, és számos holland bevándorló dolgozott a kézműiparban. Mivel Browne-t jó prédikátornak tartották, sokan meghallgatták az általa hirdetett „új üzenetet.” A norwichi puritán papság azonban panaszt tett a püspöknek Browne engedély nélküli igehirdetéseivel és a gyülekezetre gyakorolt hatása miatt. 1581 áprilisában Browne éppen prédikációba kezdett Suffolokban, amikor a norwichi puritán püspök utasítására letartóztatták és bebörtönözték. Miután letöltötte börtönbüntetését, amit az állami és egyházi hatóságok megsértése miatt róttak rá, Browne gyülekezetének számos tagjával és Harrisonnal a hollandiai Middleburghba vándorolt. Browne és Harrison hajón költöztek ki gyülekezetük jelentős részét 1582 májusa és augusztusa között. Az eredeti, angliai gyülekezet a XVII. századig folytatta tevékenységét Norwichban. Az új közösség lelkésze Browne, tanára pedig Harrison lett, aki a fő vallási nézeteket képviselte a middleburghi egyházközösségben.⁴¹

Külföldi tartózkodásuk idején Browne és Harrison számos művet publikáltak és egy szövetségen alapuló teológiát fejlesztettek ki. Álláspontjuk szerint az igazi egyház az istenhívók önkéntes gyülekezete, amelyet az Istenhez való szövetség kötelez. Egyházuk független gyülekezetekből állt, amelyek önmagukat tartották fenn. Browne és Harrison műveit 1583-ban kezdték el kiadni Angliában, ám a hatóságok felfigyeltek arra, hogy nézeteik az államegyházra veszélyt jelentenek, ezért sürgősen indexre tették a könyveket. 1583 közepén kiáltványt tettek közzé a két szerző műveinek vásárlása, eladása és birtoklása ellen. John Copping és Elias Thacker Browne norwichi gyülekezetének tagjai voltak. Browne és Harrison lázító írásainak terjesztése miatt mindkettőjüket letartóztatták, bíróság elé állították és ugyanabban az évben elretentő példaként felakasztották.

Hollandiában rövid idővel az új egyházközösség megalapítása után ellentét alakult ki a két vezető között, ami ahhoz vezetett, hogy Browne-t szavazással távolították el a saját gyülekezetéből 1583-ban. A megmaradt middleburghi kongregáció Harrison irányítása alatt haláláig, 1585-ig működött. Browne ezután hűséges követőinek kis

⁴⁰ Vö. Chadwick, O., *A reformáció*, Osiris Könyvkiadó, Budapest 1988, 197

⁴¹ Vö. *English Dissenters*, <http://www.exlibris.org.noncomform/engdis/brownists.html>, 2012.01. 26, 3

csoportjával körbeutazta Skóciát, hogy új megtérőket szerezzen mozgalma számára. A kálvinista szellemiségű Skócia azonban nem volt túlzottan fogékony Browne új vallási üzenete iránt, aki utazásai során megfordult jó néhány skót börtönben és fogdában. A csüggedés, a börtönben töltött időszak és egészségének romlása miatt 1584 nyarán hazatért Angliába, családjának ősi, stamfordi birtokára, ahol fokozatosan visszanyerte erejét. 1586 tavaszán újra engedély nélkül prédikált, könyveket írt és publikált. Az egyház azonban éber szemekkel kísérte tevékenységét: illegális igehirdetés és nonkomformista nézetű írások terjesztése miatt újra törvény elé idézték, majd exkommunikálták. Valószínűleg a kiközösítés jelentette a fordulópontot Browne szemléletmódjában, aki jobban szerette saját, személyes szabadságát, minthogy még több üldözést szenvedjen el teológiai nézetei miatt. Ekkor családja közbenjárásának köszönhetően lehetővé vált számára, hogy kibéküljön és újra közösségre lépjen az angol államegyházzal. 1585-ben engedelmisséget fogadott Canterbury érsekének és kényszeredetten visszatért az anglikán egyházba, majd 48 év múlva Auchurch-ben halt meg mint anglikán lelkész.

Browne és művei jelentették a fő közreműködést az Erzsébet-kori anglikán egyháztól való elszakadás korai fázisában, valamint az angol szeparatista mozgalom virágzását I. Erzsébet uralkodásának későbbi éveiben. Robert Browne úgy látta, hogy az angol egyház az erkölcsi züllés és a katolicizmus állapotában van. Az egyház belső megújítása helyett Browne az „igazi” – bibliai alapokon nyugvó – etikát kereste, és azt az egyházi irányzatot alapította meg, amelyet később kongregacionalizmusnak neveztek el. Az elsők között volt, akik az angol egyháztól való teljes szeparációt kezdeményezték. Browne 1579 és 1585 között volt aktív szeparatista. Utódai élesen kritizálták, amiért meghátrált és feladta elveit személyes szabadsága érdekében. Ez a bíráló azonban nem csökkentette írásainak hatását és a brownista kongregacionalizmus terjedését. Noha Browne szellemének fénye nem sokáig ragyogott, de megvilágította az utat követői számára, akik hozzá hasonlóan radikális nézeteket vallottak.⁴²

Browne átpártolása ellenére a korai szeparatistákat brownistáknak nevezték el, és több csoportjuk folytatta működését Norwichban, Essexben és Londonban az 1580-as években. Amikor a klasszikus mozgalom 1589 nyarán összeomlott, a szeparatisták tevékenysége Londonban összpontosult és új vezetőik lettek John Greenwood és Henry Barrow személyében. A börtönbe zárt vezérek röpiratokat írtak, amelyeket szeparatista kongregációknak csempészttek ki Anglia-szerte és külföldre. 1593-ban tevékenységükre fény derült és a Londonban működő csoportokat leleplezték. Whitgift ezúttal nem várta meg, amíg a szeparatisták mozgalma újból szárba szökken. A parlamentben hamarosan törvényt hoztak a „lázító szakadárak” ellen, amely 1593 februárjában lépett életbe: Greenwoodot és Barrowt alvezérükkel, John Penry-vel együtt sürgősen kivégezték, amiért gyűjtő hangvételű pamfleteket írtak a fennálló államegyházi intézmények ellen. Ez a drákói szigor hosszú időre mederben tartotta a puritán mozgalom fundamentalista radikalizmusra hajlamos csoportjait, és eléggé ütőképesnek

⁴² Vö. *English Dissenters*, <http://www.exlibris.org.noncomform/engdis/brownists.html>, 2012. 01. 26, 4

bizonyult ahhoz, hogy a szeparatisták Erzsébet uralkodásának hátralévő részében ne tudjanak hatékony tevékenységet folytatni.⁴³

A szeparatizmus az Erzsébet-kori Angliában parányi mozgalom volt, ami annak köszönhető, hogy a püspököknek sikerült meggyőzniük a legtöbb puritánt arról, hogy bár az angol egyház távolról sem tökéletesen megreformált gépezet, de hibái és fogyatékoságai ellenére Isten ígéjét hirdeti.⁴⁴

KÖVETKEZTETÉSEK A MÁNAK

E fejezet fő témája az Erzsébet uralkodása idején születő és kibontakozó fő egyházi irányzatok bemutatása. Láthattuk, hogy Erzsébet gondosan kiépített egyházszerkezete ellenállásba ütközött: az államegyház látszólag jól működő gépezetét egyre több bírálat érte. A katolikusok mellett támadásba lendültek a puritánok, virágozni kezdtek a különféle vallási irányzatok és szekták. Erzsébet kormányzata azért próbálta meg elkerülni a konfliktust mind a katolikusokkal, mind a radikális nonkonformista reformerekkel, mert abban egyetértés alakult ki, hogy az ország külpolitikai helyzete kizárja egy belső vallásháború lehetőségét.

A reformáció korabeli Angliát bemutatva hatalmas ideológiai és lelki harc folyamatát kellett végigkísérni. Az anglikán egyház és mellette a katolikus egyház pozíciója, elért eredménye, biztos jövője e nélkül a küzdelem nélkül nem valósult volna meg. Angliában a reformáció korában a katolikus egyház ebben a harcban kiválóan helytállt, megvívta a maga küzdelmét. Az angliai reformáció eseményei számomra azt jelentik, hogy az egyház küzdelmei iránt napjainkban sem lehetünk közömbösek vagy felelőtlenek. Véleményem szerint a reformáció korabeli Angliában a katolikus egyház példa értékű harca segíthet bennünket abban, hogy önmagunkat a hitben megtalálva vállaljuk hitünk nemes harcát a jelen korban, az egyház jelenlegi ökumenikus eszmecseréje közepette. Éppen ezért úgy vélem, hogy a reformáció történetének tanulmányozása további távlatokat nyithat meg a modern kori ökumenikus párbeszéd horizontján.

(Vége)

⁴³ Vö. Szántó, Gy. T., *Anglikán reformáció, angol forradalom*, Európa Könyvkiadó, Budapest 2000, 144

⁴⁴ Vö. Doran, S., *Elizabeth I. and Religion 1558–1603.*, Routledge, London and New York, 1994, 47

KISS ENDRE JÓZSEF

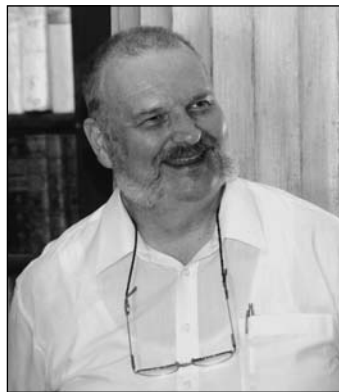
Egy reformátori életmű a pataki nagykönyvtárban őrzött műveinek tükrében

Szegedi Kis István (Szeged 1505–Ráckeve 1572) nevét – a kor szokása szerint – szülőhelyéről kapta. Szegeden, majd Lippán, Gyulán tanult, ferences iskolákban.¹ Külföldi egyetemjárása mellett és után Tasnádon, Gyulán, Cegléden, Temesváron, Mezőtúron, Békésen, Tolnán, Laskón, Kálmáncsán, Ráckevén volt tanító, rektor, lelképásztor, püspök.

Luther és Melancthon tanítványának indul, de – talán Kálmáncsehi Sánta Márton hatására – Kálvin, de még inkább Bullinger Henrik helvét hitvallású tanítványaként állapodik meg, s ő indítja el a később „magyar Kálvinnek” nevezett Méliusz Juhász Pétert is ezen az úton. Képzettségét – mondhatjuk – a legjobb hazai és külföldi iskolákban alapozta meg. A hite mellé ragasztott tudományának teljesebb továbbadásában egyedül a – török világot nyögő, felekezeti háborúsággal teljes – kor mostoha körülményei akadályozták.

Életének négy periódusában, négy alkalommal űzték el szolgálati helyéről, verték félholtra, fosztották ki, vetették fogságba. A legfájdalmasabb ezek között talán mégis az volt, amikor a csanádi katolikus püspök zsoldosai a 200 kötetet meghaladó könyvtárát – a maga korában kivételes és nagy áldozatok árán szerzett gyűjteményét – elvették. A legjelentősebb pedig a török fogsága, amikor megkorbácsolva, bilincsen prédikálhatott a Szolnokon köréje gyülekező híveknek. A török rabtartó ezt azért engedte, hogy minél magasabb váltságdíjat kérhessen érte, de a gondviselés arra használja föl, hogy a kialakuló protestáns egyházszerkezet országosan megerősödjön az ő kiszabadítására irányuló erőfeszítésben, összefogásban.

Neki, aki miatt János Zsigmond is közbenjárt, arany kelyhet küldve fogva tartójának, hogy szabadon engedje, s akit rókaprémess felöltővel és a temesvári iskola igazgatóságával kínált meg gróf Petrovics Péter temesi kormányzó, akinek barátja Horváth Márk szigetvári kapitány, s aki nyugatról hazatérve azonnal a legmagasabb egyházi méltóságba emelkedhetett volna, s aki máris egy ország rokonszenvének kivívásával dicsekedhetett, – neki mégis a hányattatásának hitben hordozott tapasztalatát kell

Kiss Endre József

¹ Csohány János: Szegedi Kis István a tudós magyar reformátor. = Református Egyház 1985. szept., 197-201. p.

feldolgoznia és megfogalmaznia: „Így szokott Isten cselekedni, / A kiket szeret megveri, / Hogy senki magában ne merészljen bízni, / Akar mindenektől hivatattani / Mert ő szokta a híveket megszabadítani.”²

Azt, hogy nem tört meg a viszontagságok között, nemcsak életútja mutatja, hanem személyes vallomása is mondja: „Példát vehet minden én rólam / Ki valék nyomorúságban, / Istenhez kiálték az én nyavalyámban, / Meghallgata engem imádságomban, / Mert jelen lön Isten az én fogságomban.”³

A hite mellett meghatározó vonásnak látjuk a hazaszeretetét, persze nem a 19–20., hanem a 16. századi értelemben. Kortársaival nemcsak saját nyomorúságának tanulságait dolgozták fel hitükben, hanem kiáltottak a szenvedő magyarságért is. Nemzeti műfajjá tették a jeremiádot⁴, melyekben nem szépítik az ország helyzetét, de keresik a kiutat, és meg is találják Isten vigasztalásában:

*„Gyakran az Istennek noha szavát hallgatjuk,
Megmaradásunkat ingyen sem remélhetjük,
Mert mind veszten veszni szegény országunkat
Szemeinkkel jól látjuk.*

.....

*Az kegyetlen nemzet lám el akar fogatni,
Ily sebes haragját azért kezdi mutatni:
Ideje leszen már néked is, Úristen,
Mirajtunk könyörölni.*

.....

*Szabadulásunkat, Uram, csak azért kérjük,
Hogy tisztességedet szidalomtól óhassuk,
Mi es jóvoltában te istenségednek
Hogy kétségbe ne essünk.*

.....

*Kegyelmes az Isten, nem ver örökké minket,
Egy szempillantásig hagyott most csak el minket,
De örökké való irgalmasságából
Ismég felemel minket.”⁵*

A családját illetően tudjuk, hogy Szegedi Kis István későn nősült. Orsolya nevű feleségét és gyermekét hamar elvesztette. Tolnán elődjének, Bereményi Jánosnak az özvegyét, Erzsébetet vette nőül két gyermekével, aki még 12 gyermeknek ad életet. Őt is elveszítve ismét egy Orsolya nevezetű özvegyasszonyt vett el, akitől gyermekei

² Szegedi Istvánnak a török rabságából kiszabadulásáért való hálaadása. In: Szilády Áron: Régi magyar költők tára V. Bp. 1896. 1545–1559. 7.p.

³ Szilády A. id. m. Uo.

⁴ Féja Géza: Régi arcképek.

⁵ Szegedi: A magyaroknak siralmas éneke a tatár rablásáról. Szilády Á id. m. 8–14.p. A törököt támogató 1566-os tatár betörés rémtettei nyomán fogant jeremiád.

születtek. De az utolsónak – Zsuzsannának – a megszületését 67 évesen már ő nem érte meg. István nevű fia a nyomdokaiba lépett, de az utolsó tudósítás külföldi tanulmányútjáról szól, azután nem hallunk róla többet.

A magyar tehetség leginkább másutt, legtöbbször nyugaton kamatoztatja talentumait, s rendszerint akkor tér haza, amikor már világszerte ismerik. Szegedi nyugaton kiadott művei – szerencsénkre – eljutottak a magyar könyvtárakba, s közöttük Sárospatakra is.

Milyen életművet hagyott maga után az első magyar reformatori nemzedék leg tudósabbnak mondott alakja? A pataki Nagykönyvtár könyvein keresztül az alábbiakra tekinthetünk bele:

– „*A pápista tanok összegzése*” (Bázel, 1585)⁶ azért summázza a római katolikus tanításokat, hogy egyúttal – híres tudósokra hivatkozva – erőteljes cáfolatban részesítse azokat. Könyvtárunkban a 2. és 3. kiadás (Bázel, 1588., 1593.) található meg, mindannyiszor fő művének, „*Loci communes*”-ének colligatumaként.

– „*Az evangéliumi hit vizsgáló táblája*”⁷ a zsolttárok, evangéliumok, páli levelek és a Jelenések bibliai könyveihez ad rendszerbe foglalt, magyarázó vázlatokat. Aki egyszer megtanult eligazodni a táblázatai között, annak több kötetnyi igehirdetési vázlat és tematikus tanítás áll a rendelkezésére, amit akár szöszékre, katedrára is magával vihet. Ezt a munkáját baranyai püspökként kezdte elkészíteni Laskón, és Kálmáncsán – a következő szolgálati helyén – fejezte be. Életének ebben a szakaszában maga is hazzonnal forgathatta „*Tabuláit*”, mivel a falvak népe mellett – a szigetvári kapitány barátjaként – nem egyszer prédikált a régió nemesi gyülekezete előtt is. Az 5 kiadást megért mű első kiadása, s azon kívül még kettő, összesen 4 példányban van meg a Nagykönyvtár állományában.

– „*Igaz hitvallás az igaz Istenről*”⁸ címmel a szentháromság-tagadók ellen hadakozik. Béza Tódor – Kálvin közeli munkatársa és utóda – személyesen szólította fel Szegedit az antitrinitárizmus elleni küzdelemre. Ezzel a munkájával engedelmeskedett a felszólításnak: sorra vette valamennyi ide sorolható eretnekséget, hogy kritikájával megsemmisítse őket. A tucatnyi tévtanító között a szentháromság-tagadók vezéralakja Dávid Ferenc is célponttá vált, akit „varga” (= sutor) elnevezéssel, mint az „ördög cipészét” említ. Az első kiadása mellett (Bázel, 1588.), további három áll rendelkezésünkre a Nagykönyvtárban. (1593, 1599, 1608.)

⁶ Doctrinae Papisticae, ex variis doctribus scholasticus excerpta, al. in tabulas per certum ordinem digesta: cuius cognitio propter doctrinae veracitatis studiosis utilis, ac necessaria est. Basileae, per Conrad. Waldkirchum ad Lecythum Perneam. MDXIIIC./1588.

⁷ Tabulae Analyticae, Quibus Exemplar Illud Sanorum Sermonum De Fide, Charitate, et Patientia, quod olim Prophetarum, Evangelistarum, Apostolorum litteris memoriaeque mandauerunt, fideliter declaratur. Avctore Stephano Szegedino Pannonio, De Operis huius, nunquam antea editi, ratione et vltimo maximo, ad ampliss. Senatuum Schaphusianum Epistola dedicatoria. Authores tam veteris pagella continet.

⁸ Confessio verae fidei de uno vero Deo Patre, Filio et Spiritu Sancto Libris duobus comprehensa et perpetuis Tabulis illustrata. /Címszalag: Confessio de Trinitate/ In: Theologiae sincerae Loci Communes... Basileae Per Conrad Waldkirchum, fuis et Episcopianorum sumptibus, MDXCIII./1593/507–665 p. Kolofón: Basileae, per Conradum Waldkirch anno salutis humanae MDXCIX./1599.

– „*A római pápák tüköre*”⁹ (Bázel, 1584.) c. művének 5 kiadását ismerjük. 1586-ban németre is lefordították. Nálunk az 1592-ben zsebkönyv formátumban 220 oldalon megjelentetett 3. kiadás van meg. Előfordult, hogy nyomda és kiadó feltüntetése nélkül forgalmazták, mert a Szentszék a tiltott könyvek listájára helyezte. A népszerű munkát sokan forgatták, kiadásról-kiadásra kibővítették: a 4. már duplája lapszámában az 1. kiadásnak, ahogy azt Bucsay Mihály egyháztörténész megállapította.¹⁰ A kéziratot Szegedi hasonló nevű, igen tehetségesnek mondott fia – ifj. Szegedi Kis István – vitte magával peregrinációja során. Az első bázeli kiadását feltehetően egy ráckevei polgár – Kádas János – támogatta, s a szerző halála után 12 évvel jelenhetett meg. Többek között bemutatja ez a kis könyv a pápák életrajzán keresztül azokat az emberi gyarlóságokat, bűnöket, melyek sohasem váltak dicsőségére a keresztyén világnak. „Kétségtől tudós tájékozottsággal emeli ki a történelemből és az irodalomból a pápaság rovására felhasználható adatokat és szövegeket, s éllel szól némely pápai dogmákról” – mondja róla az irodalomtörténész.¹¹ Megjegyezzük, hogy a reformátorok nem kívántak sem kiszakadni az egyházból, sem új egyházat alapítani, hanem egyszerűen megjavítani a régit. Amikor azonban, mint eretnekeket kiátkozta a római katolikus egyház a szent életű, evangéliumi hitű reformátorokat a követőikkel együtt, nem volt más választásuk: attól fogva az egyház és a hagyományos papság bibliai alapokról történő kritikája megkerülhetetlen volt a számukra.

– „*Igaz bizonyság a Szentháromságról*”¹² címet viseli az a munkája, melyet az 1560-as években küldött el Bézának tanítványával, Skaricza Mátéval. Béza 1573-ban adta ki a saját előszavával. Ebből megtudjuk, hogy Méliusz Juhász Péter könyvének ki nyomtatása volt nála napirenden, de az egyetlen nyomdász, aki Méliusz kézírását ki tudta betűzni, elment a minden élők útján, azért a kéziratát továbbadták, s Béza úgy döntött, hogy a magyarországi kérdésekre Szegedi könyvével adja meg a választ. Személyes, baráti hangú levelet fogalmazott Szegedihez, nem tudván, hogy a szerző egy évvel korábban elhalálozott, akit ő „kegyességben és képzettségben kiváló férfinak”, „tiszteletes testvérnek és szolgatársnak” címzett. Gyönyörűséggel olvasta írását – mint megjegyzi – amin nem csodálkozhatunk, hiszen a szerző jelentős mértékben Béza műveire támaszkodott, mások mellett. Könyvét a legkiválóbb antitrinitárius vitairatnak tartják, mely amellett, hogy egy európai fórumot teremtő magyar hídfő, arra is enged következtetni, hogy mikor és milyen mértékben terjedt

⁹ Specvlvm Pontificvm Romanorvm. In Qvo Imperivm, Decreta, Vita, Prodigia, Interitvs, Elogia, accurate proponuntur. Cvm Iucundis de Traditionibus Pontificiis Quaestionibus. Per Stephanvm Szegedinvm Pannonivm. Omnia nunc hac Tertia Editione ex Balei actis Pontificiis et variis Scriptis restituta, illustrata, digesta, et Epigrammatis acutis et argutis Dialogis locupletata a Christanno Favonio Ilinga. Anno MDXCII./1592.

¹⁰ Bucsay Mihály: Szegedi Kis István Speculum. In: Studia et Acta III. Tanulmányok és szövegek a Magyarországi Református Egyház XVI. századi történetéből. Bp. 1973. 107–174. p.

¹¹ Horváth János: A Reformáció jegyében. Bp. 1957. 270.p.

¹² Assertio Vera De Trinitate, Contra quorundam deliramenta quae ex Serueti aliorumque phanaticorum hominum opinionibus nunc primum in quibusdam Hungariae partibus exorta ac publicata sunt. Stephano Szegedin auctore. Genevae, Ex officina Eustachij Vignon. MDLXXIII./1573.

az antitrinitarizmus a Dunamelléken Szegedi idejében, ahogy azt Nagy Barna pataki teológiai tanár tanulmányában összegzi.¹³

– „Az Istenről való igaz tanítás közhelyei” (Bázel, 1585)¹⁴: ez Szegedi fő műve. A műfaját Melanchton Fülöp teremti meg „Loci communes”-ével (1521), s az ő példáját számos tanítványa követi a protestáns Európában. Szegedi is tanított Melanchton munkája alapján, amíg tovább nem lépett a hitvallás terén – az 1550-es évek elején – a svájci német reformáció hitágazata felé. Az ő munkája tehát már helvét irányú, nemzedékében a magyar reformáció legjelentősebb szellemi alkotása. „Őszinte teológia” – ahogy a címe mondja, s ezt az előszóban Grynaeus Jakab János bázeli, majd heidelbergi tanár azzal magyarázza, hogy tisztán bibliai kútfőkön alapuló dogmatikai és erkölcsi tanításokat tartalmaz. A Lajos bajor herceg Frigyes nevű fiához szóló ajánlás nyomán feltételezhetjük, hogy az 1588-as második kiadás megjelentetését a pfalzi választófejedelem támogatta. Művét Kálmáncsán kezdi írni 1561 előtt, és Ráckeven fejezi be 1564-ig. 5 ismert kiadásából 3 található meg a Nagykönyvtárban, összesen 4 példányban.

– Végül a „*Questiones de verbis coenae Domini*” (1584) – egy zürichi tudóséval egy kötetben megjelentetett írása az úrvacsoráról.

Mindazonáltal azt mondhatjuk, hogy a legtudósabb magyarreformátor munkássága – ide értve énekszerző tevékenységét – kutatható a Nagykönyvtárunkban, ahol művei 17 példányban 7 kötetben, colligatumokban lelhetők fel.

Szegedi Kis Istvánt „Isten ügyének engedelmes munkása”, „Krisztus valódi szolgája”, „az apostoli egyház méltó fia” – prédikátumokkal illetik életrajzírói.¹⁵ Tudós tiszteletesként ott áll a hitvallóinak sorában, de mindenkit megelőzve halad a humanista képzés útján. Irodalmi munkásságával – igaz, hogy csupán posztumusz – de európai hírnévre tesz szert: Svájcban, Anglián, Németországon keresztül halála után is tanítja a protestáns Európát. Bucsay Mihály szerint munkássága felőleli kora lelkipásztor-képzésének teljes anyagát.¹⁶ Tömören fogalmaz, határozottan szerkeszt. Ahogy a maga életét alárendelte Isten akaratának, úgy a stílusát is alárendelte a nemes célnak: semmi feleslegeset nem hagyott szövegeiben. Sajátos táblázataival és összegzéseiével – melyek kivétel nélkül minden művére jellemzőek – gondolkodni és gondolkodtatni tanított, s a nyugati sikerét részben ennek a lényeglátásának, rendszere áttekinthetőségének köszönhette.

Általa ismerhette meg a magyarság a kor legjelesebb, helvét irányú hitvallóit és gondolkodóit. Szegedi közvetítette mondanivalójukat műveiben, mert széles látókörének

¹³ Nagy Barna: Mikor jelent meg az antitrinitarizmus a Dunamelléken? = Református Egyház 1967. 12–15. p.

¹⁴ Theologiae Sincerae Loci Communes De Deo Et Homine cum Confessione de Trinitate, Perpetuis Tabulis explicati et Scholasticorum dogmatis illustrati Per Stephanvm Szegedinvm Pannonivm. Praemissa est Palingenesia, saepe a Christo Iesu in Ecclesia Dei repetita. Cum Indicibus Rerum et Verborum, Locorumquae Sacrae Scripturae explicatorum, locupletissimis et Vita Auctoris. Basileae Per Conrad. Valdkirchvm ad Lacythum Perneam. MDXIIIC./1588.

¹⁵ Földváry László: Szegedi Kis István élete s a Tisza-Duna mellékeinek reformációja. Bp. 1984. 184.p.

¹⁶ Bucsay Mihály: A legtudósabb magyar reformátor: Szegedi Kis István. = Theologiai Szemle 1972. 375-376.p.

köszönhetően az egész szellemi horizonton tájékozódott. Ahogy saját magát, úgy a külföldi szerzőket is az Isten ügyének szolgálatába állította, s azon a „harctéren”, amin ő „hadakozott”, sikereket ért el minden műfajban.

Nagy tudása sok adatot, széles választékot kínált hallgatóknak, híveknek egyaránt, s következképpen, ahol ő munkálkodott, ott pluralizmusával elejét vette a felekezeti ellentétek elmélyülésének.

Személyében nemcsak az egyház és teológiatörténet, hanem a magyar művelődés-történet kiemelkedő alakjára is emlékezünk, akit – feltételezzük – minden más országban sokkal nagyobb megbecsülés övezne.

Kívánsága szerint, jeltelen sírba temették, amikor meghalt, mint Kálvin Jánost. Viszont a Reformáció genfi emlékművének építéskor Bocskai fejedelem mellé az ő szobrának állítását javasolták a magyar reformátusok. Erre ugyan nem került sor, de az utókornak egyébként is a hazájában, egyházában kell mindenképp előtt emléket állítani a tudós reformátornak az életműve sokoldalú feldolgozásával, vagy akár azzal, hogy az istentiszteleten a máig használatos, prédikáció előtti énekével fohászokodva hívjuk segítségül Isten Szentlelkét:

*„Jövel Szentlélek Isten!
Tarts meg minket Igédben,
Ne légyünk setétségben,
Maradjunk igaz hitben.
Szenteld meg mi szívünket,
Világosíts elménket,
Hogy érthessük Igédet,
Mi édes Mesterünket.
Adj isteni félelmet,
És bizonyos értelmet,
Igédde taníts minket,
Gerjeszd fel mi szívünket.
Vigasztald meg elménket,
Mindenben segíts minket,
Öregbítsed hitünket,
Távoztassad bűnünket;
Hogy Téged az Atyával,
És az ő szent Fiával,
Dicsérhessünk mindnyájan
A fényes mennyországban.”¹⁷*

¹⁷ Szegedi Kis István: A Szentlélek segítségül hívására való dicséret. A prédikáció előtt. (A napjainkban is használatos református énekeskönyv 368. sz. éneke.)

A magzati élet védelme a klasszikus római jogban

A KSH adatai szerint 1960. január 1-je és 2009. december 31-e között (tehát ötven év alatt) több mint ötmillió (egészen pontosan 5 202 460) terhességmegszakítás történt Magyarországon. Ez az óriási szám nyilvánvalóan minden normális, ép eszű és ép lelkű embert megdöbbsent. Az abortuszok számára tekintettel sajnos valóban elmondható, hogy bűnös nép a magyar. S tegyük hozzá, hogy rendkívül ostoba is: bármilyen hazugsággal könnyen félrevezethető.

Az abortuszpártiak pedig semmilyen hazugságtól nem riadnak vissza. Simone de Beauvoir (1908–1986), az egzisztencializmus ateista szárnyához tartozó, filozófusként is ismert francia író nő *A második nem* című híres feminista művében például a következőket írja: „A római jog nem védte az embrió életét, nem is tekintette a *nasciturus* emberi lénynek, hanem az anyai test részének. *Partus antequam edatur mulieris portio est vel viscerum*. A hanyatlás korában az abortusz normális eljárásnak számított, annyira, hogy a törvényhozók sohasem merték betiltani, akkor sem, amikor szerették volna emelni a születések számát. A férj kérhette az asszony megbüntetését, ha az ő akarata ellenére elvettette a gyereket, de kizárólag azon a jogcímen, hogy megtagadta a köteles engedelmet.”¹ Az alábbiakban ezen állítások igazságtartalmát fogjuk részletesen megvizsgálni.

Védte-e a római jog a magzat életét?

Aki a római jog forrásait ismeri, jól tudja, hogy e kérdésre csakis igenlő válasz adható. A magzat életét az ókori Rómában számos törvényi rendelkezés védte.

Marcellus szerint már a királykori Rómában is létezett olyan törvény, mely tiltotta, hogy a terhesen elhunyt nőt azelőtt temessék el, mielőtt a magzatot kivették volna testéből. A jogtudós magyarázata szerint az, aki e szabályt nem tartja be, a nő eltemetésével elpusztíthatja az esetleg még élő magzatot.²

Ulpianus egy helyen Hadrianus egyik rendeletét idézi, melyet a császár egy halálra ítélt terhes nő ügyében adott ki. A leirat két fontos szabályt tartalmaz: egyrészt a terhes nőt nem szokás addig kivégezni, amíg meg nem szülik gyermeküket, másrészt, ha szabad nőt ítélték halálra, a gyermek szabadnak születik.³ (Ehhez tudnunk kell azt, hogy a halálra ítélt az ítélet által rabszolgává váltak: a terhesen halálra ítélt nő

¹ Simone de Beauvoir: *A második nem* (Görög Lívia – Somló Vera ford.), Budapest, 1971², 154–155.

² *Digesta* 11,8,2: „*Negat lex regia mulierem, quae praegnas mortua sit, humari, antequam partus ei excidatur: qui contra fecerit, spem animantis cum gravida peremisse videtur.*” (A *Digesta* a Iustinianus császár parancsára készített törvénykönyvek egyike; a legnevesebb római jogtudósok műveiből tett részletek gyűjteménye.)

³ *Digesta* 1,5,18: „*Imperator Hadrianus Publicio Marcello rescripsit liberam, quae praegnas ultimo supplicio damnata est, liberum parere et solitum esse servari eam, dum partum ederet.*”

tehát már rabszolgaként szüli meg gyermekét, a gyermek azonban nem rabszolgának, hanem szabad jogállásúnak születik.)

Egy másik helyen Ulpianus szintén azt írja, hogy a halálra ítélt terhes nők büntetését a szülés utánra szokták halasztani. S hozzáteszi ehhez, hogy tudomása szerint a terhes nőket kínvallatásnak sem szokták alávetni.⁴ Ugyanezt írja egy másik jogtudós, Paulus is.⁵

A rómaiak e magzatvédő szabályokat a legvéresebb keresztényüldözések idején is betartották. A Thesszalonikében vértanúhalált halt Agapé, Khióné, Eiréné és társaik aktája szerint Dulcitus helytartó a tárgyalás során kijelentette: „Mivel Eutükhia terhes, egy ideig a börtönben kell tartani őt.”⁶

A két híres észak-afrikai szent vértanú, a vadállatokkal való küzdelemre ítélt Perpetua és Felicitas szenvedéstörténete (börtönnaplója) szerint Felicitas – a Krisztus iránti szeretetből minél korábbi vértanúhalálra vágó nő – „már terhessége nyolcadik hónapjában volt (pont terhesen tartóztatták le!), amikor közeledett a cirkuszi látványosságok napja, s nagy szomorúság öntötte el, nehogy terhessége miatt elhalasztódjon tanúságtétele (mert terheseket nem szabad büntetni)...” Fohászai hatására rövidesen „felléptek a szülési fájdalmak. (...) Leánygyermeket szült, akit valamelyik nővér saját gyermekeként nevelt fel.”⁷

Végül a klasszikus római jog magzatvédelmi előírásai közé tartozott az is, amely szerint azon nők felügyeletére, akik a férjüktől terhességük ideje alatt váltak el, a *praetor* hivatalosan őrt rendelt: az őr (*custos*) szerepe az volt, hogy megakadályozza a nőt magzata elhajtásában. Azt a nőt, aki a váláskor tagadta terhességét, a *praetor* – a volt férj kérelmére – megvizsgáltatta három megbízható asszonnal. Ha a három asszony közül legalább kettő úgy látta, hogy a nő terhes, a *praetor* intézkedett a nő megfelelő őrizetéről.⁸

Embernek tekintették-e Rómában a magzatot?

A magzat kifejezésére több latin szó is alkalmas volt (*fetus, partus, venter, nasciturus*). Ennek ellenére egyes római források a magzatot kifejezetten embernek (*homo*) nevezik. Iuvenalis, a híres költő, egyik szatírájában nagy erkölcsi undorral ír azokról az előkelő római nőkről, akik – az alacsonyabb társadalmi rétegekhez tartozó asszonyokkal ellentétben – nem vállalták a szülés fájdalmát és a gyermeknevelés ezernyi gondját: „Ám hol az ágy aranyos, nemigen látsz benne szülő nőt! / Oly nagy művész már, s oly erős szert ad neki az, ki / pénzért meddővé teszi, s elpusztítja a méhben / magzatait.”⁹ A fordítás nem pontos: Iuvenalis a magzatokat „a méhben lévő emberek”-nek (*homines in ventre*) nevezi.

A római jogászok is úgy vélték, hogy az emberi élet a fogantatással kezdődik. Ez

⁴ Digesta 48,19,3: „*Praegnatis mulieris consumendae damnatae poena differtur quoad pariat. Ego quidem et ne quaestio de ea habeatur, scio observari, quamdiu praegnas est.*”

⁵ Sententiae Pauli 1,12,4: „*Praegnantes neque torqueri neque damnari nisi post editum partum possunt.*”

⁶ Acta SS. Agapes, Chioniae, Irenes et aliorum 4,7 (Ványó László ford.). L. Vértanúakták és szenvedéstörténetek (szerk.: Ványó L.), Budapest, 1984, 212.

⁷ Passio SS. Perpetuae et Felicitatis 15 (Ványó L. ford.). L. Vértanúakták..., 84–85.

⁸ Digesta 25,4,1. Vö. Vécsey Tamás: Római családi jog, Budapest, 1875, 298.

⁹ Iuvenalis: Saturae 6,594–597 (Muraközy Gyula ford.).

egyértelműen kitűnik abból az alapvető szabályból, amely szerint „azok, akik törvényesen fogantattak, a fogantatásuk időpontjától bírják jogi státuszukat.”¹⁰ A római polgár tehát a fogantatásakor szerezte meg a polgárjogát.

Érdemes ehhez hozzátenni, hogy a magzatot apja halála esetén a törvényes öröklésnél figyelembe kellett venni. S a magzatot Rómában végrendeleti örökössé is ki lehetett nevezni. A magzatot (illetve a magzat nevében a várandós nőt) a *praetor* – mind törvényes, mind végrendeleti, mind végrendelet ellenére történő öröklés címén – beutalhatta a hagyaték birtokába. A *praetor* ilyenkor gondnokot (*curator*) rendelt ki a magzat érdekeinek védelmére és a hagyatéki vagyon kezelésére.¹¹ E szabályok is mind arra utalnak, hogy a római jog a magzatot emberként kezelte.

Azok, akik ennek az ellenkezőjét állítják, legtöbbször Ulpianus azon szavaira utalnak, melyekre Beauvoir is hivatkozik: „*partus enim antequam edatur, mulieris portio est vel viscerum.*”¹² A gyermek tehát, mielőtt a világra jönne, az asszony testének (zsigereinek) a része. Az abortuszpárti feministák ezt úgy értelmezik, hogy a magzat nem önálló emberi lény, csupán a nő testének egy része, mely felett a nő így szabadon rendelkezhet. Ez az értelmezés teljesen önkényes és ellentétben áll a szöveg többi (szándékosan elhallgatott) részével. Ulpianus itt arra a kérdésre ad választ, hogy az apa (a volt férj) mikortól támaszthat igényt a gyermekére az anyával szemben (mikortól követelheti a volt feleségétől, hogy az a gyermeket mutassa meg neki, illetve adja át számára). A jogtudós válasza az, hogy az apa az igényeivel a gyermek megszületése után élhet, hamarabb nem, mivel előtte a gyermek még – fizikailag, biológiailag (tehát nem jogilag!) – az anyához tartozik, mintegy az anyatest része.¹³ E fizikai-biológiai közelség azonban egyáltalán nem jogosította fel a nőt arra, hogy szabadon rendelkezzen a magzat élete felett!

Van egy másik forráshely is, melyet szintén sokan félreértének (vagy szándékosan félremagyaráznak). Papinianus, a neves római jogtudós, e helyen a következőképpen fogalmaz: „*partus nondum editus homo non recte fuisse dicitur*”, vagyis, „a még meg nem született gyermeket (tehát a magzatot) nem helyes *homo*-nak nevezni.”¹⁴ Ahhoz, hogy e szavakat helyesen fordítsuk, két dologgal kell tisztában lennünk. Az egyik az, hogy a *homo* szónak több jelentése van: e latin szó emberen kívül rabszolgát is jelent.¹⁵ A másik, amit tudnunk kell, hogy miről szól az a szöveg, amiből e szavakat (az összefüggéseket elhallgatva) sokszor kiragadják. A szövegben egy hagyaték részét képező

¹⁰ Gaius: *Institutiones* 2,89: „*hi qui legitime concipiuntur, ex conceptionis tempore statum sumunt.*”

¹¹ Vö. *Digesta* 37,9: *De ventre in possessionem mittendo et curatore eius.*

¹² D. 25,4,1,1.

¹³ E helyes értelmezést I. Jobbágyi Gábor: *Az élet joga. Abortusz, eutanázia, művi megtermékenyítés*, Budapest, 2004, 76; Frivaldszky János: *Jogalanyiség és a jog mint egyetemes elismerő viszony. A legújabb olasz jogfilozófiai eredmények tükrében*, in: *Iustum Aequum Salutare* 2009/2, 31–32; Wolfgang Waldstein: *A szívébe írva. A természetjog mint az emberi társadalom alapja* (Erdődy János – Radványi Anna ford.), Budapest, 2012, 133–138.

¹⁴ *Digesta* 35,2,9,1.

¹⁵ A római jogi forrásokra különösen jellemző, hogy a rabszolgát a *homo* szóval jelölik. Vö. Hermann Gottlieb Heumann: *Handlexikon zu den Quellen des römischen Rechts*, Jena, 1891⁷, 226; Adolf Berger: *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, Philadelphia, 1953, 488.

rabszolganőről és annak magzatáról van szó. Papinianus itt a *lex Falcidia* rendelkezéseit magyarázza. A *lex Falcidia* a hagyományrendelést (vagyis a végrendeleti úton való ajándékozást) korlátozta, kimondva azt, hogy az örökösöknek hagyományoktól mentesen meg kell kapniuk a tiszta hagyaték egynegyedét. A törvény alkalmazásakor kérdésként merült fel, hogy mi számít hagyatéki tárgynak, mi növeli az örökség, illetve a hagyomány értékét. Hagyatéki tárgynak számít-e például a hagyatékhhoz tartozó rabszolganő méhében lévő magzat? A jogtudós e kérdésre nemmel válaszol, rámutatva arra, hogy a rabszolganő magzata még nem tekinthető *homo*-nak, vagyis önálló rabszolgának.¹⁶ A forráshely tehát nem azt állítja, hogy a rabszolganő magzata nem ember, hanem azt, hogy a magzatot rabszolgaként nem lehet a hagyaték értékébe beszámítani.¹⁷

Normális eljárásnak számított-e Rómában az abortusz?

Mielőtt válaszolnánk e kérdésre, tekintsük át azokat a korabeli szöveghelyeket, melyek az abortuszokról szólnak. A kérdés vizsgálatakor Cicero, Ovidius, Gellius és Seneca soraira támaszkodhatunk.

Cicero a Cluentius védelmében tartott törvényszéki beszédében a legnagyobb megvetéssel sorolta fel a gátlástalan Oppianicus bűntetteit. Oppianicus abból a célból, hogy öröklés útján megszerezze saját bátyja vagyonát, előbb megmérgezte bátyja gyermeket váró feleségét (tehát a saját sógornőjét), majd – szintén mérge által – a bátyjával is végzett. Cicero az előbbi bűntetről a következőképpen számolt be a bíróság előtt: „Mégöl- te tehát az asszonyt, hogy gyermeke ne hogy kizárja fivére örökségéből, bátyja magzatát előbb fosztotta meg életétől, mintsem hogy az a természet ajándékaként a napfényt megpillanthatta volna – hogy mindenki megértse, hogy számára semmi sem kizárt, semmi sem szent, s hogy elvetemültsége elől még az anya teste sem nyújthat oltalmat bátyja magzatának. Emlékszem, hogy amikor Ásiában voltam, egy milétoszi asszonyt, aki az utóörökösöktől pénzt fogadott el, hogy mérgekkel elhajtja magzatát, halálra ítélték – s ez joggal történt, mert az apa reményét, neve fennmaradását, nemzetsége oltalmát, a családi vagyon örökösét s az állam jövődő polgárát pusztította el. Mennyivel nagyobb büntetést érdemelt volna e szörnyű tettéért Oppianicus! (...) Más ember nem tűnik képesnek arra, hogy egyetlen személy ellen támadva több gyilkosságot kövessen el – egyetlen akadt, Oppianicus, aki egy személyt megölve többet gyilkolt meg.”¹⁸

Ovidius az egyik költeményében a következőket írja: „Mert ki a magzatokat legelőbb elhajtani mer- te, / Bár halt volna saját fegyvere által, a nő! / Persze, hogy el ne rúttítsa a tested ránc, neked ez már / Oknak elég, hogy e test bús csata színhelye lesz? / Hogyha e csúnya szokást kedvelték volna anyáink, / Úgy elnéptelenült volna e földi világ, / (...) / Vesztél volna te is, pedig oly csodaszépre születél, / Hogyha hasonlót tett volna az édesanyád. / (...) Belső részeteket mért kell feltépni gyilokkal? / Mérget mért igyon ő, hogyha világra se jött? / (...) / Örményföldi odúkbán a tigris nem tesz

¹⁶ A szövegben szereplő *homo* szót egyébként a Digestát angolra fordító Alan Watson is – helye- sen – *slave*-nek, tehát rabszolgának fordítja.

¹⁷ Vö. Jobbágyi: i. m. 76.

¹⁸ Cicero: Pro Cluentio 11,31–32 (Nótári Tamás ford.).

ilyesmit, / Még az oroszlán sem veszi saját fiait, / És oly sok szép lány teszi ezt! De lakolnak is érte! / Magzatot ölni kíván, és vele vész maga is!”¹⁹ Egy másik helyen a költő így fogalmazza meg aggodalmát: „Oktalanul vágyott elhajtani méhe gyümölcsét, / S most lét s nem-lét közt sýnyli Corinna bűnét.”²⁰

Favorinus, a sztoikus filozófus, Gellius *Attikai éjszakák* című művében a következőket mondja: „örületes eljárás ez, mint mikor némelyek mesterséges ártó szerekekkel arra törekednek, hogy a testükben fogamzott magzatot magát is elvetélik, hogy valamiképp testük simasága ráncot ne kapjon s a terhesség súlya és a szülés következtében ki ne merüljenek. Ha már most közmegvetésre és általános gyűlöletre méltó az, hogy az embert emberré levése kezdetén, míg fejlődik, mikor lelket kezd öltetni, a teremtő természetnek éppen a kezeiben ölik meg...”²¹

Az ifjabb Seneca e szavakkal dicsérte saját anyjának erkölcsi nagyságát: „Századunk legátkosabb nyavalyája, az erkölcstelenkedés, az efféle nők tömegébe soha nem sodort téged, ...ősnemes és szigorú erkölcsű családban neveltek gondosan, s ezért semmi rossz példa meg nem ingathatott, ...sohasem szégyenkezélt termékenységed miatt, mert talán életkorodra rávallhatott, sohasem rejtegetted éktelen nyűg gyanánt duzzadó méhedet, mint más asszonyok, akikben a szépség az egyetlen vonzerő, sem pedig a benned fogant gyermekáldást nem emésztetted el.”²²

E források alapján arra a megállapításra juthatunk, hogy a művi abortusz az antik Rómában egyáltalán nem minősült „normális eljárás”-nak. Egy cselekményt nem az tesz normálissá, hogy gyakran előfordul. (Ha így lenne, a lopást is normális eljárásnak kellene tekintenünk.) A korabeli források az abortuszt erkölcsileg súlyosan elítélték, gyilkosságnak, közmegvetésre és általános gyűlöletre méltó, örült cselekedetnek tartották, melyet még a vadállatok sem követnek el. A magzatelhajtás már csak azért sem minősült normális eljárásnak, mert abba a nők nagyon sokszor behaltak.²³

Tiltották-e, illetve büntették-e Rómában az abortuszt?

A *Digesta* több részlete is bizonyítja, hogy a magzatelhajtás Rómában bizonyos esetekben bűncselekménynek minősült. Cicero fentebb idézett szavaihoz Tryphoninus a III. század elején a következő megjegyzést fűzte: „Azt legjobb császáraink is elrendelték, hogy ha valaki elválva férjétől, a méhében hordott magzatot erővel eltávolítja, nehogy a már ellenséges férfinak fiút szüljön, az ilyent ideiglenes száműzetéssel kell büntetni.”²⁴ Egy másik jogtudós, Marcianus, szintén azt írja, hogy az isteni (Septimius) Severus és Antoninus (Caracalla) császárok egyik leirata szerint a magzatát elhajtó nőt a hely-

¹⁹ Ovidius: *Amores* 2,14,5–38 (Gaál László ford.).

²⁰ Ovidius: *Amores* 2,13,1–2 (Gaál L. ford.).

²¹ Gellius: *Noctes Atticae* 12,1,8–9 (Barcza József–Soós József ford.).

²² Seneca: *Consolatio ad Helviam* 16,3 (Révay József ford.).

²³ E tényre az ókeresztény szerzők is hivatkoznak. L. pl. Hieronymus (Szent Jeromos): *Epistulae* 22,13: „Sokan, mikor észreveszik, hogy bűnös módon terbe estek, magzatelhajtó mérgeken török a fejüket; gyakran ők maguk is elpusztulnak...” (Adamik Tamás ford.).

²⁴ *Digesta* 48,19,39 (Zlinszky János ford.). L. A római jog világa (szerk.: Diódsi György), Budapest, 1973, 220.

tartónak ideiglenesen (tehát egy meghatározott időre) száműznie kell tartományából, mert gyalázatos lenne büntetlenül hagyni azt, aki a férjét megfosztotta gyermekétől.²⁵

E két forráshely alapján valóban úgy tűnik, hogy az abortuszt a pogány Rómában csak akkor büntették, ha a magzat törvényes házasságban fogantatott és a művi vetélésre nem az apa akaratából került sor (s így a magzat elpusztítása az apa jogait sértette). Ezek szerint a törvényes apa akaratából történő magzatölés, illetve a törvényes házasságon kívül fogantatott magzat elpusztítása nem volt büntetendő cselekmény.

Egy forráshely ennek ellentmondani látszik. Ulpianus e helyen a következőt írja: „Elrendelték, hogy azt a nőt, aki magzatának elhajtása végett a saját teste ellen erőszakot követ el, a tartomány helytartója küldje száműzetésbe.”²⁶ Itt nem esik szó arról, hogy a büntetés alkalmazásának feltétele a férj (vagy a volt férj) jogainak megsértése. E szöveghelyet azonban sokan interpolálnak tartják, vagyis úgy vélik, hogy az eredeti szöveget a iustinianusi korban (a Digesta összeállításakor) módosították, esetleg lerövidítették.²⁷ Erre tekintettel e szöveghely kétségtelenül nem bizonyítja azt, hogy a klasszikus római jog az abortuszt minden esetben (tehát önmagában) büntette volna.

Mielőtt azonban a magzatelhajtás tilalma és büntetethezőse kérdésében teljesen igazat adnának Beauvoironak és követőinek, néhány igen fontos tényre fel kell hívni a figyelmet. Az egyik az, hogy egyetlen olyan római esetről sem tudunk, amikor a törvényes apa akaratából szakították meg a nő terhességét. Ez sokakat meglephet, hiszen köztudott, hogy a római családfőt megillette az a jog, hogy rendelkezzen gyermekei élete és halála felett (*ius vitae ac necis*). Azt azonban már csak kevesen tudják, hogy e rendelkezési jogot a vallási és az erkölcsi normák erősen korlátozták. „A család Rómában – ahogy Zlinszky János írja – távolról sem az önkény fészke, a hatalmaszkodás színtere. Csak szabályait nem a *ius*, a jog rendje adta, hanem a *mos*, az erkölcs és részben az istenek törvényi rendje, a *fas*. A *pater familias* családtagjaival szemben nem követhetett el *iniuriát*, jogtalanságot, hisz a jog nem kötelezte őt velük szemben semmire. De cselekedhetett házában is *contra mores*, lehetett magatartása *nefas*, az isteni törvényt sértő, és ez esetben közmegvetés – *improbus esto* –, vagy kitagadás – *sacer esto* – volt a társadalom megtorlása vele szemben.”²⁸ Mint fentebb láthattuk, a művi abortusz súlyosan erkölcstelen magatartásnak minősült. Így az a *pater familias*, aki intézkedett volna törvényes magzata elpusztítása felől, megsértette volna a *mos* szabályait, melyek betartását a *ensorok* szigorúan felügyelték és (a szenátori vagy a lovagi rendből való kizárással, illetve pénzbírsággal) szankcionálták.

A törvényesen fogantatott magzatok elhajtása így többnyire nem az apák akaratából történt, s ezért bűncselekménynek minősült. A törvényes házasságon kívül foganta-

²⁵ Digesta 47,11,4: „*Divus Severus et Antoninus rescripserunt eam, quae data opera abegit, a praeside in temporale exilium dandum: indignum enim videri potest impune eam maritum liberis fraudasse.*”

²⁶ Digesta 48,8,8.

²⁷ Vö. Francisco Samper Polo: *Spes animantis. Le protección del feto en el Derecho romano clásico*, in: *Revista Chilena de Historia del Derecho* 22 (2010), 133; Maria Virginia Sanna: *Spes nascendi – spes patris*, in: *Annali del Seminario Giuridico dell'Università degli Studi di Palermo* 55 (2012), 540.

²⁸ Zlinszky János: *Ius privatum. A római magánjog története*, Budapest, 1998, 29.

tott magzatok megölése ezzel szemben valóban nem volt büntetendő cselekmény. Ehhez is hozzá kell azonban valamit tennünk. Az ősi római erkölcs elítélte a házasságon kívüli nemi kapcsolatot.²⁹ Ennek következményei közé tartozott az, hogy a törvénytelen gyermekek jogi helyzete Rómában mindig is jóval kedvezőtlenebb volt a törvényes gyermekekénél. A törvénytelen magzatot – szüleinek erkölcstelen kapcsolata miatt – megvetették, s elpusztítását ezért nem büntették.

A római jog tehát a magzatelhajtást nem minden esetben büntette. Tekintettel azonban arra, hogy az abortuszok nagyon sokszor az anyák életébe kerültek, általános jelleggel megtiltották, hogy a nőknek magzatelhajtó szereket adjanak. Paulus szerint az, „aki magzatelhajtásra vagy szerelmi bájitalként italt ad, még ha nem is rosszindulatból cselekszi, minthogy ezzel rossz példát ad, ha alacsonyrendű, a bányákba küldendő, ha előkelő, vagyona elvesztése mellett a szigetekre száműzendő. Ha viszont az ital miatt a nő vagy a férfi meghal, a tettes halálbüntetéssel lakol.”³⁰ Azt tehát, aki a nőnek abortusz céljából mérget adott, a nő életének veszélyeztetése, illetve a nő halálának okozása miatt akkor is szigorúan büntették, ha az illető „nem rosszindulatból cselekedett”, vagyis, ha nem akarta a nő halálát okozni. E büntető rendelkezés, melyet a nők életének védelmében hoztak, minden bizonnyal gátolta a magzatelhajtásokat, s így közvetett módon a magzatok életét is védte.

Összegezve az elmondottakat, megállapíthatjuk, hogy Simone de Beauvoir állításainak egy része teljesen hamis, más része pedig fél igazság. A magzatot már a pogány rómaiak is embernek tekintették. A magzat életét a klasszikus római jog számos szabálya védte, a szándékos magzatelhajtást erkölcsileg elítélték és bizonyos esetekben súlyos büntetéssel szankcionálták. A rómaiak ugyanis általában nem tekintették megengedhetőnek az olyan magatartást, mely ellentétes a természet örök törvényeivel.³¹ Annál természetellenesebb cselekedet pedig nem létezik, mint amikor az édesanya a saját magzatát pusztítja el.

Arról, hogy az átlagos római szülők milyen szeretetet, vagyis milyen normális – a természet isteni rendjével összhangban álló – emberi magatartást tanúsítottak gyermekeik iránt, egy külön tanulmányt lehetne írni. Záró gondolatként most csak egyetlen olyan forráshelyre hivatkoznék, mely a rómaiak saját gyermekeikkel kapcsolatos érzelmeit, felfogását, értékrendjét jól tükrözi. Livius szerint Romulus király a belső béke megteremtése céljából sorra meglátogatta az elrabolt szabin nőket, és megmagyarázta nekik, hogy „atyáik gögőssége miatt történt minden, akik nem voltak hajlandók házasságot kötni szomszédaiikkal, ők azonban férjükkel osztoznak majd vagyonukban, hazájuk sorában, s aminél nincs nagyobb kincse az embernek, gyermekeikben.”³²

²⁹ Augustus császár – amikor a régi erkölcsök lazulni kezdtek – a házasságon kívüli nemi kapcsolatok jelentős részét *stuprum* néven büntetendővé nyilvánította. Papinianus szerint a házasságtörés (*adulterium*) és a *stuprum* között az a különbség, hogy az előbbit férjes asszonnal, az utóbbit hajadonnal vagy özvegyasszonnal követik el (Digesta 48,5,6,1).

³⁰ Sententiae Pauli 5,23,14 (Zlinszky J. ford.). Ld. A római jog... 220.

³¹ Vö. Sály Pál: Lehet-e jogszerű az, ami természetellenes? Egy római jogász gondolatai az azonos neműek „házasságáról”, in: Miskolci Keresztény Szemle 2006/3, 77–78.

³² Livius: Ab urbe condita 1,9 (Kiss Ferencné ford.).

Dsida Jenő-emlékkonferencia (a költő halálának 75. évfordulója alkalmával)

POMOGÁTS BÉLA

Dsida Jenő és a Nyugat „harmadik” költőnemzedéke

Az irodalomtörténet-írás általában a modern magyar költészet három nemzedékét szokta megkülönböztetni abban a nagyobb irodalomtörténeti korszakban, amelynek kezdetét a Nyugat körül kibontakozó „irodalmi forradalom” és a végét a háború utáni kulturális átalakulás jelöli meg. A nemzedék fogalma természetesen nem egyszerűen korosztályt jelent, ennél jóval többet: szellemi közösséget, amely az élmények, tapasztalatok hasonlóságára épül, és hasonló művészeti törekvésekhez vezet. A modern magyar költészet első nemzedéke – *Ady Endre, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád, Juhász Gyula, Kaffka Margit és Füst Milán* – vívta meg az „irodalmi forradalom” küzdelmeit. Új költői szemléletet és magatartást honosított meg, az egyéniség feltétlen jogát hirdette, minden tapasztalatot és felismerést az egyéniségen szűrte át. Éppen ezért a költői nyelv erősen személyes változatait alakította ki, a változatoknak azt a széles színpékét, amelyben a szecesszió és az impresszionizmus, a szimbolizmus és az intellektuális tárgyyszerűség egyaránt helyet kapott.

A második költőnemzedéknek – *József Attilának, Illyés Gyulának, Szabó Lőrincnek, Erdélyi Józsefnek, Sárközi Györgynek* és másoknak – a forradalmak veresége, a történelmi Magyarország bukása után kellett utat keresnie. E nemzedék az avantgárd irányzatok átmeneti hatása után egy korszerű költői realizmusban, az ábrázoló-leíró kifejezőmódban, a racionalista gondolkodásban találta meg önmagát. Munkásságát heves közéleti érdeklődés, nemegyszer lázadó szenvedély hatotta át, az egyéniség kultuszát közösségi vonzalommal, sőt öntudatos politikai elkötelezettséggel váltotta fel. Vagy ellenkezőleg, gyanakvással tekintett mind az egyénre, mind a közösségre, és a személyiség elfogulatlan vizsgálatára, könyörtelen önelemzésére vállalkozott. Az erősebben közösségi elkötelezettséget József Attila és Illyés Gyula lírája példázza, a magányos önvizsgálat útját Szabó Lőrinc költészete járta be. Ennek a nemzedéknek a soraiban látjuk az erdélyi magyar irodalom „alapító atyáit” is, olyan költőket, mint *Áprily Lajos, Tómpa László és Reményik Sándor*.

A harmadik költői nemzedék némiképp visszafordult az első eszményeihez. Az al-

kotó személyiség benső körében maradt, már eleve bizonyos gyanakvást érzett a nagy történelmi események és mozgalmak iránt. Általában a műalkotás maga érdekelte, a költészet erkölcsi és kulturális feladataival viaskodott, s kevésbé vett részt a közélet küzdelmeiben. Valójában elhagyatottnak, kifosztottnak érezte magát, két háború között, az európai kultúra súlyos válságában próbált tájékozódni. Úgy gondolta, hogy a társadalomban tapasztalt veszedelmes feszültségek elől a költészet belső világába kell húzódnia, önmagát kell építenie, az emberi kultúra nagy hagyományait kell gondoznia, s a műhelyben végzett munka révén szolgálhat érvényes erkölcsi példával, akár a harcosabb közéleti mozgalmak számára is. Ehhez a harmadik nemzedékhez a többi között olyan költők tartoztak, mint *Radnóti Miklós*, *Vas István*, *Weöres Sándor*, *Rónay György*, *Kálnoky László*, *Csorba Győző* és *Takáts Gyula*. Valójában ennek a nemzedéknek a líratörténeti rendjébe sorolhatók azok az erdélyi költők is, akik még a régi magyar állam fennállása idején születtek, de már a román berendezkedés után szerezték a költői gondolkodásukat meghatározó tapasztalatokat. Világképükben természetesen igen sok nyomot hagyott az a kisebbségi sors, amely nem pusztán a versek tematikájának, hanem érzelmi világának kialakítását is megszabta. A modern magyar költészet (imént vázolt) harmadik nemzedékéhez csatlakoztak olyan erdélyi költők, mint *Dsida Jenő*, *Jékely Zoltán*, *Szemlér Ferenc*, *Horváth Imre*, *Szabédi László*, *Kiss Jenő* és társaik.

Dsida Jenő költészetét általában, és nem is jogosulatlanul, a Nyugat harmadik nemzedékének a rendjében helyezhetjük el, ez azonban nem jelenti azt, hogy más költői csoportosulásokban nem volna méltó helye. (Egy költői életműnek, kivált a gazdagabb életműveknek általában több, mondjuk így: irodalomtörténeti kategóriában is helye lehet, például Illyés Gyuláét egyszerre helyezhetjük el a Nyugat második nemzedékének és a népi irodalomnak a költői között.) Dsida Jenő költészetének is teljes joggal találhatunk helyet az erdélyi magyar irodalom rendjében (Áprily Lajos, Reményik Sándor, Tompa László és az imént említett erdélyi költők között), továbbá a két világháború közötti időszak keresztény (katolikus) költői sorában, olyanok társaságában, mint *Babits Mihály*, *Juhász Gyula*, *Sík Sándor*, *Mécs László*, *Rónay György*, *Toldalagi Pál* és mások. A modern magyar irodalom alkotó egyéniségeinek nemzedéki és emellett poétikatörténeti rendje szerint tehát a modernitás (a Nyugat körül kialakuló költészet) képviselőinek harmadik generációjában van a helye. Ez a „meghatározás” azt is célozza, hogy az erdélyi (általában a kisebbségi) magyar irodalmat a magyar nemzeti irodalom rendjében kell látnunk, ezáltal is hangsúlyozva azt, hogy irodalmunk a huszadik századi magyar történelem tragikus megpróbáltatásai (az ország egységének erőszakos lerombolása) ellenére is egyetlen kulturális, erkölcsi és történelmi entitás maradt.

(A május 4-én a miskolci MAB-székházban tartott Dsida-emlékkonferenciát megnyitó előadás Három költőnemzedék című, bevezető fejezete)

Önreflexió és számvetés Dsida Jenő két versében

A huszonhetedik életévét betöltő költő sajátos önreflexiója, születésnapjára számvetése a *Harminc év közelében* című költemény, amelyben a gyorsan elrohanó élet fontos kérdéseit fogalmazza meg. Klasszikus időmértékes, aszklépiadészi strofákban szól a múlt időről, akárcsak Berzsenyi *A közelítő télen*. *Hervad már ligetünk, s díszei hullanak* – kezdődik a Berzsenyi-vers, *Gyűlnek hangtalanul, gyűlnek a tárgyaím* – indítja a verset Dsida.

A költő a halmozás és fokozás retorikai alakzatával, a *gyűlnek* igealak hatszori megismétlésével érzékelteti az idő múlását és a tárgyak halmozódásának már-már fullasztó voltát:

*Gyűlnek könyveim és ellepik otthonom,
gyűlnek gyűrűim és ellepik ujjaim,
gyűlnek régi ruhák s gyűlnek az újak is,
postám új levelet hozott [...]*

A *gyűlnek*, *ellepik* igealakok a lírai én passzivitásával ellentétben a tárgyak aktivitását, dinamizmusát hangsúlyozzák.

Hosszú felsorolás és művészi jelzők halmozása teszi szemléletessé, mi minden gyűlt össze a költő otthonában az évek során: könyvek, ruhák, sok apró csecsebecse. Kéziratok lapok halmai és telegyűrt fiókok érzékeltetik életének tárgyiasult gazdagságát.

Jelzik a kéziratok az élet múlását is, számvető utalással a huszonhetedik évét betöltő költő élethelyzetére:

*három kurta kis év, pár közel állomás,
s harminc évbe futok. Ott lebegek, miként
túcsúcsára repült földhajított kavics,
mely máris lefelé zuhan.*

A költemény második szerkezeti egységében valósággal életre kelnek a tárgyak, amelyek behálózzák, béklyóba kötik a lelket. A *szőnek*, *szövik*, *kötik* igék sorjáztatása teszi ezt szemléletessé, hangsúlyozva, hogy az ördögi hálóból nincs is talán menekvés:

*...És alattomosan szőnek a tárgyaím,
lelkem szárnya köré untalanul szövik
apró szálaikat. Pókfonalak kuszált
borzas rengetegét kötik [...]*

*– úgy vergődöm e sok tárgy szövevénye közt,
mint bogárka repes, zümmög az ördögi
pókháló sűrűjén, míglen a vérivő
végzet ráteszi karmait.*

Hasonlít a tárgyakkal ez a felsorolása Kosztolányi Dezső *Boldog, szomorú dal* című költeményének felépítéséhez. Kosztolányi is előszámlálja azokat a földi javakat, amelyeket magáénak tudhat, és amelyektől boldog is lehetne. Az idő múlása azonban gyöttrő felismerésre vezet: „...*nincs meg a kincs, mire vágytam,/ a kincs, amiért porig égtem./ Itthon vagyok itt e világban,/ s már nem vagyok otthon az égen.*”

A Dsida-vers is kínzó felismeréssel folytatódik:

..... – és néha belém nyilall
sejtelemszerűen, hogy botor út ez út,
végromlásba, halálba visz.

A földi birtoklás káprázata, jelzi a vers, a lélek halálát okozhatja. Ennek a felismerésnek a döbbenete készíti a lírai ént lázadó aktivitásra, minden megköötöző erő ellen indított ádáz küzdelemre, mely ellentétben áll a korábban tanúsított passzivitással. Kérdések és aktivitást kiemelő főnévi igenevek (*rontani, törni, széthajigálni, tapodni*) halmozása teszi dinamikussá ezeket a sorokat:

... *Meddig késekedel, ifjui lázadás?
Gyül-e bennem erő szertecibálni e
vadgubancu binár sanda sövényeit,
s meglengetni szabad karom?*

A vers a boldog, a teljes élet látomásával, az örök ifjúság himnikus dicséretével zárul:

*s érzem, elmaradott mind, ami földi lom,
bús időt mutató, ráncosító kacat,
szét nem osztogatott életem egy s egész,
mint sebesáramú folyam*

*s látván, énekelek nagyszerű éneket:
Egy vagyok Teveled, aki örökkön élsz,
ős életszerelem nagy, sosem agguló
boldog Istene! Ifjúság!*

Az élet fontos kérdéseit fogalmazza meg Dsida *Február, esti hat óra* című költeményében is. A címbe pontos időmegjelölés nem konkrét időhöz kapcsolódó eseményre utal, csak a vershelyzet felvillantására szolgál.

*Ilyenkor áll az ember, s a függöny dúsán omló
selymét simítva, csak néz. A csend, mint sima olló
(máskor fényes két szára alkonnyal oxidált most),
lélekebe vág, vigyázva, hogy formásat, szabályost
vágjon ki [...]*

Ilyenkor, azaz a február esti sötétségben szemlélődik a versbeszéd szubjektuma az ablak mellett állva. Szemlélődésének azonban nem külső látvány a tárgya, hiszen sötét van. Csak befelé nézhet ilyenkor az ember. Az önreflexív, töprengő hangulatot a versforma, a szabályos, párrímes, 7+7 szótagos, középen szünettel megzökentett jambusi

sorok is sugallják. Egyfajta merengő magatartást fejez ki a versben a variációsán visszaterő mondat szerkezet is:

Csak áll az ember. És néz. Csak néz az ablakon túl.

Hasonlít ez a vershelyzet Tóth Árpád *Lélektől lélekig* és Kosztolányi Dezső *Hajnali részegség* című költeményének vershelyzetéhez. Míg Tóth Árpád az éjszakai ablak mellett állva, a kozmosz sugarait próbálja szemébe összegyűjteni, ráébredve a kozmikus magány szomorú valóságára, addig Dsida Jenő befelé tekint, a lélek mélyére. Vallomás ez a Dsida-vers is, akárcsak a Tóth Árpádé vagy a Kosztolányié, mégis van benne egyfajta távolságtartás, általánosítás, hiszen nem egyes szám első személyben íródott. „*All az ember...*” – fogalmaz Dsida, azaz mintha az általában vett „ember” nevében töprengene. Az általánosításban mégis egyéniek az emlékek. És ezek az emlékképek egyre személyesebb részleteket árulnak el, apró mozdulatokat, tetteket, szavakat. Arcok villannak elő a távoli múltból, tíz és tizennyolc év távlatából. Személyek emléke villan fel, akiket korán elszólított betegségük az élok sorából:

[...]

*tán tizennyolc esztendő előttről jut eszébe
egy göndör báránybundás, pufók kisfiú képe,
akivel együtt csúszkált a jégen három ízben,
s néhány nap múlva meghalt, szegény, difteritiszben,
vagy kortyokat szűröcsölve jó, enyhe fájdalomból,
egy csöndes, vézna, sápadt, szőke leányra gondol:
milyen sok kedvesség volt és mennyi furcsa benne
s azt mondta, ha tehetné, a Davos-hegyre menne...*

Tóth Árpád sorai a kapcsolatok elhidegülését, ellehetetlenülését panaszolják: „*Ó, jaj, barátság, és jaj, szerelem! Ó, jaj, az út lélektől lélekig! Küldözzük a szem csüggedt sugarát, / S köztünk a roppant jeges úr lakik!*” Dsida verse ezzel szemben az együttérzés mély humánusáról árulkodik. Egy kórház folyosóján megpillantott furcsa szempár olyan fájdalmat ébreszt az emlékezőben, amely azóta sem múlik. A *pillanat* és az *azóta* időbeli ellentétéhez társul a konkrét térhez kötődő emlékképnek és a végtelenné tágult téli tájnak az ellentéte, amelynek sugallatára az egyedi emberi szenvedés az általános síkjára emelkedik.

Ezekhez az emlékekhez komoly kérdések társulnak életről és halálról, életen túli világról:

*Csak áll az ember. Vajjon milyen lehet a béke
örök országa, túl, túl? A nyugalom vidéke
e vékony és törékeny, finom üveglapon túl:*

A harmadízben visszaterő megállapítás általános alanya ez alkalommal valóban inkább általánosít. A tünődés – amint Láng Gusztáv jelzi Dsida-könyvében – Hamlet híres monológjának Arany János fordította kérdését is asszociálja: *„a nem ismert tartomány, / Melyből nem tér meg utazó?”* A Dsida-versben azonban a földi és a

földön túli világ szinte egybeér, csupán *vékony és törekeny finom üveglap* választja el egymástól a kettőt. Az áttetsző közelség a két dimenzió egységét sugallja.

A verszárlat annál könnyebben, annál költőibb lendülettel idézheti meg a földön túli világ fényét, harmóniáját:

*s képzeletében ott jár mozgó, fekete pontul
ultraviola völgyben, hol a távoli térség
egyetlen muzsikáló, lilába folyt fehérség,
ahol dagadva szunnyad a langyos, esti, drága
hó hermelinje, pelyhek lélegző pubasága,
ahol az égre fagyva, alig-alig rezegve
madarak szárnya terped – s bő, halványkék mezekbe
öltözve, lassú lépttel, nem lankadó tagokkal
arkangyalok bolyongnak boldog hajadonokkal.*

Tele van ez a rész pozitív hangulatú jelzőkkel. Az utolsó három sor Kosztolányi égi bálját is asszociálja, mintha a *bő, halványkék mezekbe* öltözött arkangyalok arról az égi bálról érkeztek volna, amelyről Kosztolányi ír: „*egy mennyei kastély kapuja tárult,/ körötte láng gyúlt,/ [...] künn az előcsarnok fényárban úszott,/ a házigazda a lépcsőn bucsúzott,/ előkelő úr, az ég óriása,/ a bálterem hatalmas glóriása...*”

A földön túli világ megidézése Dsida híres kutyaversének és Viola-ciklusának befejezésével is rokon. A kutyavers hősei a fiatalság örömmámorában szökkennek át a lét határain, a Viola-ciklusban pedig Viola nemes jócselekedetének jutalmaként változik át a külváros poros útja *isteni, ünnepi csarnokká*, ezzel jelezve a két világ elválaszthatatlanságát. A két világ egybetartozását sugallja Dsida *Tükör előtt* című önéletrajzi ciklusa is, amelyben a költő maga érkezik immár a „*holtak falujába*”, ahol a béke egyszerre földi és égi hangulatában fogadja őt eltávozott két jó mestere, Kuncz Aladár és Kosztolányi:

*Nagy üstökös-galamb viszi a postát
a kis faluba: „Este érkezem”.
A Cassiopeián robog a gyors át
s úgy ott vagyok, hogy észre sem veszem.
Az állomáson, mely meszelt, parányi,
Kuncz Aladár fogad és Kosztolányi.*

Érkezésekor mesterei a régóta sejtett, sőt tudott igazságot fogalmazzák meg – végérvényessé tisztult egyszerűséggel:

*– Élet, halál, most látod, egy a kettő! –
mondja oktatva két jó mesterem.
– Ugyanazon mag sarjasztotta egy tő,
melyen a reggel és az est terem
s ha mit a balkezevel visszavett Ő,
a jobbkezeből ismét elnyerem. –*

Összegzésként elmondható, hogy a költő mindkét versben az élet olyan fontos kérdéseivel néz szembe, mint a fiatalság és az ember földi létének mulandósága, a

teljes élet titka, a földi és a földön túli világ egybetartozása. Nem véletlen tehát, hogy mindkét vers zárata a végtelenbe, a transzcendensbe nyit, és ez a földi dimenziót is beragyogja.

(A május 4-én a miskolci MAB-székházban tartott Dsida-émlékkonferencián elhangzott előadás részlete)

AMEDEO DI FRANCESCO

A nagyszombat Dsida Jenő költészetében

Dsida költészetében jelentős a húsvét motívuma, életművében mégsem találunk olyan verset, mely a *Nagyszombat* címet viselné. Meglepőnek tűnhet ez, de van egy költemény, mely „pótolja” a hiányt. A *Húsvétvárás* című, 1927-ben írott versről van szó. Csupán húsz éves ekkor a költő, ez azonban nem akadály a feltámadásának és az emberek szellemi feltámadásának motívumáról érett módon elmélkedjék. Mondhatnánk – és ez az, amit a szóban forgó szöveg olvastán érzek –, hogy a vers központi témája valójában a megtérés örökkön tartó folyamata, melynek megvan a maga nehézségei. Azt is mondhatnánk, hogy Dsida ezt a költeményét a megtérés nehézségeinek szenteli, vagy talán a teljes megtérés lehetetlenségének. Hogy hogyan, az kiderül, ha követjük diskurzusa logikai fonalát, figyelve művészi ábrázolásmódjára.

*Húsvét, húsvét! a kábult emberek
harsogva mennek templomi zászlókkal
tüzes-piros nagyszombat alkonyán.
Templomokból kibúg az orgona,
a világ ujjong, kongnak a harangok
és körmenetre siet az anyám.*

Az első versszak a húsvéti öröm himnusza. Az első félsor a húsvétot mint a kereszténység legnagyobb ünnepét zengi. Azzal az emberi érzéssel ellentétben, mely az elsőbbséget a karácsonyi ünnepnek tulajdonítja, Dsida helyreteszi a dolgokat, mintegy Szent Pál ünnepélyes szavait visszhangozva: „Ha pedig Krisztus nem támadt fel, semmit sem ér a hitetek.” Az „emberek” tudják, hogy a húsvét igazság, kétségbevonhatatlan valóság. Ebben nyilvánul meg a közösség ereje, a közösségeként való létezés érzése. Ez a bizonyosság a körmeneten résztvevőknek útravaló, ami így nemcsak a vallási identitás érzékelhető szimbólumává, hanem minden egyes résztvevő individuum szellemi megtisztulásának/megtérésének szimbólumává is válik. És íme, a harmadik sorban megjelenik a valóban fontos, nagy szó, a *nagyszombat*, mely maga is egy történet idejét, sőt a legmélyebb történetidőt jelzi, hisz a kereszténység teljes értelmét magában foglalja. A vers hatásos képi manierizmussal – a természet színes láttatásának segítségével –, plasztikusan hangsúlyozza az alkonyt, mely nemcsak a nap végét

jelenti, hanem szimbolikusan egy olyan változás kezdetét is, mely győzedelmeskedik a halálon, az emberiség szellemi halálán is.

A közösségi rítus megfigyelése elmozdul tehát a személyes reflexió irányába, az ünneplés külső teréről a szenvedés belső terére irányul.

*Szobám sötétedik, nehéz a szívem
s azt gondolom: be jó is lenne már,
ha nem gunnyadnék többé pörlekedve,
szívemnek sánta lába meggyógyulna
s tüzes-piros nagyszombat alkonyán
mehetnék egyszer én is körmenetre.*

Az első sor alliterációs chiazmus (szobám – szívem) megerősíti, amit eddig mondtam. A körmenet és a szoba közti ellentét – mintegy Szent Ágoston nyomán – áthelyeződik az igazságot befogadó ember belső terébe. A körmenet azoké az embereké, akik megtalálták a békét, nincsenek már kiszolgáltatva a bűnnek, a kételynek, a hit meg-megszakadásának. Az igazi műhely azonban, ahol az igazságot keresni lehet és meg lehet találni, ahol „létrejön” az igazság: az emberi szív elviselhetetlen terhek székhelye. Az ember szívébe befészkei magát a „sötét éjszaka”, melyet minden hívő megtapasztal, aki elindul a személyes hit rögzös útján. És a Dsida által kijelölt út körkörös: a szobából ismét a körmenetre vezet, mely a megszerzett bizonyosság metaforája, a bölcsesség székhelye, ahová csak azután juthatunk, miután megszabadultunk kételyeinktől. Lineáris útvonal ez, de nem hiányzik belőle a minden spirituális útra jellemző töredezettség, szakadékkal szegélyezettség sem. Végül is a régi Ádám mindannyiunkban igyekszik megakadályozni az új Ádám megszületését. Dsida azt mondja – és itt eszünkbe jut François Mauriac *Nagycsütörtök* című művéből Ádám és Cybele ellentéte –, hogy ettől a kettősségtől senki sem menekülhet, drámaian és konfliktusosan együtt élnek ők minden emberben. Az „angyali költő” mélyen átérzi emberségét, melyben szétválaszthatatlanul keveredik a jó és a rossz. Az ember, aki hinni akar Krisztusban, szellemi útján nem kerülheti ki a sarat, mely lelassítja, gátolja haladását.

*Sok éve egyszer mentem az uccákon.
Szememből lassan könny hullott az útra,
könnycsepp és bánat, hervadás, halál –
Sok esztendő könnyek száraz nyomában
az életrekelt nagyszombati Krisztus
kicsi szobámba vajjon eltalál?*

A nagyhét – és különösen Jézus szenvedése, halála és feltámadása – nem tartozik és nem is tartozhat csupán Isten fiára. Minden valóban hinni akaró hívő, aki meg akarja erősíteni saját hitét, meghívást kap arra, hogy utánozza Krisztust a megváltó hús-vétban. Közülünk mindenkinek – saját hús-vér valójában és szenvedő, de boldogságra vágyó emberségének teljességében – be kell járnia kálváriáját, feláldoznia saját földi horizontjait Isten oltárán, aki türelmesen vár az általa felajánlott új életre való feltámadásunkra. A mi költőnk is Krisztusban akar újjászületni. Bejárja az élet

útjait – a Feltámadottat és földi nyomát keresve. Minden erejével arra törekszik, hogy megtalálja őt, hogy megtalálja mindenütt, az emberek arcán, akikkel találkozik, az általuk létrehozott művekben – legyenek azok jók vagy rosszak. A mi költőnknek is a történelem sáros utcáin kell vándorolnia, és ez a sár a hétköznapokból, könnyekből és fájdalomtól gyúrt föld sara. A versszak negyedik sorának oximoronjában létrejövő ellentét (*könnyek száraz nyomában*) az erkölcsi megváltás akarását hangsúlyozza. Csak így jöhet létre az igazi kapcsolódás Krisztushoz, megértve és a végsőkig követve az ő természetfölötti döntését, hogy együtt szenved az emberekkel. Az örömteli földi ünneplésnek át kell alakulnia a szellem derűs felszabadulásává, az életre való feltámadást kell jelentenie a krisztusi tanítás őszinte, meggyőződésteli elfogadásának a jegyében. Csak így léphet be Ő a költő és minden ember szobájába/szívébe. A könnyeknek – melyek a megbánás jelei – nem szükségszerűen kell elveszniük a megváltás útvalát jelző kopár utcákon: gyümölcsözőek lehetnek még akkor is, ha kételkedhetünk hatékonyságukban, olyan nagyok az akadályok, melyeket az ember emel a szívébe alászálló Isten útjába. A lehetőség, a nagy lehetőség csakis abban az Istenben rejlik, aki uralmába veszi az emberi szívet.

*Benyit az ajtón, fénylő lesz az arca,
lelkem fala sugárzón hirdeti,
hogy megbékültünk, nincsen haragunk...
Künt körmenet lesz, kongnak a harangok,
de mi Krisztussal, a drága Krisztussal
nagyszombat este ketten maradunk.*

Bizonyosság vagy remény a Dsidáé? Képzlet vagy valóság? Végül is nem fontos, hogy ezt biztosan tudjuk. A vágy nagysága önmagában is sokat elmond arról az akaratról, amivel a Feltámadottat kívánja befogadni. A halál átadta helyét a költő belsejében is az életnek: többé nem „bánat, hervadás, halál”, hanem a minket szeretővel, az élet hordozójával megtalált békének a vakító fénye. Dsida költeménye újra könnyörgés. A csoda bekövetkezett. Dsida maga mögött hagyja a tétovázó halászt, akit Simonnak hívnak, és úgy dönt, hogy ő is apostollá válik, követve Péter példáját, aki a csodás halfogás jelenete után a Tiberias taván született. Ő is templomot épít: megtisztult szívének kicsiny templomát. Vajon neki is sikerül mindent elhagnia, hogy Jézust kövesse? Dsida teljes költői termésének figyelmes olvasója igenlően válaszolhat. Egy másik helyen, a *Húsvéti ének az üres sziklasír mellett* című versében azt mondja, hogy ő „áruló és rossz tanítvány”. Ez azonban része az emberi természetnek, mely teljes értékű kifejeződése a jónak és rossznak, azt azonban nem kérdőjelezi meg, hogy tanítvány akar lenni. A végleges megtérés nehézsége, talán lehetetlensége, vagyis a lélek tisztaságában történő feltámadás már az *Altass el* (1926) első antinómiáiban megjelenik, majd a *Miért vagyon kedvetlen?*-ben, amely újabb kísérlet annak a gondolatnak az újrafogalmazására, hogy az Írás istenét bensővé kell tenni.

(A május 4-én a miskolci MAB-székházban tartott Dsida-émlékkonferenciára készült előadás magyar nyelvű, szerkesztett változata)

BARNA GÁBOR

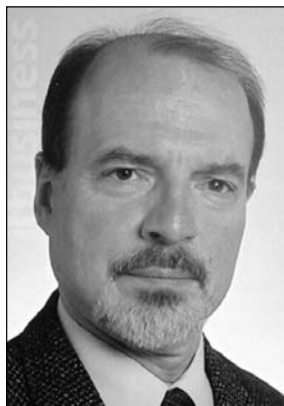
Bálint Sándor, a mindenkinek segítő ember

MOZAIKOK EGY KAPCSOLAT TÖRTÉNETÉBŐL

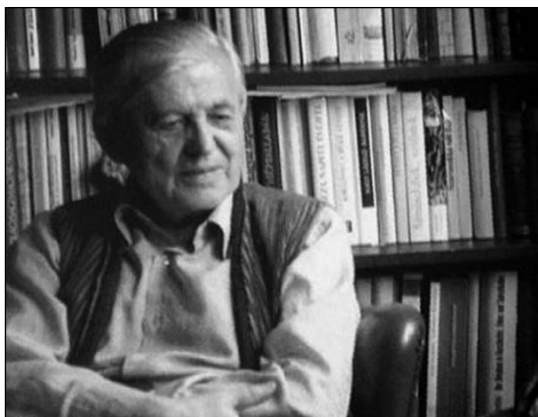
Ismeretségem Bálint Sándorral már azelőtt kezdődött, mintsem személyesen találkoztunk volna. Ez természetesen egy sokat író, publikáló tudós ember esetében nem ritkaság, inkább az a kérdés, ki mikor veszi kézbe a könyveket és a tanulmányokat.

Nekem ez valamikor az 1960-as évek elején sikerült. Általános iskolás kisdíákként a kunszentmártoni Mátyás király úti általános iskolában osztályfőnököm és magyar tanárom, Baldaszi József történelmi szakkörébe jártam. A történelem és a néprajz iránti nyiladozó érdeklődésemet ő igyekezett a tanári könyvtárban meglévő szakkönyvekkel kielégíteni. Így olvashattam már hatodikos koromban A magyarság néprajzát, amit azután antikvár példányként szüleim hamarosan meg is szereztek nekem. Egyik kisiskolás önkéntes néprajzi gyűjtőpályázatomat követően tőle kaptam meg ajándékba Bálint Sándor: *Népünk ünnepei. Az egyházi év néprajza* című könyvét. Akkor tudtam meg, hogy ő a polgári iskolai tanárképző főiskolát Szegeden végezte. Arra azonban már nem emlékszem, hogy Bálint Sándor óráit látogatta volna. De feltételezem, igen. A Népünk ünnepeit 1938-ban adta ki a Szent István Társulat, így Baldaszi József a megjelenés után frissen megvehette. Ez volt az első olvasmányélményem Bálint Sándortól.

A könyv, amelyen ott áll Baldaszi József possessori jelzése, máig könyvtáram sokat használt darabja. Miután a szegedi könyvtárakból, talán a Somogyi Könyvtár kivételével, mindenholnan ellopták, gyakran kölcsön kell adnom hallgatóimnak is. Puha kötése ezért már szétszakadozott, kötetni kellene. Különösen első nagyobb fejezete miatt megérett az új kiadásra. A vallásos kö-

Barna Gábor

Bálint Sándor

zösség, a kultusz, a megszentelt idő és a tér elemző bemutatása szinte máig folytatás és folytató nélkül áll. A következő könyv *Az esztendő néprajza* volt. Ezt a kisedet, ám adatgazdag írást a Magyar Szemle Társaság jelentette meg 1942-ben. Példányomat, amelyet már nem tudom, kitől kaptam ajándékba, kölcsönkérte atyai jó barátom, Turcsányi István fizikatanár, akivel az 1960–1970-es évek fordulóján sokat dolgoztunk együtt a helyi, kunszentmártoni múzeum tárggyűjteményének létrehozásán. A margón, a lap alján széljegyzetelte mindazokat a szokásokat, képzeteket, amelyek ismeretei szerint Kunszentmártonban is megvoltak, megvannak. Kétszeresen értékes ez tehát számomra. A harmadik kis könyv, amit Bálint Sándortól olvashattam, szintén az 1960-as évek elején került formálódó könyvtáramba: *A szegedi népélet 2.* címet viseli, s a szegedi Idegenforgalmi Hivatal adta ki 1958-ban. A néhány fényképpel illusztrált, nyilván nem szakembereknek szánt könyvecske ismertetett meg először a sajátos szegedi és tápai világgal.

Személyesen azután először 1967-ben találkoztunk a kaposvári önkéntes néprajzi gyűjtőtálalkozón. Erre az időre már többet tudtam Bálint Sándorról. Rózsa nővérem és leendő sógorom szegedi egyetemistaként hozták a friss híreket peréről, elítéléséről. Náluk, rajtuk láttam először azt a nagy szimpátiát, amellyel a szegedi diákság meghurcolt professzorát övezte. Így nem volt meglepő számomra az a nagy szeretet, amellyel az önkéntes gyűjtőtálalkozón résztvevő Bálint Sándort a legtöbb gyűjtő, kutató körülvette.

1968-ban a debreceni egyetem történelem–latin szakán megkezdtem tanulmányaimat. De Szabó László és Bellon Tibor ajánlásával rögtön bekapogtam a néprajzi tan-székre, Gunda Bélához is. Másodévtől azután harmadik sakként a néprajzot is felvettem. Néprajz szakos hallgatóként természetesen több mindent is el kellett olvasnom Bálint Sándortól. De azt is őszintén meg kell mondani, hogy tanáraimtól nem sokat, s nem sok jót hallottam felőle emlegetni. Inkább lesajnálva emlegették. Nem evilágra valónak, nem életrevalónak, naivnak tartották. A szegedi néprajzi oktatást is másodrangúnak minősítették. Ezt még el is tudtuk fogadni, hiszen akkortájt Szegeden valóban nem volt diplomát adó képzés.

Ebben az időben azonban a számomra leginkább meghatározó ismeretség Diószegi Vilmoshoz kötött. Mint gimnazista ismerkedtem meg vele. A markoláb (=palócokra jellemzőnek tartott, égitestet evő mitikus lény) utáni gyűjtőútja során jött el Kunszentmártonba, s magával vitt Csépára is. Ha Debrecenben és környékén járt, mindig elkért Gunda Bélától, s elkísérhettem Hortobágy környéki útjaira is. Hatalmas munkabírása, tudományt művelő elszántsága és alázata, de vizsgált témái is magukkal ragadtak. Halála 1972-ben nagyon megrendített. Azokban az években szülőhelyemen és másutt is nagyon sok hiedelemanyagot, szokásanyagot rögzítettem.

Bálint Sándorral egyetemistaként a Magyar Néprajzi Társaság népművészettel foglalkozó pécsi vándorgyűlésén találkoztam személyesen ismét. Ekkor már váltottunk pár szót, de nagyon a peremén voltam annak a társaságnak, amely őt az utcán kísérgette Lantosné Imre Máriaival és Lantos Miklóssal az élen. Ez már az 1970-es évek eleje, első fele volt. Magam sem tartom számon, de alkalmi találkozásaink mind

szorosabbra fonták ismeretségünket. 1973-ban azután megjelent Bálint Sándor nagy monográfiájának első kötete a Szent István Társulatnál, a *Karácsony, húsvét, pünkösd* című kötet. Ez a munka nagy hatással volt szakdolgozati kutatásaimra, szemléletemet is formálta. Ezekben az években ismertem meg Dobozy Miklós csoporttársam édesanyját, Erdélyi Zsuzsannát, aki 1970–1971-től mind ismertebbé vált az archaikus apokrif imádságok kutatásával. Debrecenbe is elhívtuk beszélgetni. (Hivatalos tanzéki fogadtatása ambivalens volt. Utólag úgy látom, ebben inkább a hatalomtól való félelem, megalkuvás játszott szerepet.) A Bálint Sándorral formálódó kapcsolatomra ez is nagy hatással volt: Erdélyi Zsuzsannától sokat hallottam Bálint Sándorról, s talán ő is emlegetett Sándor bácsinak engem, mint fia néprajzos csoporttársát.

1974-től azután megküldhettem Bálint Sándornak egy-két hiedelmekkel, szokásokkal foglalkozó tanulmányomat, első próbálkozásaimat. Úgy tudom, máig megvannak könyvtárában. Ezért akkor, amikor Gunda Béla szinte rákényszerített, hogy szakdolgozatom, majd egyetemi doktori értekezésem néhány fejezetét könyvvé dolgozzam fel, szakmai lektorként felmerült Bálint Sándor neve is. (A rákényszerítés úgy értendő, hogy a témát és területet nem magam választottam, hanem egy akadémiai tervmunka részeként Gunda Béla osztotta ki rám a feladatot. Szívem szerint a pátriámról, Kunszentmártonról írtam volna. A 70-es években írtam le mintegy 600 oldalnyi visszaemlékezést Amerikába szakadt nagybátyámtól, Ecsédy Ferencről. Lett volna tehát mit csinálnom. Remélem, néhány éven belül sikerül sajtó alá rendeznem! 1972-től elindítottuk a Tiszazug és Kunszentmárton módszeres, tematikus kutatását, amelyet Gunda Béla rosszalott és ellenzett.) A kézirat végül is elkészült, s 1979-ben az Akadémiai Kiadónál *Néphit és népszokások a Hortobágy vidékén* címmel megjelent. Lektor neve azonban nem található a könyvben. Az ilyen típusú szakmai háttér ügyeket Gunda Béla intézte, ahogy tudta, és ahogy lehetett. A kiadónak is lehettek olyan kikötései, amelyekkel Gunda Béla sem értett ugyan egyet, de nem tudott ellene tenni semmit. Így például minden törekvésünk dacára nem lehetett idegen nyelvű kivonat a könyvben. Gunda Béla, aki akkoriban talán a legkiterjedtebb nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezett, nagyon fontosnak tartotta volna ezt, ám nem tudta elérni. Javaslatára és a tanszék költségén azonban készült egy német nyelvű mellékelt, amelyet sok helyre a könyvvel együtt szétküldtünk. Hivatalos lektorom Katona Imre volt, akinek nagyon hálás vagyok máig emberséges és közvetlen stílusáért, amellyel engem, a kezdő fiatalembert magához emelt, fogadott. Szakmai kritikája, bíráló javaslata azonban nemigen volt. Debreceni tanáraimtól sem kaptam meg ezt. Ezért azt kértem Gunda Bélától, hogy szakmai véleményezésre elküldhessem a kéziratot Bálint Sándornak Szegedre. Hozzárult. Ekkor levélben megkérdeztem Sándor bácsit, elolvasná-e a több száz oldalas kéziratot, mielőtt az nyomdába menne, s elmondaná-e bíráló megjegyzéseit, amelyekkel a dolgozaton még javíthatnék. Jeleztem, hogy viszonzásul csak azt tudom felajánlani, hogy adataimat nyugodtan felhasználhatja készülő *Ünnepi kalendáriumában*. Nem tudtam, hogy annak kézírata már nyomdában van. (Sőt, azt sem tudtam, hogy ezzel borzasztó terhet rakok Sándor bácsi vállára, mert saját munkájától veszem el idejét. Ezt ma már,

levelezését olvasva, látom. S restelkedem is eléggé miatta.) Talán néhány hét múlva már meg is jött a válasza: van-e kiadóm, mert ha nincs, akkor segít megjelentetni. A visszaküldött kéziratot máig őrzöm. Sajnos, talán csak egy-két ceruzás megjegyzése olvasható a margón – a részletes bírálat elmaradt. De máig megsajdul a szívem, ha arra gondolok, hogy azonnal az önzetlen segítőkészség nyilatkozott meg benne, s azt sem kell mondanom, jól esett szakmai hiúságomnak, hogy nem kritizált, hanem biztatott. A megjelent Hortobágy-könyvet azután köszönetemmel megküldhettem neki 1979-ben. Nagyon jól esett az is, hogy a Hortobágy megjelenése, bár nem kapott túl sok ismertetést, sok ember barátságát, ismeretségét meghozta. Tóth Sándor, az Új Ember újságírója Bálint Sándor méltó folytatásának tartotta. Tizenöt év múlva olvashattam, hogy Tomka Miklós az 1980-as évek elején Bálint Sándor munkáival együtt egy német nyelvű kiadványban az akkori idők egyik jó vallásszociológiai(!) írásának minősítette. (Később elmondta, miért. Az akkori pártállami viszonyok között igyekezett minden vallással foglalkozó írást figyelembe venni, amikor összegezését megfogalmazta. Így kerültem látókörébe. S lettünk később jó ismerősök. Ma már nem tenne persze ilyet.)

A 70-es évek végén egyre szaporodtak szegedi látogatásaim. Nővéremék odaköltöztek. Amikor hozzájuk látogattam, mindig felkerestem Sándor bácsit és Ferenci Imrét is. Mindkettőjüket igyekeztem bevonni a már évek óta folyó tiszazugi kutatásokba, elsősorban a szokásos őszi, októberi konferenciákra szakmai elnöki minőségben, de vártam útmutatásaikat, kutatási javaslataikat is. Egy ízben, talán 1978-ban, de lehet, hogy már a Hortobágy 1979-es megjelenése után, Juhász Antal a Móra Ferenc Múzeumból meghívott egy előadásra a magyar néphit témakörében. Az előadásra eljött Sándor bácsi is. Nagyon jól esett gratulációja.

1978–1979–1980. Igazából ez a két-három év volt, amikor nagyon közel engedett magához, s én is erősen szellemi-lelki hatása alá kerültem. A lakásán tett rövid látogatások során én többnyire hallgattam, ő beszélt. Gazdag és tematikus könyvtára lenyűgözött. Sok könyvet ajánlott ebből figyelmembe. Olyan közvetlen tanári viselkedést láttam tőle, amivel én Debrecenben nem találkoztam. Aki azon volt, hogy minden tudást átadjon az érdeklődőknek. Nem érezte a tanár és a diák, az öregebb és a fiatalabb közti óriási távolságot. Én persze egyszerűen képzetlennek és butának éreztem magam mellette, hogy ezt a nevet és könyvet sem ismerem, meg azt sem. S óhatatlanul az alma materem szellemisége jutott eszembe. Egy ízben, talán 1979/1980 telén elkezdtem egy füzetet is vezetni az általa ajánlott könyvekről, de nem sokat írhattam már bele. Ezekben az években kaptam tőle néhány dedikált különnyomatot, amit személyesen adott át vagy postán küldött Debrecenbe.

A tiszazugi tematikus kutatásaink során 1979-ben jutottunk el oda, hogy az ünnepek szokásait, rítusait módszeresen dokumentáljuk, abból kiállítást rendezzünk, s egy két-napos tanácskozáson pedig előadásokban bemutassuk. Sándor bácsi elvállalta az elnöki tiszteket. Hívtuk Erdélyi Zsuzsannát is, akivel ekkor már szintén jó kapcsolatot ápoltam, de ő férje betegsége miatt nem tudott, nem akart eljönni. Tudtuk, hogy Sándor bácsi akkor nyáron töltötte be a 75. életévét. Azt is tudtuk, hogy köszöntését szakmánk és

általában a nyilvánosság nem vitte túlzásba. Ezért azt határoztuk el, s ennek Bellon Tibor volt a kivitelezője, hogy tiszteletünk és szeretetünk jeleként csináltatunk neki egy nagy tálat a tiszafüredi ifj. Szűcs Imre fazekassal, s abba beleíratuk: Bálint Sándornak 75. születésnapjára a Tiszazug népeletének kutatóitól. Az októberi konferencia megnyitója alkalmával nekem jutott a megtisztelő feladat, hogy kutatótársaim nevében Sándor bácsit köszönthessem, s hogy neki a tálat átadjam. Máig őrzöm akkor kézírásal papírra vetett gondolataimat. Meglepte a nem várt köszöntés, s ritkán láttam olyan felszabadultan derűsnek, jókedvűnek, mint azokban a napokban. Hónapokkal később Erdélyi Zsuzsannától hallottam, a neki írt levélben is boldogan nyugtázta a kunszentmártoni fogadtatást. S csak 2001-ban olvashattam el egykori tanársegédjéhez, Rónai Bélához írott levelét, amiben azt írja, hogy „Voltam Kunszentmártonban három napig egy tiszazugi néprajzi tanácskozáson. Túlnyomóan debreceniek szerepeltek, azonban megható kedvességgel és becsüléssel vetek körül.” Valóban, így is akartuk.

A plébánián szállt meg, de ellátogatott szüleimhez is, ahol még arra is volt ideje, hogy az akkor másfél éves Orsi lányommal is játsszék egy kicsit, meglövegoltatva a térdén, mondván, hogy neki is van egy Orsi unokája. Úgy éreztem, jól esett neki, hogy családomban hozzá hasonlóan gondolkodó és élő emberek közé került.

Az első nap estéjén egy rövid beszélgetésre a kunszentmártoni múzeum irodájában ült le társaságunk. Máig őrzöm hangját azon a magnószalagon, amelyen szegedi tanszéki elődeiről beszélt. A Herrmann Antalról szóló történeteit néhány éve Bálint Sándor neve alatt a kolozsvári Kriza János Társaság Herrmann Antalról szóló kis füzetében közzétettem. Megtudtam, hogy korábban is járt már Kunszentmártonban Józsa László tanár úrnál. Felkerestük a Nagytemplomot, s azt kérte tőlem, hogy csináljak egy fényképfelvételt a Szent Antal-oltár szerinte 18. századi kolostormunkájáról, amely a Radnai Szűzanyát ábrázolta, jelezve azt a szoros kapcsolatot, amely őseimet, a kunszentmártoniakat Máriaradnához, s a Radnai Szűzanyához 1726-tól, Radics István csodálatos gyógyulásától kezdve kötötte. A képet később megcsináltam s elküldtem neki. Ugyanekkor elkérte gyűjteményemből azt a radnai imalapot, amelynek fametszete szintén a Radnai Szűzanyát ábrázolta, ám ami az ő gyűjteményében nem volt meg. Ekkor már többször beszélt készülő munkájáról, a magyarországi búcsújárás összefoglaló kultúrtörténeti leírásáról. Az imalap máig ott van a Móra Ferenc Múzeumban őrzött hagyatékának egyik dossziéjában.

Erdélyi Zsuzsannával ekkor már tervezték egy népi vallásosság gyűjtemény megalapítását. S mintegy hangosan gondolkodva Sándor bácsi egy ízben a lakásában elmondta, hogy annak vezetésére számításba vettek engem is. De véleménye szerint biztos debreceni állásom nem érdemes egyelőre annak kedvéért feladni. Ekkor beszéltem neki arról, hogy a feleségem családjánál, apai nagyanyja testvérénél menedéket lelt idős apáca, M. Benes Anna, őriz egy csodálatosan szép, viszonylag nagyméretű sasvári Pietà-szobrot. Ezt Sándor bácsi elkérte a létesítendő múzeum gyűjteménye számára. S valóban, ha jól emlékszem, 1980 februárjában, személyesen jött el vonattal érte Kunszentmártonba. Józsa László, egykori tanítványa Kakuk Mátyás tanár úr, s én fogadtuk, kísérgettük. Megható volt látni, milyen szeretettel bánik a festett fa szoborral.

A konferenciánk menetrend szerinti programja volt, hogy a harmadik napon elvitük vendégeinket arra a területre, azokba a tiszazugi községekbe, amelyeket az előző nyáron kutattunk, vizsgáltunk. S lelkesen próbáltunk minden információt ráönteni vendégeinkre. A kunszentmártoni Alsó temető és lóger (=rakodó) meglátogatása után Sándor bácsit így vittük el a művelődési ház mikrobuszával Cséparára és Tiszasasra. Csépán akkor tanácselnök volt Botka János, Sándor bácsi egykori szegedi tanítványa, aki nagy szeretettel fogadta egykori tanárát lakásában annak ellenére, hogy – elmondta – tudja, hogy a rendszer által csak megtűrt, elítélt, politikailag megbélyegzett tanárát vendégül látnia rossz pontot jelent számára. Az ekkor készült fényképeim között van az is, amelyen Sándor bácsi a csépai halottlátó, Mészáros Mihály sírkeresztjénél áll. Róla hallgatói gyűjtöttek adatokat, s írt róla az *Egy magyar szeptember* előszavában. Akkor már készült csépai tanulmánykötetünk, s Sándor bácsi néhány adatra felhívta figyelmemet a halottlátóval kapcsolatban. Máig kedves, s nagyon tanulságos olvasmányom – hallgatóimnak is folyton idézem – Tömörkény Istvánnak *A holtakat látó* című novellája. Az etnografikum/folklorisztikum mellett az írás emberi, lélektani tanulsága talán még fontosabb.

Ekkor történt a tiszasasi Öregtemetőben, amikor annak gombfáit, fejfáit mutattuk neki, hogy hozzám fordult, kezét karomra helyezve azt mondta, hogy bennem látná munkája folytatóját! Bevallom, hogy a hirtelen támadt nagy öröm és elismerés mellett inkább a nagy felelősség súlyát éreztem. Már nem tudom, mit dadogtam válaszul neki. Talán Bellon Tibor hallotta még mindezt. Ő is, Szabó László is utána abban igyekeztek megerősíteni, hogy fel kell vállalnom a feladatot. Sándor bácsi mondata lelkembe égett. De túl azon, hogy a vallási tematikát felvállalom, más nem látszott kivihetőnek akkor. Jóllehet, eszembe jutott, hogy ezt a feladatot leginkább Szegeden lehetne csinálni, ahol éppen az ő munkássága révén ennek gyökere van. De a rendszer és az egyetemi struktúra mozdulatlan, monolit jellege nem tűnt egyhamar megváltoztathatónak.

Később, már jóval halála után megtudtam, hogy nem én voltam az egyedüli, amint azt sokáig hinni véltem, akit kitüntetett bizalmával, s szerette volna utódjául kiszemelni. Ilyen volt Juhász Péter, akit rátkai plébánosként ismertem meg, aki évtizede várt római, vatikáni kutatóútja alatt hunyt el váratlanul, s aki az 1940-es években valóban elindulhatott volna ezen a pályán, vagy Hetény János, most már nyugalmazott soproni plébános, akivel ma szoros munkakapcsolatom van. S bizonyára voltak még mások is. Ez a tudat abban legalábbis segített, hogy véletlenül se bízzam el magam, hanem tudatosan készüljek, hogy megfeleljek a feladat nagyságának és nagyszerűségének. Hiszen már 15 évesen tudtam, elhatároztam, megfogadtam, hogy munkámat – képességeimet és korlátaimat figyelembe véve – mindig jól, s végső soron Isten nagyobb dicsőségére végzem. Hogy ezt így érdemes, abban csak egyre jobban megerősít a Sándor bácsi kéziratos naplójából összeállított Breviárium sok értékes gondolata. Hogy az élet ajándék ugyan, de feladat és kötelesség is. Mindhárom szóról lehetne külön hosszan elmélkedni. Sándor bácsi két embert, illetve családot emlegetett, akikkel feltétlenül meg kell ismerkednem: Grynaeus

Tamást és feleségét, Lantos Miklóst és feleségét Imre Máriát. Az 1980-as évek meghozták az ő barátságukat is.

Sándor bácsi balesetének híre Erdélyi Zsuzsannán keresztül ért el. Egy bő hét aggodással tele. Majd a temetése az alsóvárosi templomból. A kérdőjelek sokasodtak és ágaskodtak: hogyan lehet, és mit lehet, kell Bálint Sándor halála után folytatni? Mennyivel jobb lett volna az ő tanácsaira támaszkodva, tanítására építve dolgozni, kutatni, készülni a feladatra, a feladatokra. Sándor bácsi hagyatéka végül is a Móra Ferenc Múzeumba került. Erdélyi Zsuzsa nénitől ugyan tudom, hogy a katolikus egyház is megmozdult megvásárlása érdekében, és Erdélyi Zsuzsanna javaslatára Trogmayer Ottó felkérésére 1981-ben tagja lettem a hagyatékot gondozó kuratóriumnak. 1982-ben a csépai tanulmánykötetünket már Bálint Sándor emlékének ajánlottuk. 1980 nyarán, közvetlenül Sándor bácsi halála után a Corvina Kiadóból Szilárdfy Zoltán tanácsára Varga Zsuzsa felkért, hogy rendezem sajtó alá Bálint Sándor elkészültnek feltételezett kéziratát a búcsújárás néprajzáról és kultúrtörténetéről. A kézirat keresése során jártam utoljára Sándor bácsi lakásában. Még minden a régi helyén volt, de már Péter fia és családja lakott benne. Miután kézirat nem került azóta sem elő, intenzív terepmunka, levéltári és könyvtári kutatás kezdődött. Nekem talán ez volt a legnagyobb felkészítő iskolám. Voltak évek, hogy legalább három hónapot töltöttem terepen. Köszönet érte feleségemnek, gyerekeimnek, szüleimnek, hogy segítettek, elviseltek. 1987-re elkészült a kézirat. Közben megismerkedtem Lantos Miklóssal és feleségével, Imre Máriával. Miklós illusztrálta fényképeivel a *Búcsújáró magyarokat*, amely végül is Sándor bácsi és az én nevem alatt, közös szerzőségben, de csak 1994-ben és a Szent István Társulatnál jelent meg. Eddig az első olyan anyagegyüttes Bálint Sándor hagyatékából, amelyet feldolgozott, kiegészített és megírt valaki. De hány ilyen téma lenne még! Grynaeus Tamással azonban csak pontosan egy évtizeddel később, 1990-ben, a Bálint Sándor halálának 10. évfordulóján rendezett tanácskozáson ismerkedtem meg.

Az életem közben Debrecenből Budapestre kanyarodott, az akadémiai néprajzi kutató intézethez. Még Debrecenben ért azonban Ilia Mihály levele, hogy figyelj munkáimat és reméli, Szegedre pályázom. Álláshely sehol, s ekkor még élt és dolgozott a szegedi néprajzi tanszéken Ferenczi Imre. S 1989-ben, Ferenczi Imre váratlan és tragikus halála után az újabb hívás, hogy adjam be pályázatomat a megürült álláshelyre. Akkor költöztünk Debrecenből Budapestre. A szegedi állásra újabb négy évet kellett várni. 1993-ban kiírt álláspályázattal kerültem a szegedi Néprajzi, 2003-tól Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékre. Már 1992 őszén, amikor meghívásom biztossá vált, elindítottam a Szegedi Vallási Néprajzi Konferenciák sorozatát. A tudományközi konferencia témájaként a szentembereket, a vallásos élet szervező egyéniségeit és jeles alakjait választottuk, hiszen pontosan ötven évvel korábban, 1942-ben adta közre Bálint Sándor *Az egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza* című kötetét korszakos tanulmányával együtt. A konferencia előadásai ugyan nagy késéssel, 1998-ban, de a *Szentemberek* című kötettel elindították a *Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár* sorozatát. Ebben napjainkig már 13 kötet jelent meg. Első vallási néprajzi kiadvány-

sorozatunk, a *Devotio Hungarorum* forráskiadvány sorozat 1994-ben indult. Ennek is már tíz kötete látott napvilágot. Bálint Sándor 90. születésnapján, 1994-ben az idegennyelvű akadémiai folyóirat, az *Acta Ethnographica Hungarica* jelentetett meg emlékező írásokat Bálint Sándorról, a nagy szegedi tudósról.

A kutatási és oktatási tervekben nagy tudatosság és bizonyos fokozatosság van természetesen. Célunk az, hogy a Dél-Alföldön betöltött regionális integráló szerep mellett tanszékünk, Bálint Sándor egykori tanszéke hazai és nemzetközi vonatkozásban is a vallási néprajzi kutatások meghatározó műhelye legyen. 1998-tól elindult a vallási néprajzi speciális képzés. Juhász Antal munkáiban a nagytáj kutatása van fokozott mértékben jelen.

Bálint Sándor kultuszát tanszékünk tudatosan ápolni igyekszik. Fényképe szemináriumi helyiségeink falán látható. 1996-tól rendezzük meg a tanszéki diplomaosztó ünnepséget. Ennek keretében végzős diákjaink megkoszorúzzák alsóvárosi vagy Pantheonbeli szobrát. Így érkezett el a 2004. év, születésének századik évfordulója, s az általa sokáig vezetett néprajzi tanszék megalapításának 75. jubileuma. Tőle származó, róla szóló, neki dedikált írásokkal kívántunk megemlékezni róla. S egy Bálint Sándor éremmel, amellyel a következő tanévtől a legkiválóbb szakdolgozót szeretnénk kitüntetni, elismerni. Bálint Péter jóvoltából egy Breviárium is jár az érem mellé. A materiális elismerés mellett a gondolati, érzelmi tisztaság, a szellemnek a jelen kultúrájában való megfűrdetése és Istenhez emelkedése gyaránt.

Gyulay Endre megyés püspök 2005-ben elindította boldoggá avatási eljárását, amit folytat a jelenlegi szeged-csanádi megyés püspök, Kiss-Rigó László is. Az egyházmegyei szakasz után az eljárás római szakasza 2012–2013 telén jutott el a pozícióig. A szentté avatási ügyek kongregációja ezzel elismerte Bálint Sándor életszentségét. Most már csak egy csodára van szükségünk, ami közbenjárására történt, hogy a boldoggá avatása megtörténjen. Ehhez segíthet bennünket az *Isten szolgája, Bálint Sándor, a szolgáló szeretet példaképe* (Szeged, Gerhardus Kiadó, 2012) címmel nemrég megjelent, életszentségét bemutató kis füzet, valamint a kis szentképek egész sorozata. Ez utóbbiak Bálint Sándornak egy-egy magvas gondolatát emelik ki és ajánlják átemlékezésre, követésre.

Választ adnak arra a kérdésre, hogy lehet-e napjainkban tudatos keresztényként, Isten közelében élni egy egész, hosszú életen át? Minden nehézség ellenére – lehet. Erről vall saját szavaival a néprajztudós, pedagógus, politikus Bálint Sándor és így szólnak életéről pályatársak, ismerősök, barátok, a kortársak, felmutatva nekünk egy megpróbáltatásokkal teli, hitvalló és hiteles keresztény élet példáját. Válaszai igazak, emberiek és keresztények. Ezért követésre méltók. Így segíthetnek bennünket abban, hogy a magunk hasonló keresztény és hiteles válaszait kialakíthassuk. De abban is, hogy tudjunk imádkozni boldoggá avatásáért.

„Ha rendben van a lelkem, rendben van a színpad is!”

Református lelkésznek készült, de a sikertelen felvételi után elállt a papi hivatástól. A perkupai Szegedi Csaba 20 évesen találkozott először az akkordok sokszínű világával, és egy életre elkötelezte magát a színpad iránt. A lévays öregdiák pótolva komoly elmaradását a Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskolán, majd a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen végzett. Az Operaház Prima Junior-díjas baritonja legutóbb hazai terepen, az égerszögi református templomban adott koncertet. A fellépés előtt válaszolt kérdéseinkre.

– *Református lelkésznek készültél, de egészen más pályára tévedtél. Korábbi interjúban azt nyilatkoztad, hogy van hasonlóság a két hivatás között...*

– Örülök, hogy nem sikerült a felvételem a teológiára, mert így elmondhatom: megtaláltam a helyem, és feladatom az életben. A közelmúltban Buenos Airesben jártam, úgy éreztem magam, mint egy lelkipásztor, aki elmegy az óceánon túlra. Rendszeresen beszélek a darabok előtt, elmondom, hogy milyen kötődésem van az adott dalhoz, és milyen a személyes kapcsolatom a művekkel. Az ember beleszövi saját tapasztalatait az előadásába. Szerintem nem feltétlenül kell lelkipásztornak lenni ahhoz, hogy az ember példát mutasson. Lehet az ember kőműves, fodrász vagy eladó, ha tisztességesen és példamutatóan teszi, akkor mint egy református lelkész „vezeti” az embereket. Eközben magam is próbálok rajta maradni a helyes úton, ami nagyon nehéz ebben a világban.

Szegedi Csaba a szülőfalujában...

...és a közönség

– *Mestered, Sólyom Nagy Sándor mindig arra buzdított, hogy ha kell, halj meg a szerepedért a színpadon. Mit értett ez alatt?*

– Visszatérve a korábbi párhuzamhoz: én akkor hiszek egy lelkésznek, ha hiteles az, amit mond. Egy operaénekes úgy hiteles a színpadon, ha átéli a szerepét, s ha a darab megkívánja, akkor hitelesen meg kell halnia. Mindenkinék voltak nehéz időszakai, csalódásai az életben, szerelmekben, embereken... Nehéz pillanatok, amiket önző módon nem felejték. Elraktározom arra az időszakra, amikor elő kell vennem, amikor abból meríteni és építkezni tudok a színpadon azért, hogy hitelesebb produkció szülessen.

– *A nehézségek és csalódások ellenére azt vallod, hogy minden perc ajándék a színpadon.*

– Igen, ez a mottóm. Zseniális ez a szakma, én vagyok a legszerencsebb ember, hogy ilyen munkám van. Nagyon sok helyre eljuthatok, sok emberrel találkozhatok, érdekes és izgalmas feladatokkal szembesülök. Még nagyobb ajándék, hogy itt beszélgetünk az én kis hazámban, s egy olyan közösségnek hozhatom el az opera ígését, akik számára nem annyira elérhető. Akiktől ez kicsit távol áll, mégis érdeklődéssel és kíváncsisággal jönnek és hallgatják végig a műsort.

– *Milyen egy picit ilyenkor elszakadni a világtól, ha fogalmazhatok így?*

– Igen, valóban elszakadok a világtól, hiszen az ember itthon máshogy éli meg ezeket a pillanatokot. Borzalmasan izgulok most a koncert előtt, lehet, nem lát-szik rajtam, de két napja valójában feszengek. Nehezebb ez a pár pillanat, mint a sevillai borbély szerepében – ezzel debütáltam az Operaházban – a belépő előtt. Itt nincs köztünk egy zenekari árok, csak egy zongora van mellettem, közel az emberek, mindent hallanak, látnak, és olyan arcok figyelnek, akik végigkísérték a gyerekkoromat. Olyanok, akik engem nem operaénekesként, hanem „Csabika-ként” ismernek.

– *Az izgalmat fokozza, hogy a koncert előtt levált a cipőd talpa. Ez a szakma tele van meglepetésekkel, amikor rögtönöznie kell a művésznek.*

– Igen, rögtönözni kell, ami most két pillanatrágasztó lesz. Remélem, hogy a hatását erre a kis időre megtartja. Mindenesetre örülök neki, hogy levált, mert ez azt mutatja, hogy használok a cipőt, márpedig nem ezzel járok le a boltba a sarokra... (nevet)

– *Beszéltél a művészi hitelességről, és az ezt ostromozó kihívásokról. Hogyan tudsz ember maradni a reflektorfényben, egyensúlyban lenni magaddal és a közön-séggel?*

– Remélem, sosem fogom elfelejteni, hogy Perkupáról indultam. Egyszerű, borsodi faluból jöttem, ahol még vannak értékek. Ha nem lenne ez a múltam, a gyönyörű gyermekkorom, és nem lettek volna fantasztikus szüleim, akiktől sokat tanultam, akkor nem ilyen ember lennék, amilyen vagyok, nem tudnám a dolgaimat úgy végez-ni, ahogy most végzem. Rengeteget segít, hogy van hitem, istenfélő emberként élem

napjaimat, és végzem a munkámat. Ez olyan erőt és kitartást ad, amit semmihez sem lehet hasonlítani.

– *Nem hiányzik a vidéki élet?*

– Nagyon hiányzik! Sajnos (ugyanakkor hála Istennek is) nagyon kevésszer járok haza, mert ez azt jelenti, hogy van dolgom. Operaénekesként borzasztó lenne munka nélkül, és ha édesapámmal kellene kaszálni (ami önmagában egy csodálatos dolog). Így minden pillanatot sokkal jobban értékelek, amikor itthon vagyok, mint ezelőtt tíz évvel. Akkor még nem tudtam, most már tudom mit jelent távol lenni a családtól. Nem keserűség van bennem, sőt boldog vagyok, hogy Isten ilyen kihívásokat állít elélem.

– *Elégedett vagy az életeddel?*

– Igen! Fantasztikus dolgok vannak mögöttem, előttem is, nagyon remélem, hogy ez a lendület, ami bennem van, amióta lediplomáztam töretlenül visz előre. Remélhetőleg ez emelkedő, fölfelé ívelő görbét fog mutatni, amiért nagyon sokat teszek, gyakorlok, tanulok, remélem, hogy ennek meglesz a gyümölcse!

– *Nagy álmod, hogy egyszer a Metropolitan (New York) színpadán énekelj...*

– Ez tényleg az álmaim netovábbja, hogy Perkupáról eljussak oda, bármilyen kicsi szereppel. Emellett szeretnék egy gyönyörű egészséges családot, van egy menyasszonyom. Minden nagy művész mögött áll egy biztos családi háttér. A szüleim példáján keresztül is tudom, hogy az életnek ez a menete, így működik jól: ha rendben van a családom, rendben van a lelkem, és ha rendben van a lelkem, akkor rendben van a színpad is!

Kojsza Péter (tirek.hu)

Egy művészcsalád a miskolci irodalom- és művészetkedvelők körében

Családi találkozóra, közös ünneplésre érkeztek városunkba a művészcsalád tagjai: Mezey Katalin, a Széphalom Könyvműhely vezetője, Oláh János, a Magyar Napló főszerkesztője, és gyermekeik, (Oláh) Lackfi János, a Nagyvilág szerkesztőségének munkatársa, valamint Oláh Katalin és Oláh Mátyás László.

Miskolci találkozóink kétszeresen is családi, mert vendégeink egyazon művészcsaládnak a tagjai, s mert mindazok, akik a teremben vannak, az irodalom- és művészetkedvelők legtágabb értelemben vett családjához tartoznak. Ünnepünk is kétszeres, mert ünnepe az irodalom és művészet eszközeivel történő megnyilatkozásnak, s mert Mezey Katalint a legközelebbi napokban köszönthették kerek számú születési évfordulóján a hozzá legközelebb állók, akik mellé most mi is felsorakozhatunk.

Tudatában annak, hogy a költőket akár a szavak szobrásának, a szobrásokot pedig akár a formák és arányok költőjének is nevezhetnénk, leszögezhetem mégis, hogy a meghívott művészcsalád tagjai között több a szó szorosabb értelmében vett költő, mint a szobrász.

A költészetről szól tehát következő két idézetem.

Az elsőt Oláh János egyik kötetének utószavából vettem:

„Ahol a költészetet elhanyagolják, ott végveszélybe kerül az ember, a közösség öntudata.”

A második Határ Győző egyik bökverse:

„itt a perc a / szembesítő / most ütött az óra / ezer költő / esik egy fő / árva olvasóra // mint a tévét / úgy olvassa: / kinyitva se nézi – – / lőttek nektek / költészetnek / jó magyar vitézi!”

Sok a költő, kevés az olvasó – parafrazeálhatnám a madáchi szentenciát, és ez akár ténymegállapítás is lehetne, amelynek azonban csak a második közlésegsége szolgálthatna okot aggodalomra – de csak akkor, ha nem tudnánk, hogy a költészet ismeretének a korábbi évszázadokban sem az olvasás volt az egyedüli forrása, feltétele.

Sok tehát a költő?

Lehet-e sok a költő akkor, amikor a közösség öntudatának ápolásában a leghatékonyabb szerepet éppen a költő vállalja, vállalhatja?

A közösség öntudatának ápolását szolgálta a fiataloknak az a csoportja is, amelynek tagjai harcaik megvívása után *Kilencek* néven vonultak be a magyar költészet történetébe antológiájukkal, az *Elérhetetlen földdel*. Az antológia címadó versét Oláh János írta, az antológia szerzői között pedig ott találjuk Mezey Katalint is.

A két költő rövidesen házasságra lépett, s a hetvenes évek első felében megszületett három gyermekük. Eddigi pályájukat úgy futották meg, hogy mára gyermekeikkel együtt a magyar irodalmi, művészeti és művelődési élet meghatározó szereplőivé váltak.

A család költőitől egy-egy verset választottam – abban a reményben, hogy köl-

tői műhelytitkokra fényt vehet egy-egy alkotás is. Arra már csak a versek újraolvasásakor döbbsentem rá, hogy tanúságuk szerint mindhárom alkotás sajátos módon merít a hagyományokból.

Oláh János retorikai alakzatokra épülő *Bűvös kör* című versében nem nehéz a bibliai gondolatritmus eszközeit felismerni.

Lackfi János *Tanulságok* című versének közmondásrészletei és -töredékei egyszerre idézik emlékeztünkbe a népi bölcsesség egy- és többnyelvű gyűjteményeit, valamint a bibliai példabeszédeket.

Mezey Katalin *Fordított Kömíves Kelemen* című verse nemcsak jól ismert, régi stílusú népbaladánkat, hanem ennek közvetítésével az *építő-áldozat* ősrégi művelődéstörténeti motívumát is idézi. Nem hagyható említés nélkül, hogy a vers három szótagos, úgynevezett ütemhangsúlyos daktilusokat – *Jaj, nékem, / fordított / Kömíves / Kelemen* – sorjázató ritmusa legrégebb ismert magyar nyelvű szövegemlékünk kezdő szavainak – *Látjátuk / feleim / szümtükkel, / mik vogymuk* – ritmusával cseng egybe. A bűnbeesés történetét összefoglaló *Halotti beszéd* révén a magyar szóbeliség hagyománya így módon Mezey Katalin versében is a biblikus hagyománnyal fonódik össze.

Oláh Máttyás László: Teiresziasz (a szobrot Budapesten, a Kossuth téri metróállomáson állították fel)

dolom, hogy legérvényesebben jellemezni őket mégis egy-egy szobrászati alkotásukkal lehet. Oláh Katalintól a tokaji gimnázium emlékfalán felavatott Mikes Kelemedomborművet, Oláh Máttyás Lászlótól pedig a Kossuth téri metróállomást díszítő, Teiresziaszt vakvezető kutyával ábrázoló szobrot választottam. Ezeket az alkotásokat is a hagyományokhoz való kapcsolódás avatja sajátosan korszerűvé.

Oláh Katalin: Mikes Kelemen (dombormű a tokaji gimnázium emlékfalán)

Oláh Jánosról tudjuk, hogy annak idején a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban végzett. Nem teljesen előzmény nélküli tehát a házaspár fiatalabb gyermekeinek a képzőművészeti érdeklődése.

Oláh Katalin és Oláh Máttyás László is szobrászdipломát szerzett 2004-ben a Magyar Képzőművészeti Egyetemen, de mindketten alkotnak a képzőművészet más ágaiban is. Úgy gondolom,

Elhurcolt szerzetesekre emlékeztünk

A Keresztény Értelmiségiek Szövetsége miskolci csoportja idén is – immár kilencedik alkalommal – megrendezte koszorúzási ünnepségét a minorita rendház falán elhelyezett emléktábla előtt, a szerzetesek elhurcolásának, szétszórásának 63. évfordulóján. Az ünnepség kezdetén Alakszainé dr. Oláh Annamária, a KÉSZ miskolci csoportjának elnöke köszöntötte a megjelenteket, majd Csókay Károly jezsuita atya mondott ünnepi beszédet. Ezután került sor a koszorúzásra, majd a szentmisére, amelyet ugyancsak Csókay atya mutatott be a templomban. Az ünnepségen és a szentmisén közreműködött a Szent Ferenc-kórus, Regős Zsolt vezetésével.

**Alakszainé
dr. Oláh Annamária**

– Kedves emlékező miskolciak! A Keresztény Értelmiségiek Szövetsége miskolci csoportja nevében nagy tisztelettel köszöntöm önöket és nagy szeretettel köszöntöm P. Csókay Károly atyát, jezsuita szerzetest, akit nem véletlenül kértünk meg ennek a megemlékezésnek a megtartására – mondta bevezetőjében Alakszainé dr. Oláh Annamária. – Ha valaki előtt nem lenne ismert a tény, kilenc évvel ezelőtt Kartal Ernő bácsi – nekünk már csak bácsi marad örökre – kezdeményezte a rendház falán, ennek az emléktáblának megkoszorúzását, az elhurcolt szerzetesek emlékére. Június 17-én lesz 63 éve annak a szégyenteljes eseménynek, ami

Miskolc város keresztény közösségeinek szívében ma is egy nagy keresztet rajzol, azoknak az embereknek az emlékét, akiket miattunk hurcoltak el, és akik értünk szenvedtek. Károly atya maga is az elüldözöttek közé tartozott. Igaz, őt nem innen, és nem azon a napon üldözték el. Élő tanúja azoknak az időseknek. Az ő szavai tehát méltó módon segítenek bennünket emlékezni a mi vértanúinkra.

Még egyszer szeretettel köszöntöm Károly atyát, és köszönöm a közreműködőknek is, a Szent Ferenc-kórusnak, és minden miskolcinak, aki akár itt, személyesen, akár a televízió segítségével részt vesz a mai emlékező ünnepségünkön. Felkérem Károly atyát, tartsa meg emlékező beszédét.

P. CSÓKAY KÁROLY SJ

Áldozatvállalásuk gyümölcse az intézményesített erőszak bukása

Manapság nem sokat hallunk a hitük miatt elhurcolt személyekről hazánkban. Ezért jó, hogy a Keresztény Értelmiségek Szövetsége miskolci csoportja megtartja ezt az emlékezőt, a 63 éve az ávosok által elhurcolt és szétzört minorita szerzetesekről, akiknek nevei itt vannak az emléktáblán: Péchy Alán tartományfőnök, Beck Pál hittanár, Szendrey Bonaventura házfőnök, és társaik.

Vajon miért szórta szét és hurcolta el őket és a többi erős jellemű, hithű embereket, férfiakat és nőket a kommunista diktatúra, és azokat is, akiknek nem jutott emléktábla? Ez az első kérdés, mikor megemlékezünk róluk, de ezt követi a második is: hogy miért kell megemlékezni róluk és a többi hitük miatt üldözött és szétzört testvéreinkről?

Elhurcolták őket, másokat kitelepítettek vagy börtönbe zártak, mert az ateista hatalombirtoklóknak egyik legfőbb célkitűzése az volt, hogy minél kevesebb önállóan gondolkodó és velük szemben nem meghunyászkodó ember akadékoskodjon velük. Azért is akarták ellehetetleníteni az egyházat, mert az igazság szeretetére és az emberi méltóság tiszteletére nevelte az embereket, ahogy a mi Urunk, Jézus Krisztus tanította.

Az akkori hatalom nem akart mártírokat csinálni belőlük, mert az ártott volna a rendszer hírnevének külföldön. Ezért egyszerűen elhurcolták és szétzörték őket, vagy munkatáborokba vetették, hogy cementgyárat, vagy egyetemi épületeket építsenek. Eltűntették őket, nem akarták, hogy a hívő nép számon tartsa azokat, akiknek volt bátorságuk, hogy hitüket megvallják, és nemet mondjanak arra, ami sérti az emberi személy méltóságát.

Érdemes most egy kicsit a mai vallási helyzetre tekinteni. Ugyanis a hitélet megakadályozásának van egy sokkal alattomosabb és talán hatékonyabb módja is, mint a nyílt keresztényüldözés. Látni lehet a sötétség hatalmának tevékenységét, például a hírközlő eszközökben, legyen az egy napilap vagy hetilap, amik ott vannak a bevá-

Csóky Károly

sárló központok pultjain, vagy a rádiók, a televíziók vagy az internet adásain. Ezekben keresztül tudják az emberek tudatvilágát lefoglalni és irányítani. Ezekben nem az evangélium szerinti életet hirdetik, nem a keresztény élet szépségét és gazdagságát mutatják, hanem az engedékeny társadalmat, ami nem tűri a keresztény erkölcsi értékeket. Nem a másokért élő embert és a meggyőződéséért áldozatot vállaló személyt állítják élénk, hanem az önző, a gazdag, a mások eszén túljáró ügyes embert, aki élvezi az életet, s aki számára minden megengedett. Megdöbbenő, hogy mennyire át tudják alakítani sokak tudatát, mindenhová beférkőznek és elérik, hogy a tömegek ne tudjanak Jézus Krisztusról és tanításáról, aki békét, megbocsátást, áldozatra kész szeretetet és Istenhez való feltétlen hűséget hirdetett.

Hála legyen az Úrnak, hogy ma is vannak hithű emberek, akik számára Jézus Krisztus az Úr, és hozzá ragaszkodnak, belőle erőt merítenek a mindennapi, tanúságtevő élethez. Ilyenek voltak a múlt üldözöttei, az elhurcolt és szétszórt minorita testvérek, és ilyenek vannak ma is, akik eljárnak a templomba a szentmisére vagy az istentiszteletre. Akik igyekeznek minden emberi gyarlóságaik ellenére Isten szándékai szerint élni, akik elkapcsolják a tévét vagy az internetet a pornófilmek előtt, akik tudnak mértékletesek lenni az étel és ital fogyasztásában, akik becsületesek munkájukban, akik lehetőségeik szerint segítik rászoruló embertársaikat, akik tudnak egészségesen élni és szórakozni. Náluk ritkább a válás, keresik az igazságosságot és nem engedik manipulálni, könnyen befolyásolni magukat.

Az ilyen hithű emberek nem jelentenek jó üzletet a fogyasztói társadalom számára. Nekik tömegemberek kellene, akik hagyják sodorni magukat az árral. Azokra a jellemekre, akik le tudnak mondani kényelmükről, és ha kell, feláldozzák előmenetelüket elveikért és embertársaikért, az önzésre épülő modern társadalom nem tart igényt. Anno, ezért is hurcolták el őket és igyekeztek ellehetetleníteni a hívők közösségét, az egyházat és közösségi életüket pásztoraik szétszóratásával.

És itt a válasz a második kérdésre, miért kell ébren tartani emlékezetünket az üldözött, elhurcolt testvéreinkre. Ahogy Krisztus mindenkiért, az igazakért, a gyengékért, a bátrakért és a megalkuvókért is meghalt a keresztfán, a múlt hősei ugyanúgy vállalták a meghurcoltatást és szétszóratást minden honfitársukért. Értünk is. Áldozatvállalásuk értékes gyümölcset – az intézményesített és a nyílt erőszak bukását – élvezheti most a hívő és nem hívő egyaránt. Ezért legyünk hálások nekik, és ne feledkezzünk meg róluk, vértanú lelkületű lelkipásztorainkról, szerzetes nővéreinkről, családapáinkról és családanyáinkról, fiataljainkról.

Emlékük ébren tartása segít, hogy ellent tudjunk állni a sötétség hatalmának, az úgynevezett engedékeny társadalom alattomos támadásainak, amelyek el akarják venni hitünket és keresztény helyállásunkat azon a helyen, ahol vagyunk. Példájuk erősít, hogy megtaláljuk a módját egy igazabb, keresztény testvériség kialakítására közöttünk, amivel sok eltévedt honfitársunkat meg tudunk nyerni Urunk országa számára.

*(A minorita rendház falán elhelyezett emléktábla megkoszorúzásán,
a szétszóratás emléknapján, június 14-én tartott ünnepi beszéd szerkesztett változata)*

A népi írók műveit publikáló Püski Sándor Magyar Élet Könyvkiadójának baráti társasága és a Soli Deo Gloria református ifjúsági szövetség 70 éve, 1943. augusztus 23–29. között rendezte meg Kiútkeresés '43 címmel találkozóját Balatonszárazsón. A háború utáni időszakra vonatkozó programalkotó tanácskozás – amely a háború kimenetelében döntő fordulatot jelentő, német vereséggel végződő sztálingrádi csata után, és éppen azon a napon zajlott, amikor Olaszország kiugrott a háborúból – a fasizmus és a háború ellen, valamint a társadalmi haladásért vívott harc egyik kiemelkedő jelentőségű eseménye lett. Az 1943-as tanácskozás mintegy 600 résztvevője előtt vitázó írók, szociológusok, publicisták, közgazdászok és politikusok az új Magyarország berendezkedésének közgazdasági, szociálpolitikai és közoktatási kérdéseit taglalták, a kérdéseket történelmi összefüggéseikben, távlatos fejlődésükkel, kibontakozásukkal együtt elemezték. Jelen volt többek között Németh László, Féja Géza, Kodolányi János, Erdei Ferenc és Veres Péter író, Karácsony Sándor, László Gyula és Szent-Györgyi Albert, illetve kisgazdapárti politikusok, mint Nagy Ferenc és Kovács Béla.

E szárszói tanácskozás 70. évfordulója alkalmából megemlékezéssel egybekötött háromnapos emlékkonferenciát tartottak szeptember 19–21-én Lakiteleken és Budapesten. Most az ott elhangzott előadásokból közlünk néhányat. Lapunk következő számában folytatjuk összeállításunkat.

BÍRÓ ZOLTÁN

Idealisták és réalpolitikusok

SZÁRSZÓ 1943 – LAKITELEK 2013

A népi mozgalom szárszói gyülekezése a világháború kellős közepén jött létre. Természetes, hogy központi kérdése az volt, mi vár a magyarságra a háború végén. E kérdés köré szerveződött minden egyéb, minden további kérdés: milyen külpolitikai irányultság kívánatos az adott helyzetben Magyarország számára? Milyen társadalmi berendezkedésre kell törekedni, és miféle rendre lehet számítani a jövőben? Milyen legyen a magyarság hangadóinak a magatartása az új erőpozíciók kialakulása során, a várható, sejtethető világhatalmi változások adta új körülmények között. Lesz-e egyáltalán választási lehetőség a németek előre látható veresége és a világ újrafelosztása során?

Akkor is az volt a kérdés bármilyen válasz megfogalmazása előtt, hogy a nemzeti függetlenségnek és az igazságosabb társadalmi elosztásnak, a magyarság számára megfelelőbb társadalmi berendezkedésnek lesz-e realitása, és ha nem lesz, akkor marad-e még valami kapaszkodó a jövőre nézve. Természetesen következett ebből,

Bíró Zoltán (balról), Püski István, Somodi István

válaszolásában. Ám az idealistának mondható álláspont nem a realizmus jogosultságát kérdőjelezte meg a jövőre való felkészülésben, hanem a közvetlen jövő realitásával szemben fogalmazta meg a követendőt, melyet igényként akkor is meg kell őrizni, ha a történelem megint kegyetlenebb arcát fordítaná felénk. Ezzel szemben a réalpolitikus álláspont Erdei képviseletében a feltétel nélküli alkalmazkodás magatartását tartotta egyedül lehetségesnek, annál inkább, mert kívánatosnak éppen azt tekintette, ami majd előre láthatóan be fog következni: Magyarország a szovjet érdekszférához tartozik és proletárdiktatúrában fog boldogulni.

Ez a vita, amint az nyilvánvaló lett, a harmadik út vitája volt. Ezt fejezte ki Németh László a pápuák példázatával és ezzel állította szembe Erdei a marxista-kommunista álláspontot. Mint évszázadok óta, Zrínyitől és a nagy erdélyi fejedelmektől kezdve, ekkor is Magyarország függetlensége volt a döntő kérdés és azzal szemben a mindenkori hódítóhoz való alkalmazkodás. Ezzel szoros összefüggésben, szükségképpen merült fel egy új társadalomkép, melynek középpontjában akkor a paraszt-társadalom, vagyis a nemzetalkotó akkori többség jövődöbéli sorsa állt. A proletárdiktatúrával szemben pedig a „minőségszocializmus”, az értelmiségi társadalom Németh László-i látomása.

Nem kell nagyon keresgélni az érveket ahhoz, hogy bizonyítsuk: egy fél évszázad múlva a lakiteleki sátorban, módosulva némiképpen a kor és a magyar társadalom változásához, ugyanerről volt szó. És erről van szó ma is.

1943 óta eltelt 70 év. A második világháború 1945-ben véget ért és 1948-tól bekövetkezett a totális diktatúra, proletárdiktatúra címen, mindez szovjet vezérrel. 1956-ban ez a diktatúra omlott össze néhány óra alatt, mely egyúttal megrendítette a szovjet birodalmi gépezetet is. De következett utána a véres megtorlás, majd jött a diktatúra restaurációja enyhített formában újabb évtizedekre. Ez lett tehát a realitás, a réalpolitika pedig az idegen erő és szellem Rákosiék korában inkább túllícitáló, a Kádár-rendszerben oda alkalmazkodó, nyugatra pedig óvatosan kacsingató módon.

Az 1980-as évek végére megérett a rendszer az összeomlásra, a rendszerváltásra. Ekkor rövid ideig reálisnak látszott a 43-as szárszói gondolat tovább építése elsősorban a nemzeti függetlenség és a demokratikus berendezkedés vélt lehetőségeként.

Az „idealisták” ez utóbbi lehetőséget látták realitásnak, ebben a reményben vagy meggyőződésben indulunk Lakiteleken. A „réalpolitikuskok” már 89–90-ben – még féllábbal a Varsói Szerződésben – a NATO-hoz való csatlakozásunk bővületében éltek, és az észak-atlanti szövetség kebelén érezték magukat. Az „idealisták” úgy vélték, hogy saját utunkat járhatjuk a rendszerváltás sikere következtében, és a magunk igényei szerint rendezhetjük be társadalmunkat. A „réalpolitikuskok” azonnal a kapitalizmusra esküdtek, függetlenül attól, hogy korábban milyen mélységekbe ásták magukat az állampárt szolgálatában. Hanyatt-homlok rohantak nyugati (amerikai, német) példákért, hogy legyen mit követni, ha már a követendő moszkvai szovjet minta a továbbiakban nem követhető. A „réalpolitikuskok” tudták, hogy az országot ki kell árusítani, ha az új rendben meg akarják szerezni vagy tartani helyüket a politikai „elit” köreiben. Az „idealisták” még ekkor is elvekhez, eszményekhez ragaszkodtak. Ady „*népért síró, bús, bocskoros nemeséhez*” hasonlóan siratták az országárulást, és mint Ady becsapott kurucjai „*erdőszlén botot vágta*”, onnan nézték, botra támasztva állukat, a világ ilyenén változását.

Amint 1945. után a 43-as szárszói tanácskozók, a népi mozgalom hazájuk sorsáról, jövőjéről gondolkodó tagjait is a szélekre szorította az új hatalom, úgy később utódaikat is a diadalmas liberális kapitalizmus és neofita hívei, akik réalpolitikusként hideglelést kaptak a „*harmadik út*” metaforájától és minden pápuától, de még attól is, aki maga ugyan nem lévén pápua, de nevükben felteszi a kérdést: „*mért ne lehetne Új Guinea a pápuáké*”.

Napjaink újsütetű „réalpolitikuskai” most attól kapnak hideglelést, aminek az ellenkezőjétől néhány éve még az „idealisták” vérnyomása szaladt az egekbe. Nevezetesen attól, hogy az ország kormánya veszi a bátorságot szembe menni olyan hatalmakkal, mint a bankok, a Világbank vagy az Európai Unió bizottsága vagy az energiaszolgáltató multik. Most már csak az a kérdés, hogy a réalpolitikusi számítások elégségesek lesznek-e a közeli és a távoli jövő, az európai trendek kiszámításához.

Annak idején Szárszón a nemzet és a társadalom jövőjéről gondolkodva az értékmentő eszmények ütköztek meg a réalpolitikai alkalmazkodás programjával. Ott és akkor az előbbi álláspont győzött, később a történések az utóbbit igazolták, brutálisabban, mint ahogyan azt előterjesztőik talán gondolták. Az idealisták rendre elveszítik a közeli jövőt, a réalpolitikuskok a távlatot. Különösen, ha a réalpolitikus számára

A harmadik oldal

„Hogy sülyyedti bennszülöt-té ez a nagy középkori nemzet tulajdon országában?” – tette fel a kérdést Németh László a szárszói beszédében. A választ egy akkor aktuálpolitikainak számító példázattal szemléltette: „Te-gyűk fel, hogy van Új-Guineában egy párt, amely azt vallja, hogy Új-Guineának az angolokénak kell lennie. A másik párt szerint Új-Guinea csak a hollandok alatt lehet boldog. S most feláll valaki, és azt kérdezi: Nem lehetne Új-Guinea a pápuáké? Ez a harmadik oldal.”

a realitásokra való hivatkozás csak maga mentségére szolgál folytonos megalkuvásai során. Az elmúlt közel negyed évszázad többnyire erre példa. A „harmadik út” metaforája ezért vált ki annyi indulatot a magát réalpolitikusként hirdetőből és ezért gyűlöli az idealistát. Kettejük között az a különbség, hogy az idealista túl akar lépni a „mai kocsmán”, ez a fajta réalpolitikus pedig kocsmáros akar lenni, éppen abban a kocsmában, amelyen némelyek túl akarnak lépni.

Legyünk-e hát idealisták a mai meglehetősen sivár európai realitások közepette is? Én azt mondom, akár Szárszó, akár Lakitelek nyomán, hogy legyünk, ha nem akarunk eszmények, tiszta célok, szándékok nélküli sivár életet élni.

Legyünk-e réalpolitikuskok? Legyünk, amennyiben nem akarunk eltekinteni a valóságtól, egy álomvilág kábulatában. Ebben a kérdésben is Németh László igyekszik tömören megfogalmazni az egyedül érvényes választ, amikor azt mondja, hogy életünket a realitások szabályozzák, de az utópiák viszik előre. Én inkább idealizmust mondanék az utópia helyett, de az a fontos, hogy aki nemcsak magáért, hanem közössége érdekében is egyszerre akar távlatot adni az életnek, és közben a mindennapokban okosan lépni előre, annak meg kell találnia a szintézis lehetőségét e kettőben. Akkor is, ha a prédára leső ragadozónak nem tetszik, ha a préda nem akarja megadni magát. A szárszói találkozó után hetven évvel ennyit feltétlenül meg kellene értenünk annak az eszmecserének az értelméből és mindenkori időszerűségéből.

BALÁZS GÉZA

Magyarország hová?

Kedves Egykori és Mai Szárszóiak!

A nemzeti kultúra és nyelv tágabb összefüggésekbe ágyazódik. Ezért látszólag távolabbról kezdem.

Előbb jelenségeket, tünetek sorolok, s csak utána jönnek a javaslataim. Nézőpontom: a fekete hetes autóbusz, Magyarország – alulnézetből.

A hatvanas-hetvenes években ilyesféle értelmiségi viták folytak: „kicsi vagy koci”, humán és reál műveltség, általános műveltség, nyelvi durvaság a szépirodalomban. Emlékezetes vita folyt a kesudióról. Ma hol vannak ezek a viták? Merthogy a szocializmusban voltak viták, s ezek közös értékekről, például a hazáról szóltak.

Mit jelent és hol van ma az általános műveltség? Ki olvas mai magyar irodalmat? Ki olvassa a három M-et: Mikszáthot, Móriczot, Mórát? Jókai le-

Balázs Géza

csúszott, legfőljebb Harry Potter és Leiner Laura áll a helyén. Legalább olvasnak, mondják egyesek. Jó, de mit?

Hol van ma a szakműveltség? Hiszen dráma, amit az ún. szakik, kontárok, kamu-vállalkozók végeznek.

Hol a közszolgáltatóság mostanában? A 90-es években még folyt vita arról, hogy mi a közszolgáltatóság jellemzője. Ma is fel tudom sorolni. De hol van ma a közszolgáltatóság? Legfőljebb barátságos, meleg, otthoni szobában, de a közszolgálati rádiókban és televíziókban aligha. A közszolgálat majmolja a kereskedelmi médiát.

Hol a nyelvi ideál? Korábban még csak volt vita a nyelvi durvaságról, a szlengről, a normáról, a köznyelvről... Ma?

Hol a tudás? Hazugság vagy legalábbis önbecsapás a tudóstársadalom, a tudástőke, a tudásközpont, a tehetségfejlesztés. Nincs tudás. Leépülés van, entrópia.

Ha nincs tudás, akkor nincs minőség. Tegnap az egyetemen megkérdeztem a hallgatókat, hogy mi volt a csengőfrász, a privatizáció, a taxisblokad – jószerével semmi se jött be. Igaz, Szárszó kapcsán is csak egy hallgatónak jutott eszébe József Artilla. Rákosi Mátyásról nem tudták megmondani, mikor élt. A szárszói konferencia senkinek nem derengett.

Hol a társadalmi együttműködés? Hol vannak a társadalmi kissejtek? Hankiss Elemér 1978-ban megkérdezte: hol vannak a közösségek? Merthogy a szocializmus szétzúzta azokat. Nos, elmúlt a szocializmus, és hol vannak a közösségek? Tisztelet a kivételnek... Ám a fekete hetesről csak társas magányt, egyszemélyes csoportot (Csányi Vilmos) látni.

Miféle értékrendet sugall az, hogy bizonyos cselekedeteknek nincsenek következményei? Ma Magyarországon az átlagember nem tudja megmondani, hogy Tocsik Márta bűnös volt-e vagy sem. Hét év kevés volt arra, hogy tisztázzák, hogy mi is történt 2006 szeptemberében és októberében Budapesten. Egyesek most, 2013-ban állnak bíróság elé, és leghamarabb egy év múlva, nyolc év után lehet döntés. Pedig ma tíz év már egy nemzedéknek számít. Az X, Y és Z nemzedékek évtizedenként követik egymást.

Hol van a szolidaritás? Kvázi szolidaritásokkal, hajléktalan-, sérült- és etnobiznisszel persze tele a világ. Mennyi pénz ment el romaprogramokra, és hol az eredmény? Vagy emlékezzünk csak 2004 mikulására? Hogy a népszavazás okos dolog volt-e, vitatható. Hogy a határon túli magyarok ellen szervezkedtek egyesek, az vérlázító. Hogy nem mentek el sokan szavazni, talán megérthető. De hogy egymillióan a határon túli magyarok ellen szavaztak, az érthetetlen.

Roppant ellentmondás feszül aközött, hogy miközben mindenki a segítsérről beszél, a segítség kultúrájáról, aközben az utcán, a mindennapokban szinte csak az agressziót, a durvaságot, a letiprást látjuk.

Mi ma az értelmiségi szerep? Csoóri Sándor a nyolcvanas években írta: „*egy nomád magyar értelmiségi*”. Merthogy egy értelmiséginek a véleményformáláshoz információra van szüksége. Ha nincs, akkor korlátozott az értelmiségi léte. Nos, most van bőven információ, és hol van a felelős értelmiségi kiállás? Pártoskodni, törleszkedni,

kárálni, szidni persze sokan tudnak; vitákban elveszni még többen, de hol a felelősen kérdező, válaszokat meghallgató, véleményt formáló és tetterre kész értelmiségi?

A művelődéspolitika kicsit lejáratos szó, de van-e művelődési stratégia? És nyelvstratégia? Hogy ez mit jelent? Csak annyit: milyen értékrendet vallunk, hová tartunk, mit akarunk elérni?

Hol vannak a válaszok az információs társadalomra? Az abban formálódó új személyiségekre? Tudjuk-e, hogy milyen kognitív (gondolkodási), kulturális, szociális és nyelvi következménnyel jár az informatika világa? Persze, hogy nem tudjuk, de legalább teszünk érte, hogy tudjuk? Kialakult több internetes generáció, létrejött egy merőben új értelmiség, csupa új magatartásformákkal, értékrenddel, s talán identitással is. Ugyanúgy kell őket megszólítani, mint a húsz évvel ezelőttieket? Ha igaz, hogy „evolúciós megugrásban” vagyunk, mit jelent ez a magyarságra nézve?

Hol a jövőkép? Régóta tudjuk, antropológusok megfigyelték: szélső értékek szerint mozog a magyarság: „*Extra Hungariam non est vita si est vita, non est ita...*” De ugyanilyen hévvel mondjuk: itt élni nem lehet. És továbbra is virágozik az ún. hungaropesszimizmus. Persze ezt magunknak találtuk ki, és ön- és sorsromboló. Nem kellene valamit ellene tenni? Mondjuk elindítani a hungarooptimizmust, a derű, a mosoly kultúráját...

Jól tudom, Európának sincs jövőképe. Nem elég, hogy a kereszténység vita tárgya lehet, de a korábbi jó szándékból, valamint talán kényelemből előállt multikulturalizmus következményei megfojtják Európát. Új népvándorlás zajlik, nem hadsereggel, nem íjakkal, de trójai falóval ismét. Svédországi ismerősöm azt mondta a minap: izzik a föld alattunk. Európa vesztésre áll a multikulturalizmusban. Harminc év múlva már nem európaiak vezetik az Európai Uniót, ha egyáltalán még lesz. Európa nagy bajban van. Lehet, hogy menthetetlen, legalább igyekezzünk, hogy ne temessen maga alá. Kell valamiféle külön út. S ehhez kellenek szövetségesek. Hol áll Magyarország ebben a csatában? Multikulturalizmusban talán kicsit jobban, az összes többi tényezőben, tőkében, hitben, bizalomban jóval rosszabbul.

Mi kell Magyarországnak ahhoz, hogy fölébredjen? Néha azt gondolom, egy nagy trauma kell. A mostani gazdasági, vagyis inkább hitelválság legfőljebb csak egy suhintás volt.

Nyilvánvaló, hogy saját utat kell találnunk. De az is nyilvánvaló, hogy nem függetlenedhetünk a környező országoktól, és Európától sem. Sajátosságunk, arcunk megmutatására régen várunk. Tudom, hogy nem lehet mindenben egyetértés, de talán lehet valamiféle konszensus. Ennek alapja, hogy szeretjük ezt a helyet. A másik alapjának annak kell lenni, hogy jelent valamit az, hogy: magyar. Rosszul cselekszik, aki osztályozza a magyart: magyar, magyarabb, legmagyarabb. Nyilván vannak fokozatok, de lényegtelenek. Ne azt keressük, ami elválaszt, hanem azt, ami összeköt. Egy közösségben mindig vannak fanyalgók, különutasok.

Nem kellene a szavakon lovagolni. De talán ott lehetne valami válaszvonal, hogy ki ócsárolja a magyart. Ez elfogadhatatlan. De mindenki más a magyarral van. Nem szeretem, ha azt szajkózzák: a nemzet kora lejárt, a nemzeteknek vége. Azt sem szeretem, ha hangoztatják: minden konstrukció, a nemzet is csak egy konstrukció. Persze, hogy

az, de amíg vannak, akiknek ez fontos keret, addig miért bántani? Nekem egyébként fontos. Nem szeretem megvallani a magyarságomat. Olyan ez, mint a levegő. Nem veszem észre, nem törődöm vele. Csak akkor veszem észre, ha egyesek bántják, ha el akarják venni. Akkor hiányzik.

A magyarság egyébként nagyon egyszerű dolog. A magyar táj, a magyar múlt szeretete. Lehet vitatkozni, hogy István vagy Koppány, kuruc vagy labanc, de ez nem lényeges. A lényeges az, hogy van Szent István, van az Árpád-ház, van Szent Margit, vannak magyar kódexek, no meg „fehervaru rea menh hodu utu rea”, van Somogy, sőt Somogyország, tegyük hozzá: van Erdély és van Felvidék, van Berzsényi Dániel, Petőfi Sándor, Arany János, Jókai Mór, és a már említett három M. No meg egy negyedik: Márai. Szó nincs arról, hogy mindent, mindenkit egyformán szeretni kell. De örülni kell neki.

Talán úgy lehetne megfogalmazni, hogy örülök, amint a dunántúli dombok közé befutok, amikor alföldi kis galériaerdőket látok, amint a Tiszát megpillantom, sőt, Vámosi Jánost is szeretem, amikor járja az angyalföldi utcákat, és Máté Pétert is sok mindenért, de főleg azért a soráért: „*ez itt az én hazám...*” Vagy pedig akkor, amikor Demjén Ferenc a rendszerváltáskor a harangokról énekel: „*szóljatok harangok, szabad ég alatt, sok nemzedékért*”.

Ám engem nyilván a magyar kultúra és magyar nyelv ügyében hívtak meg erre a konferenciára. Az anyanyelv a legfontosabb nemzetösszetartó erő; s a legfontosabb érzelmi szál: mert édesanyánkhoz, édesapánkhoz, szűkebb és távolabbi pátriánkhoz, a múltunkhoz és részben a jövőnkhez köt. Az anyanyelv mindennel kapcsolatban van. Az anyanyelv szemüvegén át látjuk, osztályozzuk, értelmezzük a világot. Sokat utalt erre Kosztolányi, Karácsony Sándor, Illyés, Kodály, Fábry Zoltán és mások. A modern elméletek is igazolták: a kommunikációban az érzelm fontosabb a jelentésátvitelnél. A kreativitásban az érzelmi intelligencia kiemelkedő. Az anyanyelv – érzelem.

Vannak dicséretes kezdeményesések: magyar nyelv hete, magyar nyelv napja, Magyar Nyelv Múzeuma... De nincs nyelvstratégia, nincs egy magyar nyelvi intézmény. Ami van, az esetleges, alkalmi, működése bizonytalan. Pedig az anyanyelvi mozgalomnak van talán a legnagyobb civil bázisa: ha arra gondolunk, hogy minden iskolatípusban van helyesírási, nyelvhelyességi, retorikai verseny, ha ide soroljuk a tájnyelvi, vers- és mesemondó stb. rendezvényeket, köröket. Petőfi Sándor elzarándokolt a szent öreg, Kazinczy sírjához, és azt írta, hogy minden „emelkedettebb lelkületű magyarnak” életében egyszer el kellene oda látogatnia. Ma sokan megfordulnak Széphalomban, a „magyar Weimarban”, de nem elegenden. Pedig ott megérinti az ember lelkét valami.

Ha elhisszük, hogy rendkívüli erő, csoda van a magyar nyelvben, akkor tevékenyebben kellene érte tenni. Mert rajtunk kívül ezt más nem érdek. A magyar nyelvért és rajta keresztül a kultúráért csak Magyarország tud valamit tenni.

Kell a magas szintű magyar nyelvi tudás. Kell a mintaadó köznyelv. Kellenek a szaknyelvek, s talán akkor jobb lesz a szakik tudása is. Kell a magas szintű, élményszerű nyelvi ismeretterjesztés. Mert a magyart tanulni kell a magyarnak is, mondta Kodály Zoltán.

Emelni kell a nyelvről való tudás színvonalát is. Ma könnyen táptalajra találnak az áltudományos nézetek, közben az Akadémia is rosszul kommunikál, sőt mereven ragaszkodik tudományos dogmákhoz.

A magyar nyelv a határokon túl mindenütt bajban van. Visszaszorul, szórványosodik. Tenni kell azért, hogy fennmaradjon.

Elgondolkodtató, hogy nincs egy végiggondolt, államilag támogatott magyar nyelvi szótárprogram se. A magyar nyelvet hivatalosan, állami programként és tudományosan nem dokumentálja és nem fejleszti senki.

Hogy mi kellhet még a magyar jövőhöz, felsorolom:

Kellenek a tanítók, tanárok, az ösztönzők, az élesztők. Kellenek magyartanárok.

Kellenek az öntevékeny közösségek. Érdeklődési, vallási, környezetvédelmi és még sokféle közösségek.

Kellenek a szolidaritás apró szálai. Meg kell fognunk egymás kezét. A családoknak össze kell kapcsolódnuk.

Kell lelki nyugalom, biztonság, spiritualitás. Lassítani kell, sőt olykor meg kell állni. Erre kiválóan alkalmas lenne, az, amit már egyszer tudtunk: a beszélgetés, a mese, a kézművesség, az olvasás, a versmondás, a hagyományos kultúra számos eleme. A művelődésgazdaságtan szerint a művelődés nem luxus, hanem mindennapi, nagyon olcsó és hasznos elfoglaltság is.

Kell a derű a mindennapokban. Le kell győzni a hungaropesszimizmust.

Föl kell fedezni az apró tevékenységekben lévő örömeket. Föl kell fedezni a mindennapi örömeket.

Látok jó kezdeményezéseket. Összetartó falvakat, együtt-gazdálkodókat, szívességban-kot, közösségi kertet, bevásárló (nem fogyasztói!) csoportot, s bár ez biztató, de kevés.

Egyszer szívesen megkérdezném, hogy a Magyarországra 15-20 éve bevándorolt kínaiaknak miért jó ez az ország? Hogy lehet, egy idegen kultúrában ilyen jól boldogulnak? Mi lenne velünk, Kínában?

Csak a nagy, merész ötletek, valamint a gondos stratégia (cselekvési terv) és persze okos, tudatos, élményszerű megoldások lendíthetik ki Magyarországot a holtpontról, s teremtenek biztos alapot a jövőnek.

S akkor talán más lesz a tájkép a fekete hetes autóbusról is.

KÖNTÖS LÁSZLÓ

„Aki ad magára, jár templomba”

A múlt vasárnap franciaországi magyarok között szolgáltam Párizsban. Az istentisztelet után tea és sütemény mellett volt alkalmam néhány szót váltani a gyülekezet tagjaival, s egyiküktől nagyon megfogott egy mondat, amely azóta is foglalkoztat. Így hangzik: „*Aki ad magára valamit, jár templomba*”. Arra a kérdésbe bújtatott állításra volt ez a meglepő válasz, hogy Franciaországban, a híres és hírhedt forradalom hazájában a keresztyénség mára már bizonyára padlót fogott. Erre jött ez a sajátosan megfogalmazott állítás azokról, akik „adnak magukra valamit”. Vagyis, ha jól értem, a francia középosztályról.

Persze, minden ilyen személyes tapasztalaton nyugvó állítást óvatosan kell kezelni, s őszintén, fogalmam sincs, hogy efféle laikus megfigyelést szakmailag és adatszerűen alá lehet-e támasztani. Minden esetre kinti forgolódásom alatt megkérdeztem többeket, és hasonlóképpen nyilatkoztak. A Francia Magyar Intézet igazgatója például elmondta, hogy a közelükben lévő St.Sulpice templomban vasárnap több misét is tartanak, s mindegyik alkalommal zsúfolásig megtelik a hatalmas épület többnyire konszolidált, jól szituált emberekkel. Ugyanakkor azt is mondta, hogy ez inkább csak Párizsra jellemző, vidéken a helyzet egészen katasztrofális. Aztán ugyanezt hallottam vissza egy francia könyvtárostól. Az itteni személyes tapasztalatok tehát beszámolnak a fordulat valamiféle jeleiről. Egy olyan kibontakozó trendről, amely ellentmond minden előzetes, egyébként a marxizmus és neomarxizmus sablonjaira épített, s aztán széles körben magától értetődőnek elfogadott jövőképeknek. E sablon szerint az elvallástalanodás és eleyháziatlanodás európai folyamata – élükön a nyugati országokkal, különösen is Franciaországgal – töretlenül halad előre. „*Európa nem keresztyén többé*” – hangzik egyik oldalról az ujjongás, a másiktól a gyászének.

Természetesen igyekszem magamat távol tartani mindenféle elhamarkodott, csak néhány példára alapozott általános konzekvencia levonásától. Ugyanakkor az ilyen példák arra is figyelmeztetnek, hogy nem kell feltétlenül bedőlni az olyan típusú híreknek, hogy véglegesen elérkeztünk volna a keresztyén Európa történetének a végéhez. A párizsi magyar gyülekezetben hallott mondat kapcsán óhatatlanul eszembe jutott a nem is olyan régen Londonban látott óriásplakát Micklethwait és Wooldridge könyvéről, amely talán számunkra harsány módon azt hirdette, hogy „*God is back*” – „*Isten visszajött*”. Meg eszembe jutott Sarazzin nemrégiben megjelent, óriási vitákat kiváltott könyve (Németország felszámolja önmagát). Tegnap este meg egy norvég könyvtárossal beszélgetve azt tudtam meg, hogy a nagyobb osloei templomok vasárnaponként tele vannak.

Egyre szaporodó jelei vannak annak, hogy bekövetkezhet egy fordulat, amely azt hiszem egész egyszerűen történelmi reakció a huszadik század második felének euró-

pai ateista ámokfutására. Nem, ezúttal nem a mi történetünkre gondolok elsősorban, tehát a kommunizmusra a hivatalos ateizmusával, hanem különösképpen is a hatvanas-hetvenes évek nyugati neomarxizmusának máig tartó hatására. Magát a jelenséget és annak hatását a vasfüggöny mögött élve talán nem fogtuk fel teljes mélységében. (Én biztosan nem.) Helyette inkább az emlékeinkben még megmaradt keresztyén Európáról ábrándoztunk, s csak az úgynevezett rendszerváltás utáni eszmélődéseinkben döbrentünk rá arra, hogy ez az Európa már nem az az Európa. Miközben tehát mi be voltunk zárva az erőszakolt ateizmus világába, nemigen tudatosodott bennünk, hogy volt itt valamiféle párhuzamosság Nyugat- és Kelet-Európa között, legalábbis ami a keresztyén hagyományhoz való viszonyt illeti. Nem véletlen, hogy „kiszabadulásunk” után hiába kerestünk volna támaszt Nyugaton a keresztyén folytonosság valamiféle visszaállítására. Sőt, azt kell mondanunk, hogy a kommunizmus zártsága abszurd módon egyszerre megszüntette, de mégis jobban konzerválta a hagyományos értékvilágot, mint a szabad Nyugat-Európa.

Az általam a fentiekben leírt személyes tapasztalatok viszont mintha arra utalnának, hogy az ateizmusnak ez a magától értetődőnek bemutatott, európai trendje nem feltétlenül valamiféle végleges beállítódás, hanem nagyon is átmeneti történeti jelenség, amely ma a kifulladás jeleit mutatja. Úgy tűnik, lehet ugyan a történeti keresztyénséget zárójelbe tenni, visszalökni a múltba, kiiktatni mint irreleváns valóságértelmezést, sőt akár démonizálni is, attól még nem lehet felfüggeszteni azt az igényt, amely a keresztyénséget „létrehozta”: a mindenkori ember mindenkori igényét arra, hogy az életének valamiféle értelemadó hátteret találjon. Miközben tehát a történeti keresztyénség háttérbe szorítása valóban „sikerrel” járt, s ehhez – legyünk önkritikusak – bizonyára hozzájárult maga a történeti keresztyénség is, addig a másik oldalon az ateizmus mégsem tudott felmutatni valamiféle egységes világgépet, amely az emberi életet értelmes egészbe helyezte volna. Szinte szükségszerűen megjelenik újra az igény valamiféle morális világrendre, arra, hogy az emberi élet egésze kapjon ismét valamiféle átfogó értelmezési keretet, kontextust, univerzális kitekintést, jelentést és tartalmat. A mindenkori emberi igényt az élet rituális felépítésére (Eliade) nem lehet megszüntetni.

Az nyilván nem állítható, hogy a keresztyénség a középosztály „vallása” lenne. Ám az talán nem véletlen, hogy a keresztyén hagyomány megszakadását követően Európában az egyházhoz való visszatalálásnak a jelei éppen a középosztály soraiban figyelhetők meg. A szellemi zűrzavar, a hitetlenség évei után éppen ez a réteg képes újra ráébredni arra, hogy nem elég megteremteni a létfenntartás gazdasági alapjait.

Fura dolog ez a hagyomány. Mert az ugyan kétségtelen, hogy beszélhetünk hagyományszakadásról, ami a praxist illeti. Ám mégis, létezik a visszanyúlás gesztusa. S ha a francia középosztály egy része úgy érzi, hogy talán ideje lenne az életet ismét valamiféle tágasabb perspektívába helyezni, akkor sokan, szinte reflexszerű mozdulattal elmennek a templomba. Mármint a keresztyénbe. Merthogy a templom ott áll akkor is, amikor úgy tűnt, nem több már, mint a végleg lezárt hagyomány magányos emléke. Vagy mégsem?

(repszst.hu)

ADEPTUS-H
MÉLY-ÉS MAGASÉPÍTŐ ZRT.

a HÍDÉPÍTŐ Csoport tagja

Azt, hogy Ön kezében tarthatja ezt a folyóiratot és elolvashatja a benne leírtakat, sokban köszönhetjük az

ADEPTUS-H Mély- és Magasépítő Zrt.-nek

(vezérigazgatója: Komáromi Gyula), mely vállalat nagylelkű támogatásával megteremtette a kiadás feltételeit. Köszönetünk jeléül illesztettük kiadványunkba ezt az oldalt, amely rövid bemutatása az ADEPTUS-H Zrt.-nek, és annak a szemléletnek, amely irányítja a vállalat vezetőit.

Komáromi Gyula életútját, vallott felfogását családja határozta meg, melybe beleszületett: református lelkipásztor édesapa és tanítónő édesanya gyermekeként. Az 50-es évekbeli Balmazújvároson egy ilyen családnak csak egy célja lehetett: erős erkölcsi nevelésben részesíteni és minél hamarabb biztos kenyeret adni a gyerekek kezébe. Az építőipari technikumot Debrecenben végezte, majd Budapesten szerzett építőmérnöki diplomát.

Állami nagyvállalatnál kezdődött azoknak az embereknek a szakmai élete, akik később 1992-ben megalapították saját vállalatukat, az ADEPTUS-t. A vállalat sikerének záloga a baráti légkör, a jó szellemű csapatmunka.

A 70-es, 80-as évekhez képest a magyar építőipar ma európai szinten teljesít. Az ADEPTUS munkáját minősíti, hogy fennállása óta három alkalommal részesült Építőipari Nívódíjban. A nagy szakmai elismerést jelentő nívódíjat először 2001-ben a tolcsvai bor- és szőlőfeldolgozó üzem (Tokaj-Oremus Kft.) építéséért, majd 2006-ban az aggteleki Baradla-barlang Vörös-tó–Jósvafő közötti szakaszának felújításáért, ill. a Vörös-tói látogató-

épület kivitelezéséért (konzorcium egyik tagjaként) kapta meg a vállalat. A harmadik nívódíjat 2007-ben vehette át a cég az erdőbényei borászati üzem (Béres Borászat) kivitelezéséért.

Fentiekén túlmenően hosszasan sorolhatnánk az elmúlt 20 év alatt felépített létesítményeket, melyek között kórházak, missziós központok, templomok, iskolák, szociális létesítmények, hidak, erőművek szerepelnek.

Az ADEPTUS megalakulása első pillanatától kezdve folytat karitatív tevékenységet is, anyagi lehetőségei függvényében. Gyermekekétkeztetést, rákellenes alapítványt, inkubátorházat, ökumenikus szeretetszolgálatot éppúgy támogatnak, mint B.-A.-Z. megye művészeti és kulturális eseményeit, valamint számos sportegyesületet. Ezen túlmenően segítséget nyújtanak munkatársaiknak is, akár egészségügyi probléma, akár lakásfelújítási gondok megoldása terén.

Az ADEPTUS-H Mély- és Magasépítő Zrt.

közepes nagyságú vállalkozás. Vezetői jól tudják, mit jelent az emberek számára a segítség, és örömeikre szolgál, ha a vállalatnak anyagi lehetősége

ADEPTUS-H
MÉLY-ÉS MAGASÉPÍTŐ ZRT.

a HÍDÉPÍTŐ Csoport tagja

nyílik egy-egy jó ügy támogatására.

3525 Miskolc, Szepessy u. 3-5.

Telefon: (46) 501-391, 412-706 • Telefax: (46) 501-397, 501-398

E-mail: adeptus.mi@mail.datanet.hu

CÉGÜNK TEVÉKENYSÉGI KÖRE: építőipari fővállalkozás
• magasépítés • mélyépítés • acélszerkezet-gyártás, -szerelés

E számunk szerzői

Dr. Balázs Géza nyelvész, tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE)

Dr. Barna Gábor Szegedi Tudományegyetem BTK, Néprajzi Tanszékének vezetője

Dr. Bíró Zoltán irodalomtörténész, a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum főigazgatója

Csókay Károly jezsuita szerzetes pap

Dr. Di Francesco, Amedeo irodalomtörténész (Nápoly), a Dsida Akadémia világ-irodalmi bizottságának elnöke

Hugyecz János az egri Érseki Papnevelő Intézet prefektusa

Dr. Kabán Annamária nyelvész (Miskolc), a Dsida Akadémia ügyvezető elnöke

Dr. Kiss Endre József református lelkész, Sárospataki Ref. Nagykönyvtár igazgatója

Kojsza Péter újságíró

Dr. Köntös László ref. lelkész, Pápai Református Gyűjtemények igazgatója

Dr. Mózes Huba ny. egyetemi docens, irodalomtörténész

Papp András a Búza téri székesegyház parókusa

Dr. Pomogáts Béla irodalomtörténész (Budapest), a Dsida Akadémia tiszteletbeli elnöke

Dr. Sáry Pál habilitált egyetemi docens, a Miskolci Egyetem Római Jogi Tanszékének vezetője

Dr. Török László teológiai tanár, egerszalóki plébános

Tüski István ref. lelkész, a Hollandiai Magyar Protestáns Keresztyén Lelki-gondozói Szolgálat lelkipásztora volt

Vas Rita középiskolai tanár, az Egri Hittudományi Főiskola hallgatója

Tartalomjegyzék

GÁRDONYI GÉZA VERSEI

Írás a Bibliába / Bölcsesség a hullámokon (3)

Fel nagy örömré! / Ne félj! (4)

EMLÉKEZÉS

TÜSKI ISTVÁN: Imádság 1956. november 4-én (5)

EGYHÁZAK, TEOLÓGIÁK, HITVALLÁSOK

TÖRÖK LÁSZLÓ: A hit az Újszövetségben (7)

Hajnali rohanás (11)

HUGYECZ JÁNOS: A KEK (Katolikus Egyház Katekizmusa)
születése és jelentősége (13)

EGYHÁZ ÉS TÁRSADALOM

PAPP ANDRÁS: „Huszárvágás” (17)

EGYHÁZ ÉS TÖRTÉNELEM

VAS RITA: A reformáció Angliában II. (28)

KISS ENDRE JÓZSEF: Egy reformátori életmű
a pataki nagykönyvtárban őrzött műveinek tükrében (46)

SÁRY PÁL: A magzati élet védelme a klasszikus római jogban (52)

EGYHÁZ ÉS KULTÚRA

POMOGÁTS BÉLA: Dsida Jenő és a Nyugat „harmadik” költőnemzedéke (59)

KABÁN ANNAMÁRIA: Önreflexió és számvetés Dsida Jenő két versében (61)

AMEDEO DI FRANCESCO: A nagyszombat Dsida Jenő költészetében (65)

BARNA GÁBOR: Bálint Sándor, a mindenkinek segítő ember (68)

KOJSZA PÉTER: „Ha rendben van a lelkem, rendben van a színpad is!” (76)

MÓZES HUBA: Egy művészcsalád
a miskolci irodalom- és művészetkedvelők körében (79)

ÉVFORDULÓK

Elhurcolt szerzetesekre emlékeztünk (81)

P. CSÓKAY KÁROLY SJ: Áldozatvállalásuk gyümölcse
az intézményesített erőszak bukása (82)

BÍRÓ ZOLTÁN: Idealisták és realpolitikuskok (84)

BALÁZS GÉZA: Magyarország hová? (87)

KITEKINTŐ

KÖNTÖS LÁSZLÓ: „Aki ad magára, jár templomba” (92)